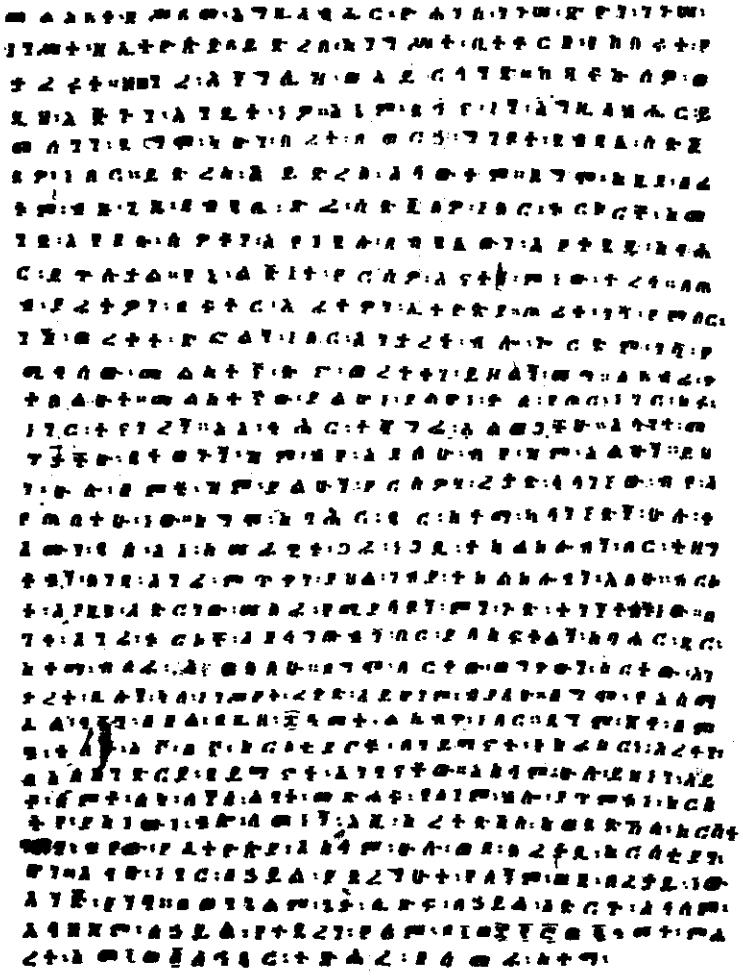
ዐፄ ዮሐንስ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት

(ፐብሊክ ሬኮርድ ኦፊስ ሎንዶን)

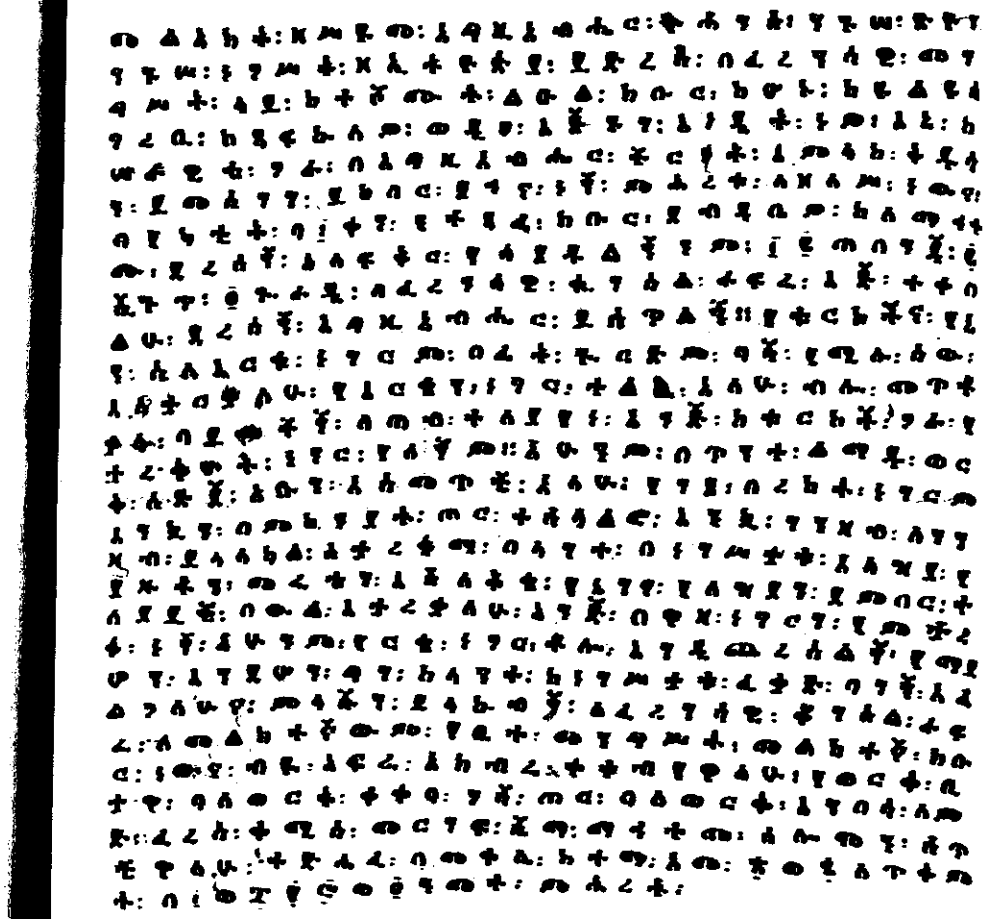

ዐፄ ዮሐንስ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት

(ፐብሊክ ሬኮርድ ኦፊስ ሎንደን)

ዐፄ ዮሐንስ ለፈረንሳይ ፕሬዚዳንት የጻፉት

(ሚኒስቴር ዴዚራር ኤትራንገር ሚሞየር ኤ ዶክዩማ አፍሪክ ፣ ፓሪ)

ምዕራፍ ዐሥራ አንድ

ከሰሞታ በኋላ የመዠመሪያው ጦርነት—የሙንሲንጀር ፓሻ ፍጻሜ

ለአውሮፓ ኃያላን የሰሞታው ደብዳቤ የሚያሳስባቸው አልሆ ነም ። ባለፈው ምዕራፍ እንዳስገነዘብነው ፣ ግብጽ በዓለም ዐቀፍ ደረጃ በተለይ ከነዚህ ዐዜ ዮሐንስ ከጸፉላቸው መንግሥታት ጋር በፖለቲካም በባህልም ፣ በንግድም ከኢትዮጵያ በተሻለ ሁኔታ ግንኙነቷን አስፋፍታ ይዛ ስለ ነበረች ፣ ሁሉም የየመንግሥታቸውን ጥቅም መጠበቅ ስለ ነበረባቸው ፣ "በዚህ ፣ በግብጽና በኢትዮጵያ የወሰን ክርክር ፣ ኢትዮጵያን ብንደግፍ ከዚች በጣም ካልታወቀችና የፖለቲካም ፣ የንግድም ግንኙ ነት ከሌለን ኋላ ቀር አገር ምንድነው የምናገኘው ጥቅም ?" ለሚለው ጥያቄ በቂ መልስ የሚሰጥ የኢትዮጵያ ጠበቃ አልነበረም ። በመንግሥት ደረጃ መሪዎች ሁሉ የጥቅምን ጉዳይ መከተል እንጂ ፣ የሞራልን መን ገድ ወደጐን ማድረግ ነበረባቸው ።

ስለዚህ ፣ የጀርመኑ ጠቅላይ ሚኒስትር አቶን ቢስማርክ ለጀርመኑ ንጉሠ ነገሥት ለዊልሄልም በጻፈው ማስታወሻ ላይ "...በግብጽና በኢትዮጵያ የወሰን ክርክር ለመግባት ለጀርመን ምንም ዐይነት የፖለ ቲካ ጥቅም የለም ። በዚህ ጉዳይ የከዲቩን ምኞት የሚፃረር አቅዋም ብንወስድ በእሱ አገር ያለንን ቁም ነገር ያለውን የንግድ ጥቅማችንን እናበላሻለን..." ያለው የሁሉም አስተያየት ነው ።[1] በአርቶዶክስ ሃይማኖቱ የተማመኑበት የመስኮብ መንግሥት አቅዋሙ ከነዚሁ ከእ ንግሊዝና ከጀርመን መንግሥታት የተለየ አልነበረም ።

የተቀሩትም የአውሮፓ መንግሥታት ከየቆንሲሎቻቸው ፣ ከየ ሚሲዮናውያኑ በተለይ ያዜ ዮሐንስ ጠበኛ ከሆነው ከሙንሲንጀር ፓሻ የተጻፈውን "የቦጎስ ፣ የሐባብ ፣ የመንሳ ፣ የሐልሃል ፣ የቤኒ አሚር ሕዝብ ሃይማኖቱ እስላም ስለሆነ ፣ ካልሠለጠነው ከኢትዮጵያ አገዛዝ ይልቅ በሠለጠነውና የሃይማኖት ዝመዱ በሆነው በግብጽ መገዛትን ይመርጣል ፤ አሁንም ወዶ ተቀብሏል" የሚለውን እያነበቡ የግብጽን አባባልና ወረራውን ደግፈውታል ።[2]

---

1 Zewde G.S., The Process of Reun. of the Eth, pp. 120—121.

2 G. Douin, Historire du regne du kedive Ismael, Tome III. pp. 769—770.

በዚህም ላይ የምኒልክን ከዮሐንስ ጋር አለመተባበር ፥ እንዲሁም የነራስ ወልደ ሚካኤል ፥ የነራስ ወልደ ሥላሴ ፥ የነራስ ወልደ ማርያም ካሜ ዮሐንስ መሸፈት ፥ የነአለቃ ብሩ ከዳት ለሙንሲንጀርና በርሱም ስብከት ለተማመነው ለከዲቭ ኢስማኤል ኢትዮጵያን ወርሮ ከሱዳን ጋር የመደባለቁ ጉዳይ ምንም ያህል እንቅፋት የሌለበት ጥርጊያ ጉዳና መስሎ ታያቸው ።

ጀኔራል ናፒየር ፥ ዐፄ ቴዎድሮስን ለመውጋት ሲመጣ ፥ "ዐፄ ቴዎድሮስና የኢትዮጵያ እንድነት" በተባለው መጽሐፍ ላይ እንደም ናስታውሰው ፥ ሙንሲንጀር በመንገድ መሪነት ፥ በወሬ ነጋሪነት ፥ በፖለቲካው አመራር እንደ ኃላፊ ሆኖ አብሮ መጥቶ ጥሩ አገልግሎት ሰጥቶ ነበር ። እርሱም ከዚያ መልስ በእንግሊዞችም ፥ በፈረንሳዮችም ዘንድ ተከብሮ እስከ ቆንሲልነት ደረጃ ደርሶ ነበር ። ያሁኑንም ከዐፄ ዮሐንስ ጋር የሚደረገውን ጦርነት የተመለከተው በዚያው በመቅደላው ጦርነት ዐይነት ነበር ። ነገር ግን ፥ በሁለቱ ጦርነቶች መካከል ያለውን ልዩነት ሊገመግመው አልቻለም ፤ ወይም አልፈለገም ።

ከፈረንሳዮች ወደ ግብጾች ዞሮ የምጥዋ አገረ ገዥነትን ሲሾም የ"ቤይ" ማዕረግ ተሰጥቶት የነበረውን ፥ አሁን ደግሞ የግብጽ ጦር በርሱው አሳሳቢነትና አመራር ቦጦስና እካባቢውን ሲይዝ ፥ ባላባቶቹም ያለምንም ተቃውሞ ተገዥነታቸውን ሲያረጋግጡ በከዲቭ ኢስማኤል ፈቃድ ከፍ ያለውን የፓሻነት ሹመት አገኘ ። ባለቤቱም የቦጦስ ተወላጅ ነበረች ። ከዚህም ጋር ያሜ ዮሐንስ ዋና ታማኝ አገልጋይ የነበሩት አለቃ ብሩ ፥ እስከ ግብጽ አገር ድረስ ሔደው ጳጳሱን አቡነ አትናቴዎስን በማምጣትና ዐፄ ዮሐንስን በማንገሥ ከፍ ያለ አስተዋጽኦ ያደረጉት ፥ አሁን ንጉሠ ነገሥታቸውን ከድተው ከሙንሲንጀር ጋር ሰምና ወርቅ ሆነው ስለ ተባበሩለት ፥ ሁኔታው ለጊዜው መልካም መሥመር የያዘ መስለው ።

ይኸ ሁሉ ከታሰበና ፥ አስቀድሞ በጥላን እንደ ታቀደው ፥ በሰሜንና በምሥራቅ የሚዘምት የጦር ሠራዊት ከተዘጋጀ በኋላ ፥ በምሥራቅ በታጁራ በኩል ለሚዘምተው ዋና መሪ ራሱ ሙንሲንጀር ፓሻ ፥ በሰሜን በኩል በዘይላ ለሚዘምተው ራውፍ ፓሻና የጠቅላይ ሚኒስትሩ የኑባር ፓሻ የልጅ ልጅ (የርሱ ምክትል ኮሎኔል አራንድሩኘ (የዴንማርክ ተወላጅ) እንዲሆኑ ተመድበዋል ። ዋናውም አሳብ በሰሜን ራውፍ ፓሻ ፥ በትግራይና በትግሬ ዮሐንስን የከዱትን የክርስቲያን መኳንንት ከእስላሞቹ ባላባቶች ጋር አስተባብሮ ፥ በምሥራቅ በኩል የወሎንና የአውሳን ፥ እንዲሁም የአዘቦ አሮሞን ባላባቶች ቀስቅሶና ቢቻል ምኒልክንም ጨምሮ ፥ ዮሐንስን በሁለት ወገን

አዋክቦ በማድከምና በመጣል የግብጽን የበላይ ገዥነት በኢትዮጵያ ለመመሥረት ነበር ።

ይሁን እንጂ ፥ በምሥራቅና በሰሜን በሁለቱ አዝማቾች መካከል መቀናናት ነበር ይባላል ። የስዊሱ ተወላጅ ሙንሲንጀር ለግብጽ ሊያስገኝ ባቀደው ለፊ ግዛት በኢስማኤል ዘንድ ሲወደድና ሲመሰገን ፥ በሰፋፊ ግዛት ላይ ሲሾም ፥ ራውፍ ፓሻ ፥ ግብጻዊው ግን ለዚያ ዕድል ባለመብቃቱ በቅናት እየተነፋፋ የሙንሲንጀር ፓሻ ተልዕኮ እንዲሰናከል ይጣጣር ነበር ይባላል ።

በ1868 ዓ.ም. በ17 መስከረም ኮሎኔል አራንድሩኘ የጦሩ የበላይ አዝማች ሆነ ። የዚህም ጦር ዋናው ዓላማ ከምጥዋ ተነቃንቆ ወደ ደጋው ወደ አሥመራ ወጥቶ ሐማሴንን ፥ ሠራዬንና አካለ ጉዛይን ወርሮ እስከ መረብ ወይም እስከ ዐድዋ በመዝለቅ ፥ የተያዘውን ሰፊ አውራጃ በቀጥታ የማስተዳደሩ ተግባር በግብጽ የበላይ ገዥነት የሚወሰን ጉዳይ መሆኑን ኢስማኤልና ኮሎኔል አራንድሮኘ ተጻጽፈውበት ይገኛል ። "ይኸንንም አሳብ ዮሐንስ የተቃወሙ እንደሆነ በጉንደር ፥ በጉጃም ፥ በሸዋ በዮሐንስ ላይ የሚነሡትን መሳፍንት አግዛቸው" የሚል የኢስማኤል ደብዳቤ ለአራንድሮኘ ደርሶታል ።[1]

ስለዚህ ፥ አራንድሮኘ መስከረም 26 ቀን 1868 ዓ.ም. ምጥዋ ገብቶ ሲደራጅ ለንብቶ ከምጥዋ ተንቀሳቅሶ በጥቅምት 14 ቀን ሠሐጢንና ዶጋሊን ዐልፎ ጊንዳዕ ደረሰ ። ከዚያም የግብጽ ጦር ግማሹ ሐማሴን ፥ የቀረውም አከለ ጉዛይ ሲገባ በንጉሠ ነገሥቱ በዐፄ ዮሐንስ ትእዛዝ የሐማሴኑ ገዥ ደጃች ገብሩ ፥ የሠራዬው ደጃች ማሩ ግዛታቸውን እየለቀቁ ንጉሠ ነገሥቱ ወደሚገኙበት ወደ ዐድዋ ሔዱ ።

በዚህም ጊዜ ፥ ለማታለልና ለማዘናጋት በከዲቭ ኢስማኤል እንደ ታዘዘው የጦር እዛዥ "...የግብጽ መንግሥት አበሻን ለመያዝ ሐማሴንንም ለመውሰድ ምኞት የለውም ። ነገር ግን ፥ ከርስዎ በኩል ጀኔራል ኪርክሃም የሚባለው እንግሊዛዊ የአሥመራና የጊንዳዕ አገረ ገዥ ተብሎ መሾሙን (ኢስማኤል ከዲቭ) ስለ ሰማና በወደብ ላለው ግዛቱ ስለ ሠጋ ፥ ደግሞም እንግሊዙ አገዛዙ መጥፎ የሆነባቸው ባላባቶች ለከዲቩ አቤቱታ ስለ አሰሙ ፥ ወደ ደጋው ከፍ አልን እንጂ ከዲቩ እንደ ቀድሞ ከርስዎ ጋር በወዳጅነት ለመኖር እንጂ ፥ ለመዋጋት ምንም ዐይነት ምኞት የለውም" የሚል ደብዳቤ ጽፎ ላከ ።[2] ይኸን

1 Douin, Historie du regne du Kedive Ismael, Tom III pp. 770—772
2 J. de Coursac, Le regne de Yohannes, p. 305.

የመሰለውን የማዘናጊያ ደብዳቤ ከላከ በኋላ ፥ አሬንድሮፕ በ24 ሬጅመንት የተከፈሉ 2500 የሠለጠኑ የግብጽና የሱዳን ወታደሮች ብዙ የረሜንግቶን ጠበንጃዎችን ፥ 6 የተራራ መድፎችንና 6 ሮኬቶችን እንደያዙ ጉዟቸውን ገሠሩ ። ለተጻፈላቸው የማታለያ ደብዳቤ ዐፄ ዮሐንስ ምንም ዐይነት መልስ ስለ አልሰጡ ፥ አሁንም አሬንድሮፕ አብድኤልራሂምን (አብዱልራሂም) የሚባለውን ልኮ ፥ ዐፄ ዮሐንስ ስለ ሰላም ጉዳይ የሚነ ጋገሩ መልዕክቶችን እንዲልኩ ቢያስጠይቅ[1] ስለአልላኩ ፥ ጦሩ ጉዞውን ወደፊት ቀጥሎ እስከ መረብ ወንዝ ደረሰ ።

በቅርብ ጊዜ የታተመው ያፄ ዮሐንስ ዜና መዋዕል ፥ የዚህን የወረራና የጦርነት ጉዳይ እንደዚህ ሲል ያትታል "... ዐፄ ዮሐንስ በነገሡ በአራተኛው ዓመት[2] ከግብጽ ኢስማኤላውላን መጥተው የአግአዚ አገር የሆነችውን ሐማሴን የምትባለዋን ወረሩ ። በዚህ ጊዜ እስማኤላውያን የተባሉት ቱርኮች (ግብጾች) ወደ ሠፈሩበት ሔደው ሁኔታቸውን የሚሰልሉ ሰዎች ልከው ፥ እነዚህ ሰዎች ወደ ንጉሣቸው ተመልሰው የቱርኮችን (የግብጾችን) ፥ የፈረሶቻቸውን ብዛታቸውን ፥ ጽናታቸውን ገለጡላቸው" ካለ በኋላ ፥ ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ "ኃይለኛ በሠራዊቱ ብዛት እይድንም ፥ ፈረሰኛም በፈረሱ ጽናት አያመልጥም" ብለው ዐይናቸውን ወደሰማይ ሰቅለው ፥ "ሕዝብህን ከጥፋት አድን ፥ ርስትህንም ባርካት ፥ ለኛ ለአገልጋዮችህ የማሸነፍ ኃይል ስጠን" ብለው ጸልየው ወደ ጦርነቱ ጉዞ መዝመራቸውን ያመ ለክታል ።[3]

በሙሴ ሼን የታተመው ሌላው የግዕዝ ዜና መዋዕል ፥ በነገሡ ባምስተኛው ዓመት እስማኤላውያን ... ብዙ መድፍና ጠበንጃ ይዘው ሠራዊ መጥተው ስለ ነበረ ፥ ዐፄ ዮሐንስ ይሽንኑ ሰምተው መረብን ተሻግረው ከእስማኤላውያኑ ጋር መሬት በደም እስከትታጠብ ድረስ ብዙ እልቂት አድርገው ፥ ከጠላቶቻቸው አንድም ሳያስተርፉ መፍጀታ ቸውን ያመለክታል ።*

1 Zewde G.S., The Process of Reun..., pp. 139—140
2 Bairu Tafla, (ed.) A Chronicle of Emperor Yohannes IV, F. 140.
3 Ibid. pp.

* ወክነ ዓቢይ ተቃትሉ እስክነ ትትሐፀብ ምድር በደመ እስማኤላውያን ወተቀትለ ኩሉ አመ ሰባዓቱ ለጎንደር ወኢያትረፉ አሐደ እምኔሆሙ .... Histoire de Yohannes IV — P 9—11 መሬቷ በደም ታጠበች የሚለው ቃለ ኢጋና ነው ። በተለይ ደግሞ "አንድም ሳያስተርፉ ሁሉንም ፈጁት" የሚለው የተለመደ ያባቶቻችን አጸደፍ ሆኖ ነው እንጂ ፥ ከዚህ ጦርነት የሸሸውም ፥ የተማረከውም ብዙ መሆኑ የታወቀ ነው ።

በምጥዋ የፈረንሳይ ቆንሲል ደሳርዜክ በዚሁ ጊዜ የፈረንሳይ መንግሥት መልእክት ይዞ ወደ ዐድዋ መጥቶ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ሆኖ ሁሉንም ይመለከት ስለነበረ ፥ ስለ ጉዞውና ስለ ጦርነቱ አገባብ መር በበኩሉ እንደዚህ ይላል ። "... ዮሐንስ በ2 ጎዳር 1875 ዓ.ም. ቤተ መንግሥታቸውን ከጪቱ በአምስት ሰዓት ላይ በለቀቁ ጊዜ ታላቅ የመሬት መናወጥ ተቀስቅሶ ከሸሎዳ ተራራ ላይ የተፈነቃቀለው የደ ንጊያ ናዳ እየተንከባለለ ከንጉሡ እግር ሲደርስ ፥ ንጉሡ በግንባራቸው ተደፍተው ለሠራዊት አምላክ ሰግደው ቀና ካሉ በኋላ ፥ ፊታቸውን ወደ ሠራዊታቸው መልሰው ፥ "ይህ አስደንጋጭ ምልክት ዐረመኔዎቹ (ግብጾች) በጥንታዊቱ ኢትዮጵያ ተቀብረው ለመቅረታቸው አምላክ የሰጠው ምልክት ነው" ብለው ከተናገሩ በኋላ ፥ ከዐድዋ የሦስት ሰዓት ጉዞ ራቅ ብለው ንጉሠ ነገሥቱ እንደ ሠፈሩ የጦር ሠራዊቱም ቁጥር ከያለበት ተሰብስቦ ባንድ ጊዜ ከእንድ ሺ እስከ 70 000 መድረሱን ፥ አቡነ አትናቴዎስም ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር በመተባበር ጦርነቱ ቅዱስ ጦርነት ነው እያሉ ወታደሩን ማበረታታቸውን ይገልጻል ።[1]

ከዚህ በኋላ ፥ የሁለቱም የጦር ሠራዊቶች ጉንደት ላይ ተያዩ ። በዚህ ጊዜ አሬንድሮፕ ግማሹን ጦር በጉንደት ትቶ ኮንት ዘኪ ወዳለ በት ወደ ከሳድ ዒቃ እንደ ተደባለቀ ፥ ኢትዮጵያውያኑ ተጠግተው በኃይል ውጊያ ገሠመሩ ። እርሱም በመዝመሪያ የወጠነውን የማጥቃት ተግባር ትቶ ምቹ ሥፍራ ይዞ መከላከል ገሠመረ ። ነገር ግን ፥ ኢትዮ ጵያውያኑ በነሻለቃ (ወደፊት ራስ) አሉላ ፥ በነደጃች ሐጐስ ፥ በነደ ጃች ተሰማ የሚመራው ጦር ወታደሩን ስለ ፈጁበት ፥ ከአለበት ሥፍራ እንደገና ለቆ ወደ ጉዳጉዲ ሸለቆ ተዛውሮ ያንድ ሰዓት ጦርነት እንደ ተደረገ ግብጾቹ ሙሉ በሙሉ ተሸነፉ ። አሬንድሮፕ ከጦርነቱ ሜዳ ላይ ሞቶ ተገኘ ። ግማሹ ሲሞት ወይም ወደ ኋላው ሲሸሽ 150 ግብ ጻውያንና ሱዳኖች ፥ 3 ዩዝባሽ (ያገር ተወላጅ የቅጥር ወታደር ሹማም ንት) ግማሾቹ ሲማረኩ አንዳንዶቹ በሽሽት አመለጡ ።

ከኢትዮጵያ ወገን ፥ በመዝመሪያ መረብ አጠገብ በተደረገው ጦርነት 31 ወታደር ሲሞቱ 55 መቁሰላቸውን ፥ በጉዳጉዲው ጦርነት 521 ሞተው 335 መቁሰላቸውን ደሳርዜክ ያመለክታል ።[2]

ከዚህም አያይዞ ንጉሠ ነገሥቱ ከዓዲኳላ ፥ "የምሥራች! ደስ ብሎ ኛል ደስ ይበልህ በእግዚአብሔር ቸርነት ጠላቶቼን አሸንፍውቸው"

1 J. de Coursac, Le Regne de Yohannes, pp. 306.
2 Ibid. 303—306 Zewde G.S., The process of Reun,...pp. 140—143. L. dei Sabelli, Storia di Abyssinia, pp. 247—248.

የሚል የደስታ ደብዳቤ ለእሱ እንደ ላኩበት ፥ ደሳርዜክ ይገልጽና የጦርነቱን ሁኔታ ለመንግሥቱ በጻፈው ራፖር ላይ ከኮሎኔል አሬን ድሩፕ ጋር ሆኖ ይዋጋ የነበረው ኮንት ዘኪ የሚባለው የአውስትሮ ሃንጋሪያን ተወላጅ በክሳድ ዒቃ በተደረገው ጦርነት ላይ ከፉኛ ቆስሎ በ8ኛው ቀን የርሱን (የደጎርዜክን) ዐድዋ መገኘት ሰምቶ ሳይበላ ፥ ሕክምና ሳያገኝ በጣም ተጐሳቁሎ ፥ ቆስሎና ተልቶ በመጻፉም ፥ በጉል በቱም እየዳኸ ሲሔድ ከመንገድ አግኝቶት እንደ ረዳውና በኋላ እንደ ሞተ ይገልጻል ።

ይኸ ሁሉ በሰሜን በኩል ሲደርስ ፥ በምሥራቅ በኩል ከዚህ በፊት እንዳወሳነው ፥ እነ አሬንድሩፕ በጥቅምት ወር 1866 ዓ.ም. ላይ ወደ መረብ ሲጓዙ ሙንሲንጀር ፓሻ ከአለቃ ብሩ ጋር ሆነው በከ ዲቭ ኢስማኤል ትዕዛዝ ከነበረበት ከሰንሂት ቀደም ብሎ በመስከረም ወር 1866 ዓ.ም. ላይ ወደ ምጥዋ ሔዶ ፥ ከዚያ ወደ አውሳ ሌላ ጦር ይዞ ለመሔድ ተዘጋጀ ። ዝግጅቱም እንዳለቀ በጥቅምት ወር 1866 ዓ.ም. ወደ አውሳ ጉዞውን ዠመረ ። ዋናው አሳብ በሰሜን በኩል አሬንድሩፕ ኃይሉን በዐፄ ዮሐንስ ላይ በሚያሳይበት በዚያው ሰዓት የአውሳን ፥ የራያንና የአዘቦን ፥ የወሎን ሕዝብ ቀስቅሶ በዚያ በኩል ዐልፎ ከምኒልክ ጋር ግንኙነት በማድረግና ለሸዋው ንጉሥ ማናቸውንም ስጦታና ተስፋ ሰጥቶ ዐፄ ዮሐንስን በሁለት ወገን ከቦ ለማስጨነቅ ነበር ።

ዳሩ ግን ፥ ይኸን ዓላማውን ወደ ፍጻሜ ከማድረሱ በፊት ባለፈው እንዳነበብነው ፥ በሰሜን የዘመተው ጦር ጉዳጉዲ ላይ ተመትቶ መሪው ኮሎኔል አሬንድሩፕ ራሱ በጦሩ ሜዳ ላይ እንደ ወደቀ ቀርቷል ። ስለዚህ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ኑባር ፓሻ የጉንደቱን ውድቀት ገልጾ በዚያው ባለበት በአውሳ ግዛቱን አጠባብቆ እንዲይዝ እንጂ ፥ ወደፊት እንዳይገሠግሥ ከምኒልክም ጋር ግንኙነት ለማድረግ ጊዜው ምቹ ስለአልሆነ እንዲያቆየው ለሙንሲንጀር ደብዳቤ ልኮለት ነበር ። ሙንሲንጀር ደብዳቤው በፍጹም ሳይደርሰው ፥ በሰሜን የዘመተው ጦር መሸነፉንም ሳይገነዘብ ፥ የአሰል ሐይቅ በሚገኝበት ቦታ አድርጎ በአገሩ ባላባት እየተመራ ሲጓዝ ስለ መሸበት ፥ ከታጁራ ዐርባ ኪሎ ሜትር ራቅ ብሎ ከሚገኘው ቀበሌ ከነጓዙና ከነጦሩ አብሮ ሠፈረ ። ባላባቱም ፥ እነ አለቃ ብሩም አብረውት ነበሩ ። በኅዳር ወር አጋማሽ ላይ የበረሃ ጉዞ አድክሟቸው ሁሉም በተኙበት ሰዓት ከሌሊቱ በዘጠኝ ሰዓት[1] ላይ በርከት ያሉ የደንከል ሰዎች በደፈጣ በድንገት ደርሰው

1 ዘውዴ ገ/ሥላሴ በገጽ 63 ደንከሎች ጥቃት የሰነዘሩት ጠዋት መሆኑን ገልጸዋል ።

ወጉዋቸው ። በጭለማው ሰዓት ድካም የተጫናቸው ወታደሮች እንደ ሚገባ ሳይከላከሉ ብዙዎቹ አለቁ ። አደጋውን በጥሩምባ ሊያሰሙ የሚገባቸው እስቀድመው ስለ ተመቱ ምንም ማድረግ አልተቻለም ።

ሙንሲንጀር ፓሻም ከባለቤቱ ጋር በሠፈሩ መካከል እንደተኛ በነዚሁ በደንከሎቹ ተከበበ ። በጠበንጃም ፥ በሽጉጥም እየተከላከለ ከወራሪዎቹ መካከል ሊይዙት የሞከሩትን ሦስቱን ከገደለ በኋላ አንዱ ደንከል ጭንቅላቱን ሌላው ትከሻውን በጕራዴ ደብድበው ከጣሉት በኋላ ፥ በጦር ጨቅጭቀው ገደሉትና ሕይወቱ በዚህ ዐይነት ተፈጸመ ። ባለቤቱና ላንፍራዲ የሚባለው ከርሱ ጐን ሕይወታቸው ዐለፈ ።

ከተከተለው ጠቅላላ ጦር 155 ግብጻውያንና 500 የደንከል ተወላጆች[1] ሞተው የተረፉት 73 ሱዳኖች 73 ዐረቦች (ግብጾች) ከአራት የጦር መኮንኖች ጋር ጭለማውን ተገን አድርገው ሌሊቱን በመሸሽ ከዚያም ቀን በመደበቅ ሌሊት በመጓዝ ከ8 ቀን በኋላ ታጁራ ገብተው ነፍሳቸውን አዳኑ ።[2]

በዚህም የሌሊት አደጋ ብልጡ አለቃ ብሩ ሸሽተው ከወንዝ (አዋሽ) ውስጥ ተደብቀው በነጋታውም በሕይወት ያሉትን ሱዳኖች ፥ ቁስለኞቻቸውን ትተው ፥ ከርሳቸው ጋር ወደ ታጁራ እንዲሸሹ አባብለው "እሺ" አሰኝተው ፥ ሱዳኖቹ አለቃ ብሩን ተከትለውና በሕይወት የተረፈውን አንድ መኮንን በቃሬዛ ተሸክመው ታጁራ (ቱጉሪ) በደህና እንዳደረሱዋቸው ኩርሳክ በጻፈው መጽሐፍ ያረጋግጣል ።[3] ነገር ግን ፥ በሌላ መጽሐፍ የአለቃ ብሩ በዚሁ ጊዜ መሞታቸው እንጂ ማምለጣቸው አልተመለከተም ።[4]

1 ዝኒ ከማሁ የሙንሲንጀር ወታደሮች በጠቅላላ 361 ብቻ እንደ ነበሩ ገልጸዋል ።

2 L. Sabelli, Storia di Abyssinia pp. 245—246.
Zewde G.S., The process of Reun., pp. 144—147.
A. Wylde, Modern Abyssinia, pp. 14—46.

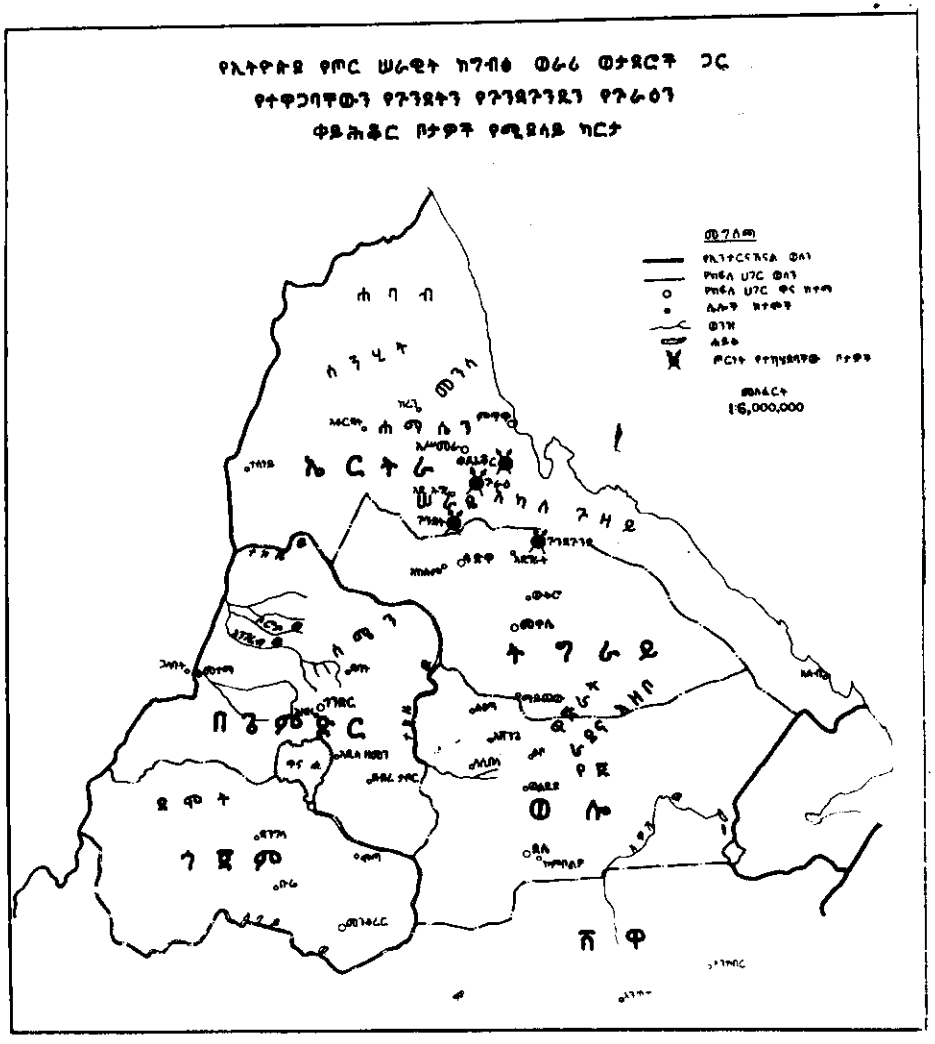
3 J. de Coursac, Le regne de Yohannes, pp. 314—316.

4 S. Rubenson, The Survival of Eth. Indep., p.372

በዚህ ኢሳያስ ለንግሥት ቪክቶሪያ የጻፉት

(ፐብሊክ ሬኮርድ ኦፊስ ፡ ሎንዶን)

የኢትዮጵያ የጦር ሠራዊት ከግብጽ ወራሪ ወታደሮች ጋር የተዋጋባቸውን የጉንደትንና ፣ የጉንዳጉንዲን ፣ የጉራዕን ፣ የቀይሕቆርን ፣ ቦታዎች የሚያሳይ ካርታ ።

ምዕራፍ ዐሥራ ሁለት

ሁለተኛው ጦርነትና የኢትዮጵያ ድል አድራጊነት

የመዠመሪያው የጉንደት ጦርነት በኢትዮጵያ አሸናፊነት እንደ ተፈጸመ ዐፄ ዮሐንስ በድል አድራጊነታቸው በመጠቀም ወደ ቦጎስም፣ ወደ ምጥዋም አልተጓዙም ። ወደዚያ ለመሔድም ብዙ የሚገጥማቸው ችግር ነበር ። አንደኛው ቁጥሩ መጠነኛ ቢሆንም የግብጽ ጦር በቦጎ ስና በምጽዋ ወደብ ይገኝ ነበር ። ሁለተኛ ከሃምሳ እስከ ሰባ ሺ የሚደ ርስ ጦር እንደያዙ ከደጋው በሐማሴን ዐልፈው ወደ ቆላው ወደ ምጥዋ ቢወርዱ ለዚህ ሁሉ ሠራዊት ከነከብቱ የሚበቃ የእህልም ፣ የሣርም ፣ የውሃም ስንቅ ይቸግራል ።

ስለዚህ ፣ የመዠመሪያውን ድል እንዳጎኙ ወደፊት ገፍተው ወደብ በመያዝ ከሌሎቹ መንግሥታት ጋር ጠብ እንዳይፈጠር ጉዳዩን ዓዲ ኳላ ላይ ከመኳንንቶቻቸው ጋር መክረው ፣ ዘከረው ሁሉንም ትተው ወደ ዐድዋ ተመልሰው ኢስማኤል በቀድሞው ወሰን እንዲቆም አንድ ደብዳቤ ፣ እንደዚሁም ለንግሥት ቪክቶሪያ ሌላ ደብዳቤ ጽፈው ላኩ ። ለንግሥት ቪክቶርያ በጻፉት ደብዳቤያቸው ላይ ፣ አላግባብ የግብጽ ጦር አገራቸውን ወሮ በአልሞት ባይ ተጋዳይነት ተዋግተው ማሸነፋ ቸውን ፣ ኢስማኤልን "አንተም ከአባቶችህ አትበልጥም ፣ እኔም ከአባ ቶቼ አላንስምና ባገርህ ረግተህ የያዝኸውን አገሬን ልቀቅ" ቢሉት እምቢ ብሎ መዋጋቱን ፣ እርሳቸው ለንግሥት ቪክቶሪያና ለሌሎቹም ኃያላን የሚጽፉትን ደብዳቤ ምጥዋ ላይ ሙንሲንጀር ቀዶ እየጣለ ፣ በዚህ ፈንታ እርሳቸውን ጥፋተኛ ለማድረግ እርሱ እንደልቡ እየጻፈ መላኩን በዝርዝር ጽፈው ፣ በዚያው በአገልጋያቸው በገፔኔራል ኪርክ ሃም እጅ ልከው ነበር ። ነገር ግን ፣ አሁንም የግብጽ ባለሥልጣኖች ምጥዋ ላይ መልክተኛውን 6 ወር አስረው አስቀምጠውት በመጨረሻ በሕመምና በችግር ተጉላልቶ ለመሞት በቅቷል ።

በግብጽ በኩል ፣ በጉንደቱ መሸነፍ የነኮሎኔል አሬንድሮፕ መሞት በካይሮ እንዳይሰማ በጥብቅ ተከለከለ ። በዚህ ፈንታ የግብጾች በኢት ዮጵያውያን መሸነፍ ውርደት ስለሆነ ፣ ዐፄ ዮሐንስን እንደገና በመውጋት በደንብ ትምህርት ሰጥቶ ለመቅጣት የሚችል እና ያለፈውን መሸነፍ

ተቀብሎ የግብጽን የተዋጊነት ዝና የሚመልስ ከፍ ያለ የጦር ድርጅት በትጋት ይካሔድ ዠመር ። በግብጽ ባለሥልጣኖች ዘንድ ይኸን የመሰለ ራሳቸውን የማኩራራት ፣ ኢትዮጵያን በዝቅተኛ ደረጃ የመገመት ስሜት የሚያሳድርባቸውን ምክንያት በሁለቱ ቤተ መንግሥቶች (በካይሮና በመቀሌ) እና በሁለቱ ሕዝቦች መካከል ያለውን የሥልጣኔ ድርጅት ፣ የወታደራዊ ትጥቅና የጦር መሣሪያ ልዩነት በመገመት መሆኑ ጥርጥር የለውም ። ይሁን እንጂ ፣ በሁለቱ ሕዝቦች መካከል የነበረውን የተዋጊነት መንፈስ በተለይ ጦርነቱ የሚካሔድበት ሠፈር ለኢትዮጵያውያኑ ቀና ፣ ለግብጾቹ እደናጋሪ መሆኑን የግብጾቹ መሪዎች በነርሱም ውስጥ ያሉት የፈረንጆቹ አዝማቾች ሊገመግሙት አልቻሉም ።

ስለዚህ ፣ በኩራት መንፈስ እንደ ተከበቡ አዲስ ለሚዘምተውና ቁጥሩ 15 000 ለሚደርሰው ጦር የበላይ አዝማች ፣ የግብጽ የጦር ኃይል ጠቅላይ አዛዥ ፣ መሐመድ ራቲብ ፓሻ ተሾመ ። ለርሱም ቺፍ ኦፍ ስታፍ (ኤታ ማዦር) ሆኖ በምክትልነት የሚረዳው የአሜሪካኑ ተወላጅ ዠኔራል ዊ. ዊ. ሎሪን ተመደበ ። ከነዚህም ቀጥለው ዊሊያም ማክዳይና ቻርልስ ፈልድ የሚባሉ ኮሎኔሎች ተጨመሩ ።[1] ከነዚህም ጋር ከጀርመን የጦር ትምህርት ቤት ሠልጥኖ የተመረቀው ልዑል ሐሰን የሚባለው የራሱ የኢስማኤል ልጅ ተመደበ ።

በዚህ ዐይነት ፣ ካይሮ ላይ ዝግጅቱ በጎዳር ወር ላይ እንዳለቀ እንደ አውሮፓውያን አቆጣጠር ታኅሣሥ 5 ቀን 1875 ዓ. ም. ከንጉሡ ከኢስማኤልና ከጠቅላይ ሚኒስትሩ ለራቲብ ባሻ በዝርዝር የተሰጠው መመሪያ "ዮሐንስ ባለፈው ጦርነት ባሳዩት ድፍረት ምክንያት ሠራዊታቸውን በማፈራረስ ከሚሰጣቸው የበቀል ቅጣት ጐን ንጉሡ ከተመቱ በኋላ ግብጽ በምትፈልገው ዐይነት የዕርቅ ድርድር እንዲቀበሉ ማድረግ ፤ ምናልባት ወደ ሐማሴን መጥተው የግብጽን ጦር ለመግጠም የፈሩ እንደሆነ እዚያው አሉበት እከተማቸው ዐድዋ ድረስ ሔዶ በመምታትና የውስጥ ባላጋራዎቻቸውን በዚያው ሰዓት በማበረታታት የግብጽን ገዥነት ከመረብ ምላሽ እንዲጸና ማድረግ" የሚል የትምክህትና የኩራት አሳብ ይገኝበታል ።

በዚሁ ጊዜ ፣ የጦር ወታደሩ ቁጥር ከ15000 ወደ 20 000 ከዚያም እንደ ሁኔታው እየታየ ወደ 25 000 ከፍ እንደሚል ተነግሮት ጠቅላይ

1 ዘውዴ ገ/ሥላሴ በገጽ 151 ከጀኔራል ሎሪንግና ከሁለቱ ኮሎኔሎች ሌላ ስድስት አሜሪካውያን መኰንኖች እንደነበሩ ገልጸዋል ።

አዛዡ ከነጦሩ ጉዞውን ወደ ምጥዋ ዠመረ ። በ1875 እ. ኤ አ. በታኅሣሥ ወር መጨረሻ ላይ ምጥዋ የገባው የግብጽ ጦር ፣ በጥር ወር ላይ ከምጥዋ ወደብ ለቆ ወደ ደጋው ወደ አሥመራ ወጥቶ ጉራዕ ደረሰ ። ጉራዕ ከአሥመራ ወደ ደቡብ ምሥራቅ ሲል ዐርባ ኪሎ ሜትር ላይ የሚገኝ የመንደር ከተማ ነው ። ከግብጽ የጦር ሠራዊትም ጋር ብዙ የሱዳንና አዲስ የተቀጠሩ የአገር ተወላጅ ወታደሮች "ባሽቡዙክ" ነበሩ ። ከሁሉም የበለጠ ከግብጾቹ የራስነት ማዕረግ የተቀበሉት የሐጸ ጋው ባላባት ወልደ ሚካኤል ሰሎሞን የፈረስ ስማቸው አባ ጐሚዳ ስለሚገኙ ፣ ጦርነቱ እንደ ተዠመረ ብዙ መኳንንት እንደሚገቡላቸው በግብጾች በኩል ተሰፋ ተደርጎ ነበር ።

በዚህ ዐይነት ፣ ዐፄ ዮሐንስ "እዩልኝ! ጥፋተኛውን መርምራችሁ ፍረዱ" እያሉ ለንግሥት ቪክቶሪያና ለሌሎችም የአውሮፓ መሪዎች በመጻፍ የለመኑት ፣ "እንተም ካባቶችህ አትበልጥ ፣ እኔም ከአባቶቼ አላንሰምና በየአገራችን ረግተን ወዳጅነታችንን እንደ ቀድሞው እንቀጥል" እያሉ ለከዲቭ ኢስማኤል በደብዳቤ ያሳሰቡት ምንም ዐይነት ውጤት ሳያገኝ መቅረቱንና በዚህ ፈንታ የግብጽ ጦር ከቀድሞው በበለጠ እኳኋን ተዘጋጅቶ በራቲብ ፓሻ እየተመራ እንደገና መጥቶ ጉራዕ ላይ መሥፈሩን ሲመለከቱ በበኩላቸው እርሳቸውም ፣ "የአጋርና የኢስማኤል ልጆች ኢስማኤላውያን ፣ ሞዓባውያን ፣ ኤዶማውያን የተቀደሰችውን አገራችንን ለመውረር ሕዝባችንን ባሪያ አድርገው ለመግዛት መጥተውብናል ፤ ሁላችሁም ስለ አገራችሁና ስለ ሃይማኖታችሁ ጠላትን መመከት አለባችሁ" በሚል ዐዋጅ ሠራዊታቸውን ከቀሰቀሱ በኋላ ፣ ከከተማቸው ከዐድዋ የመዠመሪያ ጉዟቸውን ወደ እንደርታ አድርገው ሰውም ፣ ስንቅም ፣ ገንዘብም ከሰበሰቡ በኋላ ተመልሰው በጉንደትና በአዲኳላ አድርገው ወደ ጉራዕ አመሩ ። የተከተላቸው የጦር ሠራዊት ቁጥር ከ15 000 እስከ 70 000 ሲደርስ[1] ከዚሁ ከዐሥር እንዱ ባለጠበንጃ እንደ ነበርና ከንጉሡ በታች ሆነው ጦሩን ይመሩ የነበሩት ራስ ባርያው እንደነበሩ በየመጽሐፉ ተመልክቷል ። የግብጽ ጦር ግን ፣ ቁጥሩ ከ15 ወይም ከ20 000 ላይ ቢመደብም ፣ ሁሉም ባለጠበንጃ ሆኖ በሥነ ሥርዓትና በደንብ የታጠቀ ነበር ። መሪዎቹም በደንበኛ የጦር ትምህርት ቤት የሠለጠኑ ነበሩ ።

በዚህም ጊዜ ፣ ራቲብ ፓሻ በትራዕ ምሽጉን እየሠራ ዐርባ የሚሆነውን መድፍና ዐሥር ሮኬት በያለበት ጠምዶ ፣ ከዚህ ቀደም

1 ሀሮልድ ማርከስ የሠራዊታቸውን ቁጥር እስከ 200,000 አድርሶታል ። ከሁሉም ጠቅላላው 50,000 ወታደር ሆኖ ከዚህ ውስጥ 3,000 ፈረሰኛ ፣ 6,000 ባለጠበንጃ ያለው የሚመስል ነው ።

ጄኔራል ናፒየር ወደ መቅደላ በዘመተበት ሰዓት ለኢትዮጵያ መኳንንት ፥ "የእንግሊዝ ጦር እስረኞችን ለማስፈታት ሲል ከቴዎድሮስ ጋር ብቻ ከመዋጋት በቀር በምንም ዐይነት አገራችሁን አንፈልግም" ብሎ ያወጀውን እንደ ምሳሌ በመውሰድና በመጠቀም ፥ አሁንም መኳንንቱን ከንጉሥ ከዐፄ ዮሐንስ ለመለየት ሲል ፥ "እናንተን ከሚጨቁኑት ፥ የሰውን መብትና የሃይማኖትን ነጻነት ከማይጠብቁት ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ከመዋጋት በቀር እናንተንም ፥ አገራችሁንም አንፈልግም" የሚል ዐዋጅ ባልተጣራ አማርኛ አጽፎ በንባብ አሰማ ። ምንም እንኳን እርሱ በያዘው አውራጃ አንዳንድ መኳንንትና ሽኮች ቢገቡለት ፥ የቀረው ባዬ ዮሐንስ በኩል ያለው ከርስቲያናዊው ጦር ከነመኳንንቱ ጎብረቱን አላላላም ።

ቢሆንም ፥ ባለፈው በጉንደቱ ጦርነት የደረሰውን የመሸነፍ ውርደት ያውቃልና ራቲብ ፓሻ ቁጥሩ የበረከተውን የኢትዮጵያን ጦር በሚዳ ላይ ፊት ለፊት መግጠሙ አደገኛ መስሎ ስለ ታየው ፥ እላይ እንዳልነው ደንበኛ ምሽግ በጉራዕና በቀይህ ኮር አሠርቶ በዚያ ላይ መድፉንና ጠበንጃውን ደግኖ እንዲቀመጥ ወታደሩን አዞ ስለ ነበረ ፥ ኢትዮጵያውያኑም ወደምሽጉ ሔደው መውጋቱ አደጋ መሆኑ ስለ ገባቸው ፥ ሁለቱም ቅርብ ለቅርብ እየተያዩ ሳይዋጉ ብዙ ጊዜ አሳለፉ ።

በመጨረሻ ግን ፥ የጦርነቱ ጊዜ መራዘም ለሁለቱም ወገን ተዋጊዎች በስንቅና በውሃ ረገድ ብዙ ጉዳት የሚያስከትል መሆኑ ተሰማቸው ። በተለይ በማጉርና ሐሰን ጉትጕታ የግብጽም ጦር ከምሽጉ ወጣ እንዲልና ያዬ ዮሐንስም ጦር ከሠፈረበት ቦታ እንዲንቀሳቀስ ተደረገ ። ያዬ ዮሐንስ ጦር ተነቃንቆ ባምስት መሥመር ሲጓዝ የሁሰቱ ወገን የጦር ሠራዊት በመጋቢት 7 ቀን 1868 ዓ.ም. ውጊያ ገጥመው ለአራት ሰዓት ያህል እንደ ተዋጉ ወደ መጨረሻው በሚዳው ላይ ጦርነት አበሾቹ ማጥቃት ሲዠምሩ ግብጾቹ ወደየምሽጋቸው እየሮጡ መግባት ዠመሩ ። በዚህም ጦርነት ኢትዮጵያውያኑን በመናቅ ከሚዳ ወጥቶ መዋጋትን የተመኘው ማጉር ኸሰን ኢስማኤል ወዲያና ወዲህ እያለ በጉብዝና ተዋግቶ ነበር ይባላል ። ቢሆንም ፥ አደጋውን ሲያዩ ተዋጊውን አጋልጠው ከወታደሩ ቀድመው ወደ ምሽጉ የገቡ ዋናው አዝማች ራቲብና አሰን ናቸው ተብሎ መሳለቂያ ሆነዋል ። [1]

1 L. Dei Sabelli, Storia di Abyssinia - Vol. PP. 248—251.
Douin, Histoire dun!regne du Kedive Ismael, Rom. III. PP. 944—55.
S. Rubenson, The Survival of Ethiopian Independence, PP. 322-329
Zewde G.S., The Process of Reun., P. 154—170

ነገር ግን ፥ የኢትዮጵያ ወታደር እስከ ምሽጉ ድረስ እየተከታተሰ ብዙውን የግብጻውያንን ወታደር በፈጀ መጠን ፥ ግብጾቹም በተሰዬ በምሽግ ያሉት በረሚንግተን ጠበንጃና በክሩፕ መድፍ እንደ ልብ እየተኮሱ ብዙውን የኢትዮጵያ ወታደር ፈጅተውታል ። በዚህ ዐይነት በሚዳ የተሰለፈው የግብጽ ጦር ቢሸነፍም ፥ በምሽግ ያለው ወታደር ሁሰት ቀን በመመከቱ ሊደመሰስ አልቻሰም ።

በዚህ ጦርነት ከግብጽ ወገን በሚዳ ግንባር ከገጠመው ከ5 ወይም ከ6000 ወታደር መካከል ሕይወቱ ተርፎ የተመለሰው ቁጥሩ ከ2.500 የማይበልጥ ሲሆን ፥ የሞተውና የተማረከው የግብጽ ጦር ቁጥሩ እስከ 3500 ይደርሳል ። ከምሽጉ ወጥቶ የተጠመደው 20 መድፍና 13000 ረሚንግተን ጠበንጃ በብዙ ሺ ከሚቆጠር ጥይት ጋር በኢትዮጵያውያኑ እጅ ተማረከ ። ቢሆንም ፥ በምሽግ ያለውን ጦር አጥቅተን መድፉን እንማርካለን በሚል ዓላማ ተነሣሥተው ወደ ምሽጉ የተጠጉ ቁጥራቸው ከ3 500 እስከ 4000 የሚደርስ ኢትዮጵያውያን ሞቱ ፤ 1000 የሚሆኑ ቆሰሉ ። የተማረከ ግን አንድም ኢትዮጵያዊ የለም ። ሐጋይ ኡርሊከ የሚባለው ጸሐፊ በዚህ ጦርነት አቡነ አትናቴዎስ መቁሰላቸውን ያወሳል ። [1]

በዚህ በጉራዕ ጦርነት ከ5 200 የግብጽ ወታደር ውስጥ የተረፈው 400 ብቻ ሲሆን ፥ የቆሰሉ 1600 ፥ የሞቱ 1000 ፥ የተማረኩ 2 200 መሆናቸውን ዱዋ የሚባሰው የፈረንሳዊ ጸሐፊ በበኩሉ መዝግቦት ይገኛል ። ይኸው ጸሐፊ ከኢትዮጵያውያን ወገን ከዘመተው 50000 ከሚሆን ጦር 5000 የሞተና የቆሰለ ሆኖ ግማሹም ዘማች ከውጊያው ላይ ብዙ የምርኮ መሣሪያና ዕቃ ስለአገኘ ፥ የማረከውን እየያዘ ያለ ስንብት ወደያገሩ ስለ ተበተነ ፥ ከዋናው ከጉራዕ ጦርነት በኋላ ምሽጉንም መደምሰስ ካስቸገረ ወዲህ ፥ በንጉሥ አጠገብ የተገኘው ጦር አጋማሹ ብቻ ፥ ማለትም 25000 ብቻ እንደነበረ አስገንዝቧል ።[2] ከኢትዮጵያውያን ወገን የተዋጉትን ፥ የሞቱትንና የቆሰሉትን ፥ ባገራችን በኩል በትክክል የሚገልጽ ጽሑፍ የለም ። ጦርነቱ ራሱ በደንብ ተዘርዝሮ አይገኝም ። አሰቃ ለማ ኃይሉ በዚህ በጉራዕና ባሰፈውም በጉንዳጉንዲ ጦርነት ላይ አባ ጉራጌ የሚባሉ ከጉራጌ አገር መጥተው አንኮበር

1 H. Erlech, A Political Biography of Ras Alula, pp. 60—61.
2 በአንደኛውና በሁለተኛው ጦርነቶች የተመለከቱትን አኀዞች በማብዛትም ሆነ በመቀነስ የተለያዩ ታሪክ ጸሐፊዎች የተለያዩ ቁጥሮችን አስፍረዋል ።
G. Douin, Histoire du Regoe du Kedive Ismael, pp. 832—962.

የኖሩ ፥ በኋላ ከአንኮበር ዐድዋ ሔደው የነበሩ መነኩሴ ፥ "በይው—የት ግሬዋ ልጅ በይው የትግሬዋ ልጅ!" እያሉ ወዲያና ወዲህ እየተፈና ጠሩ ማዋጋታቸውን ጠቅሰውሰታል ።[1] የዚህን የጉራዕን ጦርነት ብዙ የውጭ አገር ሰዎች ከዚህም ለየት እያደረጉ ሲተነትኑት እላይ እንዳልነው፥ ባገር ተወላጅ እጅ ተጽፎ ወደ ዘመናችን የተላለፈው በጣም ባጭሩ ነው ።

በቅርብ ጊዜ የታተመው ያዬ ዮሐንስ ዜና መዋዕል ፥ በራሱ የቃለ እጋኖ አነጋገር "በሁለተኛው ጦርነት ፥ ውጊያው የባሰ ሆኖ ዓለም ከተፈጠረ ዠምሮ ፥ ሆኖ የማያውቅ ጦርነት መደረጉን ፤ የመድፉና የጠበንጃው ጩኸት እንደ ክረምት ነጐድጓድ እየጮኸ ፥ ሕዝቡ ፥ ሰማይ ወድቆ የመሬትን መሠረት ያናወጠው እንደ መሰለው ፤ ጥይት እንደ በረዶ በመዝነቡ ሰዉ መደበቂያ ሥፍራ እንዳጣ ካመለከተ በኋላ ፥ በመጨረሻ ንጉሠ ነገሥቱ ከፈረሳቸው ላይ ወጥተው ሕዝባቸውን በንግግር አበረታትተው ሲቀድሙለት ፥ ሠራዊቱ የንጉሡን የልብ ጽናት በመመልከት ወደ ጦርነቱ ገብቶ የእስማኤላውያኑን አንገት አንድም ሳያስ ተርፍ እየቆራረጠ መጨረሱን ሲያወሳ የጦርነቱን ዓመትና ቀን ፥ የሠራዊት ቁጥር ፥ የሞተውንና የቆሰለውን ፥ ከጠላትም ወገን ሆነ ከኢት ዮጵያም ወገን የሆነውን ዝርዝሩን አይሰጥም ።[2] በሙሴ ቬን የታተመውም ከዚህኛው አሳጥሮ በጥቂት መስመሮች ጠቅሶት ያልፋል ።[3]

የሆነ ሆኖ ፥ በዚህ በሁለተኛው ጦርነት መሸነፍ ጐን በዋናው የግዛት አቀንቃኝ በነበረው በወርነር ሙንሲንጀር ሞት ሳቢያ ከካይሮ እስከ ዛንዚባር ወይም ከሚዲተራኒ ባሕር እስከ ሕንድ ውቅያኖስ ድረስ ሊዘረጋ ታስቦ የነበረው ሰፊው የኢስማኤል የቄሣር ግዛት የምኞት ዓላማ ከሸፈ ። የመዠመሪያው ድል አድራጊነታቸውን እንደ ጥፋት ቆጥሮት ዐፄ ዮሐንስን በደንብ ሊቀጣ ተዘጋጅቶ የመጣው ሁለተኛው የራቲብ ፓሻና የልዑል ሐሰን ጦር ራሱ ተቀጣ ። ኢስማኤል ለሦስተኛ ጊዜ ሊሳሳት ስላልፈለገ ፥ ሦስተኛ ጦር ለመላክ

1 መንግሥቱ ለማ ፥ መጽሐፈ ትዝታ ዘአለቃ ለማ ኃይሉ ፣ ገጽ 167-170 ።

2 ወባሕቱ በዳግማይ ጸብዕ ጸንዓ ተባዕበ ወከነ ዓቢይ ቀትል ዘኢከነ ከማሁ አም ተፈጥረ ዓለም እስከ ይእዜ እስመ ድምፀ መድፍዕ ወመንገኔ ተመሰለ ከመ ነጐድጓድ በወርኃ ክረምት ። ዐ እሰ መለሎሙ ጸድፈ አምርዕሱ ወንሕለ መሠረተ ምድር በታሕቱ ። አሜሃ ተሐዋአ መካነ ተኃብእ ወተሠውሮ እስመ ይዘንም አረር ከመ በረድ . . . አሜሃ ወጽአ ዮሐንስ ላዕለ ፈረሱ ። ወአስተጻነአሙ ለሕዝቡ . . . ወሰበ ርእዮ ሠራዊተ ንጉሥ ጥብዓተ ልቡ ለዮሐንስ . . . መልሑ አሰይፍቲሆሙ ወመተሩ ክሳ ውዲሆሙ ። ወከመዝ ኃልቁ ወኢተርፈ አሐዱ አምውሰቴቶሙ . . . ገጽ 140-141

3 M. Chaine, Histoire du Regne de Yohannes IV, PP. 10—11.

አልቃጣም ። ሁሉንም አመዛዝኖ "እንግዲህ በቃን" ብሎ ጦረኛ የመሰለው መሪ ሰላማዊ ሆኖ ፥ የሰላም ደብዳቤ በመጻፍ መሸነፉን ለመ ደባበቅ ይሞክር ዠመር ።

ከዚህ ድል ቀጥሎ ያለው ውዝግብ የዕርቁ ጉዳይ ነበር ። የተረፈውን ጦር ፥ በምሽጉ ውስጥ የነበረውን እንደ ያዘ ፥ ጠቅላይ አዝማቹ ራቲብ ፓሻ እንደ ምክትሉ የሚቆጠረውን ዋናውን ጸሐፊ መሐመድ ሪፋት ቤይ የሚባለውን ላክ ። እሱም ምንም ሳይፈይድ ተመለሰና በርሱ ፈንታ ዐሊ አል ሩቢ የሚባለው የዕርቁን ድርድር ከራቲብ ፓሻ በጽሑፍ ይዞ ወዳዬ ዮሐንስ መጣ ። ከራቲብ በኩል የቀረበው ድርድርም ፥—

1ኛ/ ሁለት ጊዜ በተደረገው ጦርነት ከግብጾቹ የተወሰደው (የተማረከው) የጦር መሣሪያ እንዲመለስ ።

2ኛ/ ምርኮኞቹ ተለቀው ወደ ግብጽ እንዲመለሱ ።

3ኛ/ በሁለቱ መንግሥታት መካከል ነጻ የንግድ ልውውጥ እንዲደረግ የሚል ነው ።

ለዚህ ድርድር ፥ ዐፄ ዮሐንስ በበኩላቸው የሰጡት መልስ ፥ "የቦ ጎስን ግዛት ለቃችሁ ወደ ነበራችሁበት (ወደ ምጥዋ ወደብ) ተመለሱና እኔም ምርኮኞቹን እለቃለሁ ። ነጻ ንግዱንም እፈቅዳለሁ ፤ የተማረከው የጦር መሣሪያ ግን እይመለስም" ብለው መልስ ከሰጡ በኋላ ፥ የዚህን ጉዳይ ተነጋግረው እንዲጨርሱ የእንግሊዝ ቋንቋ ዐዋቂውን ሊቀ መኳስ ምርጫ ወርቁን ወከሉ ። ይኸው ጉዳይ ውሳኔ ሳያገኝ ከግብጾች ጋር ተደርበው የነበሩት ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ሐማሴንን ዘራርፈው ዐፄ ዮሐንስን በመፍራት ወደቆላው ወደ ዓይሰት ሸሹ ። በምጥዋ በግብጾች እጅ ታስሮ የነበረው ያዬ ዮሐንስ ባለሟልና መልከተኛ ዠኔራል ኪርክሃም ታሞ እንደ ዕብደት አድርጎት መሞቱ ተሰማ ። የስምምነቱም ጉዳይ በየምክንያቱ ስለ ተራዘመ ፥ ዐፄ ዮሐንስም በጦር ኃይል የግብጽን ጦር ከቦጎስም ፥ ከሐባብም የማባረሩና ወደምጥዋ መዝመቱ ስለ አልተመቻቸው ፥ ለሐማሴኑ ግዛት ደጃች ኃይሉ እባ ሐባል የሚባሉትን የራስ ወልደ ሚካኤልን ዐይነተኛ ባላንጣ ሾመው ወደ ከተማቸው ወደ ዐድዋ ተመለሱ ። ዝርዝር ሁኔታው ወደፊት ይገለጻል ።

የዐፄ ዮሐንስን ወደ ዐድዋ መመለስ ፥ ሰዚህ ጦርነት ተሰልፎ የነበረውም ዋናው ጦር መበተኑን ራቲብ ፓሻ ሲያውቅ እንደገና ወደ ሐማሴን መግፋት ዠመረ ። በርሱም የተደገፉት ደጃች ወልደ ሚካኤል በዐፄ ዮሐንስ የተሾሙትን ደጃች ኃይሉን በሐምሌ ወር ጸሐዘጋ ላይ

ወግተው ማርከው ገደሏቸው ። ቢሆንም እላይ እንዳልነው ፣ የግብጹ መሪ ኢስማኤል ፓሻ በአገሩም ፣ በውጭም ብዙ ችግር ስለ ገጠመውና በእርግጥም ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ስምምነቱ እንጂ ፣ ጦርነቱ አለመጥቀሙን ስለ ተረዳ ፣ በመጨረሻ ለወልደ ሚካኤል የበቃ እርዲታ አታድርጉ የሚል ትእዛዝ ለራቲብ ፓሻ ላከ ። ወልደ ሚካኤል ከሁለት የወደቀ ዛፍ ሆኑ ። በዚሁ መካከል ፣ ዐፄ ዮሐንስ ለሻለቃ አሉላ እንግዳ ከመረብ ወዲያ ያለውን ግዛት ከራስነት ማዕረግ ጋር ሰጡአቸው ። አሉላም ወደ ግዛታቸው እንደ ደረሱ እስካሁን ከግብጾች ጋር የነበሩትን ደጃዝማች ወልደ ሚካኤልን በመልዕክት አባብለው በማስገባት ፣ ደብረ ታቦር ወስደው ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር አገናኙአቸውና ዕርቀ ሰላም ወረደ ።

በንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ ፣ ወልደ ሚካኤል የራስነት ማዕረግ አግኝተው ከራስ አሉላ ጋር ወደ ሐማሴን ተመልሰው በቦጎስ እንዳሉ "እንደገና ከግብጾች ጋር በምስጢር ይላላካሉ" በሚል ሰበብ በራስ አሉላ ትዕዛዝ ታስረው ወደ መቀሌ ተላኩ ። ከዚያም በንጉሠ ነገሥቱ ትዕዛዝ ወደ አምባ ሰላማ ተራራ ተልከው ተግዘዋል ። በኋላም ነጻ ሆነው በሽምግልናቸው ወራት የዐድዋንም ጦርነት ተካፍለዋል ።

ግብጾች በሁለቱም ጊዜ ጦርነት በጠቅላላው ከ12 እስከ 13000 ሰው ስለ ሞተባቸው ፣ 39 መድፍ ፣ 15000 ጠበንጃ ፣ 40000 በቅሎና ግመል ስለ ተማረኩባቸው ፣ በገንዘብም ረገድ ከግማሽ ሚሊዮን ስተር ሊንግ በላይ ስላወጡ ፣ ከእንግዲህ ወዲያ የጦርነቱን ነገር እርግፍ አድርገው በመተው ከሐማሴን ፣ ከአካለ ጉዛይና ከሠራዬ ተጠቅለው ወደ ምጥዋ ወደብ ገብተው የወደቡን ሥራና አስተዳደር እያጠባበቁ ተቀመጡ ። የክርስቲያን ይዞታ የሆኑትን እነዚህን አውራጃዎች ሲለቁ ቦጐስና ሐባብ ግን በእጃቸው እንዳለ ቆየ ።

የግብጽ ባለሥልጣኖችና ራሱ ከዲቭ ኢስማኤል በነበራቸው የንቀት መንፈስ የመዠመሪያውን ጦርነት ውጤት እንደ ደበቁ ሁሉ ፣ ያሁኑን የሁለተኛውን የጦርነት ውርደት ሕዝባቸውም ፣ የውጭ አገር ሰዎችም እንዳያውቁ የበለጠ ይጣጣሩ ነበር ። ወሬውን ሰምቶ ፣ ከምጥዋም ከሱዳንም ወደ ካይሮም ፣ ወደ እስክንድርያም የሚገባው ሰው ወሬውን እንዳይነዛ የጠበቀ ቁጥጥር ለማድረግ ሞከሩ ።

"በኢትዮጵያ የተደረገው ጦርነት ቀንዮናል" የሚል ንጉሣዊ ማስታወቂያ ወደ ካርቱም ፣ ወደ ሰናሂት ለማስተላለፍ ከዲቭ ኢስማኤል ሲዘጋጅ አላዲን ቤይ የሚባለው ፣ "እንግዲያው ስለ ድሉ የደስታ መድፍ ለምን አንተኩስም" ብሎ ቢጠይቅ ፣ ፋሂሪ ፓሻ የሚባለው ፣

"የጦርነቱን ጠቅላላ ፍጻሜ መጠበቁ የተሻለ ነው" ብሎ መለሰለት ይባላል ። [1]

የጦርነቱ ጠቅላላ ሁኔታ ሲታይ ከሜዳ ላይ በተደረገው ዋነኛው ጦርነት ኢትዮጵያውያን እንዳሸነፉ ማናቸውም የውጭ አገር ጸሐፊ አረጋግጧል ። ነገር ግን ፣ በምሽጉ ጦርነት ግብጾቹ ተደብቀው በሙሉ ከመጨፍለቅ ራሳቸውን አድነው በሜዳ የተጋለጡትን ብዙ ኢትዮጵያውያን ስለ ጨረሱ ፣ ንጉሠ ነገሥቱ የምሽጉን አለመበገር ተመልክተው ወደፊት ገፍተው ወደ ቆላ ለመውረድ ሆነ ጠብ ያበቀለውን የቦጎስንና የሐባብን ወረዳ ለመውረር ሳይመቻቸው ቀርቶ ፣ ወደ ዐድዋ መመለሳቸውና ከዚህ ጊዜ በኋላ እላይ እንዳልነው ሁለቱም ወገኖች ወደ ዕርቅ ድርድር ለመግባት መገደዳቸው የታወቀ ነው ።

የሆነ ሆኖ ፣ በዚህ በሁለተኛው ድል አድራጊነት ያፄ ዮሐንስ ዝና በያለበት እየተሠራጨ ሲሔድ 1 የግብጽ መንግሥት ባገር ውስጥም በውጭም እየተዋረደ ሔደ ። ንጉሠ ነገሥቱም ቀድሞ በውስጡ ዘውድ የደፋ አንበሳ ያለበት ዙሪያውን ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ ዘኢትዮጵያ የሚለውን ማኅተማቸውን አስፈርሰው ፣ "መስቀል ሞዓ እስማኤላውያን" የሚል አዲስ ማኅተም አሠርተው በዚህ ማኅተም ከውጭ አገር መሪዎች ፣ ካገር ውስጥ መኳንንትና መሳፍንት ጋር ይጻጻፉ ገሥግር ። [2]

መስቀል ሞዓ እስማኤላውያን ማለት ፣ ክርስትና እስልምናን ወይም የእስማኤል ተከታዮችን አሸነፈ ለማለት ነው ።

የሆነ ሆኖ ፣ ዐፄ ዮሐንስ ሁለት ጊዜ በግብጾች ላይ ያገኙት ድል አድራጊነት በወታደርነት መስክ ዝናቸውን በያለበት እያደመቀው ሔዷል ። ድል አድራጊነታቸውን በማውሳት ስመኝ የማናውቀው የገራችን ገጣሚ እንደዚህ ሲል አሞግሷቸዋል ።

"ከላይ የወረደው ከጽዮን መቅደስ
ባባቱ ሚካኤል* በናቱ ሥላስ
አጨደው ከመረው ፣ ያን ያሕዛብ ገብስ
ወቃው ደበደበው ሰጠው ለነፋስ
ዐሊሙ ነፍጠኛ ዐፄ ዮሐንስ"

1 Zewde G.S., The Process of Reun. . ., pp. 168—170.
2 S. Petrides, Le Liver d' or de la dynastie Salomonienne d' Ethiopia, pp. 23—2
* አባቱ ሚካኤል የሚለው የራስ ስሑል ሚካኤል ተወላጅነታቸውን ለመጥቀስ ነው ።

ምዕራፍ ዐሥራ ሦስት

በግብጾችና ባፄ ዮሐንስ መካከል የምኒልክ አቅዋም

ካፄ ዮሐንስ ጋር በነበራቸው የንጉሠ ነገሥትነት የከረረ ፍልሚያ አንጻር ፣ ምኒልክ በግብጾችና ባፄ ዮሐንስ ጠብና ጦርነት መካከል የወሰዱት የገለልተኝነትና የቁጥብነት አቅዋም በብዙ የውጭ አገር ሰዎች ዘንድ ተመስግኗል ። [1]

ዮሐንስና ምኒልክ ፣ ሁለቱም ባንድ ዘመን ተጣናኝተው ሁለቱም በየከፍለ ሀገራቸው በንጉሠ ነገሥትነት ሥያሜ እየተጠሩ ፣ በንጉሠ ነገሥትነት ማኅተም እያተሙ ፣ የውጭን አገር መንግሥታትን ወዳጅ ነትና እሠልጣኝነት ይሹ ነበር ። ሁለቱም የወሎን ፣ የቤገምድርን ፣ የየጁንና የላስታን ፣ የጐጃምንና የስሜንን ባላባቶች ታማኝነት በትጋት ይሻሙ ነበር ። የነዚህም እውራጃዎች መሳፍንት የቤገምድሩ ራስ ወልደ ማርያም ፣ የስሜኑ ራስ ወልደ ሥላሴ(ወሬኛ) ፣ የየጁው ደጃች ወሌ ፣ የጨጨሆው ራስ ብሩ አሊጋዝ ፣ የሰቆጣው ዋግሹም ተፈሪ ወደ ዮሐንስ ፣ ወደ ምኒልክም ፣ ወደ ግብጽም እያሉ በመዋለል የዮሐንስ ጠላት ለምኒልክ ወዳጅ ፣ ምኒልክን እምቢ ብሎ ወዳጄ ዮሐንስ የተጠጋው ደግሞ ፣ ሹመትና ባለሙዋልነትን ሲያገኝ ፣ በዚሁ ረገድ የውጭ አገር ሰዎችም በሁለቱ ነገሥታት ላይ የነበራቸው አቅዋም የተለያየ ነበር ።

ከዮሐንስ ይልቅ ፣ ምኒልክ የሚሲዮናውያኑን የወንጌል ስብከታቸውን ስለ አልተቃወሙ ፣ ብዙ የፈረንሳይ ተወላጆች በቃልም በጽሑፍም ለምኒልክ ድጋፍ ያደርጉ ነበር ። የዐፄ ዮሐንስ የቅርብ ወዳጅና ደጋፊ የነበረው በምጥዋ የፈረንሳይ ምክትል ቆንሲል ፣ ኮንት ደሳርዜክ፣ በወሬ እንደ ሰማውና በደብዳቤም እንደ ተረዳው በሙሉ ልቡ ምኒልክን እንደሚደግፍ ገልጿል ። ምኒልክም ይሽንኑ ወሬ ስለሰሙ በርሱ አማካይነት ከፈረንሳይ መንግሥት ጋር ለመወዳጀት አስበው ፣ “የተላክ ከንጉሠ ነገሥት ምኒልክ ዘኢትዮጵያ ይድረስ ከኰንሱል ፈረንሳዊ ደሳርዚክ. . . የርስዎን ደግነት ርእሰ መማክርት ጊዮርጊስ ነገረኝ ። ስለዚህም ነገር ፍቅርዎን ፈለግሁኝ ። ከአውሮፓ ነገሥታት

1 J. de Coursac, Le Regne de Yohannes. . ., p. 316.

ሁሉ እንዲያፋቅሩኝ ብርሃን በኢትዮጵያ እንድትገባ እንዲጥሩልኝ... ቤተ መንግሥትን የሚያጠና ተግባር ይፈልጉልኝ... ብለው በጥር 24 ቀን 1864 ዓ.ም. እንደ ኢትዮጵያ ቁጥር የጻፉለት ደብዳቤ ኩርሳክ ባሳተመው መጽሐፍ ላይ ይገኛል።[1]

በእርግጥ የሌሎችን መንግሥታት ወዳጅነት እንደሚፈልጉ ሁሉ ከግብጽ መሪ ከክዲቭ ኢስማኤል ጋር ደብዳቤና ገጸ በረከት ተለዋውጠዋል። በርሱ ወዳጅነት ከግብጽ አገር፣ እንደ ባላንጣቸው እንደ ዮሐንስ፣ ጳጳስ እስመጥተው በደንብ ለመንገሥ ፈልገው ዮሐንስን ከድተው ወደ ግብጾች በገቡት በአለቃ (ራስ) ብሩ፣ በዘይላው ባላባት በአቡበከርና በልጁ በኢብራሂም፣ በፈረንሳዩ በሙሴ ፒዬር አርኑ አማካይነት ተጣጥረዋል። ከዲቭ ኢስማኤልም የወረራ ምኞቱን ላዬ ዮሐንስ እንደ ሸፈነው ሁሉ፣ ለምኒልክም የግብጽ መንግሥት በኢትዮጵያ ላይ ምንም ዐይነት የመሬት ፍላጐት እንደሌለው፣ የርሱም አሳብ ዮሐንስን በሰላምም፣ በውጊያም ጥሎ የኢትዮጵያን ንጉሠ ነገሥትነት ለምኒልክ ለማስጨበጥና እርሳቸውን ብቻ ለማወቅ መፈለጉን በደብዳቤም፣ በነ አለቃ ብሩም እንደበት አረጋግጧል። ይኸም የመዠመሪያው ወቅት አሳቡ ለምኒልክ ሳይጣማቸው አልቀረም። ስለዚህም በመዠመሪያው ወቅት በሁለቱ መካከል የደብዳቤውና የገጸ በረከቱ ልውውጥ ደመቅ ብሎ ታይቷል። በዚህም ጊዜ ከዲቭ ኢስማኤል ለ"ሐበሻ ሡልጣን" በሚል አርዕስት ለምኒልክ በምጥዋ ወኪሉ በኩል የላከውን ደብዳቤ፣ ወኪሉ የዮሐንስና የምኒልክ ሁኔታ ስለ ተማታበት አሳስቶ ለዮሐንስ ላከው። ዮሐንስም ደብዳቤው በእርግጥ ለርሳቸው እንደ ተጻፈ በማመን በደስታና በአክብሮት ተቀብለው ከቆዩ በኋላ፣ ስሕተት መሆኑን የተረዱትና በዚሁ ብዙ ውዝግብ የተፈጠረው በኋላ ነበር።[2]

የሆነ ሆኖ፣ የከዲቭ ኢስማኤል አያያዝ በቃልም በደብዳቤም የሚለውና በተግባር የሚፈጽመው፣ ይኸውም ግለት ኢትዮጵያን በሰሜናዊ ምሥራቅና በሰሜናዊ ምዕራብ እየወረረ ግዛቱን ለማስፋት ከሚያደርገው ጥረት ጋር ስለ አልገጠመ፣ ንጉሥ ምኒልክ ከርሱ እየራቁ ከዙፋን ባላንጣቸው ጋር ተቀራረቡ። በዚሁ መሠረት በሁለተኛው ጦርነት ዋዜማ ላይ የግብጽ ጦር ተዘጋጅቶ ኢትዮጵያን ለመውረር መምጣቱን ገልጸው፣ ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስና ጳጳሱ አቡነ አትናቴዎስ፣ ይኸን የመጣውን ያገርና የሃይማኖት ጠላት የኢትዮጵያ ሕዝብ ተባብሮ እንዲመልስ ባደረጉት ዐዋጅ መሠረት፣ ምኒልክም ላዬ ዮሐንስ ያንድ ክፍል

1 Ibid.
2 A. del Boca, Gli Italianni in Africa, p. 85.

የፈረሰኛና የእግረኛ ጦር ልከው ነበር። ድሉም ከተገኘ በኋላ በዓሉ በዐድዋ ሲከበር እርሳቸውም በአንኮበር እንዲከበር አድርገዋል ይባላል።[1]

ነገር ግን፣ በመሳፍንት መካከል በየትኛውም ከፍለ ዓለም እንደ ዙፋን ባላንጣነት የበለጠ የሚያካርር፣ የሚያዋጋና የሚያፋጅ ሌላ ምክንያት አልነበረም። ዮሐንስና ምኒልክ በስሜንና በደቡብ በተለያየ የትውልድ አውራጃቸው ሆነው በአንዲቷ የኢትዮጵያ ዙፋን በመፋለም ላይ እያሉ፣ የኢትዮጵያን የየአውራጃ መሳፍንት ወደየራሳቸው ጐራ በመሳብና የውጭን አገር መሪዎች ወዳጅነት ለየግላቸው በሚሻሙበት ሰዓት፣ ባላንጣቸው ዮሐንስ እንዲያሸንፉ ምኒልክ ከሸዋ ለዮሐንስ እርዳታ መላካቸውና ያዬ ዮሐንስ ማሸነፍ ሲሰማ፣ በዓሉን በሸዋ ማክበራቸው አጠራጣሪ ይመስላል።

ነገር ግን፣ ምኒልክ በሕይወታቸው የራሳቸውን የግል ስሜት እያሸነፉ የሕዝብን ፍላጎት ሲያሟሉ ይገኛሉ። "ዐፄ ቴዎድሮስና የኢትዮጵያ አንድነት" በተባለው መጽሐፍ ላይ እንዳነበብነው፣ ከመቅደላ አምልጠው ከመጡ ወዲህ፣ የቴዎድሮስ ሞት ሲሰማ እንዳይወረር ይሠጋ የነበረው ጦራቸው ከነመኳንንቱ በቴዎድሮስ ሞት ግባት እየተኮሰ ከውጭ ባደባባይ ሲደሰት፣ እርሳቸው በእልፍኛቸው ውስጥ በሐዘን ላይ ነበሩ። አሁንም ኢስማኤል ኢትዮጵያን ለመውረር መሞከሩ ግንንም ኢትዮጵያዊ ሲያሠጋ፣ ለእርሳቸው ካገር ጠላት ጋር መወዳጀቱ እንያማይጠቅማቸው ከመረዳታቸውም በላይ፣ ገና ዐፄ ዮሐንስን አስጠቃለሁ በማለት የግብጽ ጦር በያለበት የሚያደርገውን ወረራ በአሳባቸው ለመቀበል አዳጋች ሆኖባቸው ነበር።

የኢስማኤል ጦር በሜዳ ላይ ጦርነት፣ ለሁለተኛ ጊዜ ተሸንፎ በምሽጉ ውስጥ እንዳለ የወረራውን አሳብ ለመተው ሁኔታው እስገድዶታል። ጦርነቱ በመጋቢትና በሚያዝያ ወራት ላይ እንዳለቀ ከዮሐንስም፣ ከምኒልክም ወዳጅነት በሚፈልግበት ሰዓት ምኒልክ በሰኔ 10 ቀን 1868 ዓ.ም. ለኢስማኤል የጻፉት በዲፕሎማሲ አነጋገር የተሸፈነው ደብዳቤያቸው ደንበኛ አቅዋማቸውን ይገልጻል። ቃሉም ከዚህ የሚከተለው ነው።

> "ከዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ይድረስ ወደ ከበረው፣ ከፍ ካለው ከታፈረው ኢስማኤል ፓሻ... የዛሬ 3 ዓመት ከኢብራሂም አቡበከር ጋር የሰደዱልኝ ገጸ

2 አፈ ወርቅ ገ/የሱስ ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ፣ ገጽ 24።

በረከት. . .ደረሰኝ ። . . .አሁን ደግሞ አቶ ጴጥሮስ እርኑስ የፈረንሲስ ነጋዴ ወደ አውሮፓ የሚመለስ ቢሆን እርሱም የማምነው ሰው ስለሆነ ፡ የመንግሥትንና የንግድን ጉዳይ ሁሉ እንዲያደርግልኝ አዝዠዋለሁ. . . ከርሱም እጅ ጥቂት የፍቅር በረከት ምስክር እንዲሆን ይቀበሉኝ. . .የርስዎ መን ግሥት ምክር ለኔ ሥራ በርን የሚደፍን መሰለኝ ። ጐረቤቶቼን (ዐፄ ዮሐንስን ወይስ የሐረርጌን ሡልጣን?) ሊወጉ የመጡ የርስዎ ወታደሮች በኢትዮጵያ ደቡብ (ሰሜን) በኩል ትግ ሬን ተዋጉት ። ዛሬም አላረፉም ። ከኒያ የተከፈሉት (ግማሹ የግብጽ ጦር) ተጐሪን (ታጅራን) ያዙት ። አውሳንም ጨውንም ያዙት ። የሸዋን መንግሥትና የኦሮሞን አገር ይዞ የነበረው አዳሉም ሐረርጌም በርስዎ ወታደሮች እጅ ሆነ ። ዛሬ ጦሩ በጥጋችን (በአጠገባችን) ነው ። ሦስተኛ ጦር በነጭ አባይ መጥቶ (በምዕራብ መጥቶ ቋራን የወረረው) በኦሮሞ አገር ታየ ይሉናል ። በሐረርጌና በዘይላዕ (ዘያላ) የወጣው (የመጣው) ከላይኛው ጦር ጋራ ጉራጌ ላይ እንዲገናኙ ተቃጥረዋል ይባላል። ይህም ምስጢር አይደለም ጉራጌውም የኔ ግዛት ነው።

አሁን ይህን ምን እንበለው ። የወታደሮችዎ ሥራና የወዳጅነት ፍቅር የሚያሳይ የደብዳቤዎ ቃል የተተካከለ አይመስለኝም ። እጅግ የሚያስፈራ ነገር ነው ። በዚህም እጅግ አዝኛለሁ ። ነገር ግን እርስዎ እኔን ወዳጅዎን አለአንድ ብልሃት ፡ አለአንድ ሥልጣን መጥተው ይወጉኛል አይመስለ ኝም አገሬ ድረስ መጥተው ። ለጊዜው ብቻ አሳዘነኝ እንጂ ነገር ግን ኢትዮጵያ በእናንተ ጦር መከበቧን ማሳየት ይገባናል ።

ዛሬ በባሕረ ኤርትራ ያሉ በሮች ፡ በሕንድ ውቅያኖስ አውራጃ ያሉ በሮች ወደኛ ከጨርቅ በቀር ሌላ ዕቃ እንዳ ይወጣ ከለከሉ ። ነፍጥ ባሩድ የወታደር መሣሪያ ሁሉ ለመጠበቂያ የሚሆን ሁሉ በዕውቅ ተከለከለ ። የግብጹው ያን ጦር አገሩን ሁሉ ከበበው ። ጥቂት ቆይቶ አዋሽ ሊገባ ነው ከኔ ግዛት ላይ ። ይህ የሆነ እንደሆነ የፈራሁት ሁሉ ደረሰ ይህም ለርስዎ ማሳየት ይገባል ።”

ምኒልክ ስለ ግብጽ ወረራ ያላቸውን ሥጋት በዚህ ዐይነት ከገለጹ በኋላ በደብዳቤያቸው መጨረሻ ላይ . . .
“. . .ለመንገዱ ለበሩ ሳንከለከል በተጐሪ(ታጁራ) አውራጃ ያለ መካከለኛ መንገድ በማህል እንዲኖርልን ፡ የንግድ ዕቃ

ሁሉ ይህ ይቅር ሳይባል ከወዲያ (ከአውሮፓ) የሚመጣ ሁሉ ከዚህም የሚሄድ ሁሉ መሄድና መምጣት እንዳይ ከለከልብን. . .ስለዚህም አቶ አርኑስን ሥልጣን ሰጥቼ ለድጂዋለሁ. . .ስለዚህ መልካም ፍሬ ከርስዎ እንዲያገኝ ተስፋ አለኝ ። እግዚአብሔር ያብራልዎ እድሜዎም ይርዘም ። 10 ለሰኔ 1868 በልቼ ከተማ ተጻፈ ።”
በማለት ደምድመዋል ።

ከዚህ ቀጥሎ ባለው ጊዜ የግብጽ መንግሥት ያለአቅም ፡ ያለበቂ ጥናት በያለበት እየፎለለ ብዙ አገር ከያዘ በኋላ ፡ በኢትዮጵያ ሰሜን ባዔ ዮሐንስ ሲሸነፍ ፡ በሱዳን የመህዲ መነሣት የወታደሩን አውታር ገረሰሰው ። በዚሁ ጦን በያለበት ያሠራጨውን ወታደር ፡ በያለበት የዘ ረጋውን የልማት ሥራ ለማራመድ የኢኮኖሚው አቅዋም ሳይችል ቀረ ። በመጨረሻም ከውስጥና ከውጭም በተነሣ ንቅናቄ የኢስማኤል መንግሥት ከመውደቅ አልዳነም ነበር ።

ምዕራፍ ዐሥራ አራት

በኢትዮጵያና በግብፅ መካከል ተንጠልጥሎ የቀረው የሰላም ውል

ከውጊያው በኋላ በዚያው በምሽግ ውስጥ እንዳሉ ልዑል ሐሰንና ዋናው አዝማች ራቲቭ ፓሻ "ጥፋቱ ያንተ ነው፤ የለም ያንተው ነው" በመባባል ከተጨቃጨቁ በኋላ ፣ ራቲቭ ሳይወድ በግዱ ሁኔታውን ለግብጹ መሪ ለኢስማኤል በቴሌግራም አሳወቀ ። ቀጥሎ በራፖር ገለጸ ። ራሱንም ከወቀሳና ከቅጣት ለማዳን ጥፋቱን ሁሉ በአውሮፓውያኑ መሪዎች ላይ እንደዚህ ሲል ለጠፈው ።

> "... በመጋቢት 6 ቀን 1876 የጠላት ጦር ወደ ቀይህ ኮር መጓዙን እንደ ሰማሁ ጄኔራል ሎሪንግና ኮሎኔል ዳይ ከምሽግ ወጥተን እንግጠም ቢሉኝ ፣ ይኸ ዐይነቱ የሜዳ ጦርነት አደገኛ መሆኑን አጣርቼ ብነግራቸውም 'እምቢ' ብለው ስለወተወቱ ፣ አንደኛ ከነርሱ ጋር በስምምነት እንድሠራ ከበላይ ትእዛዝ ስለ ተቀበልሁ ፣ ሁለተኛም ጊዜው ስለ አጠረ 'እሺ' ብዬ በማግሥቱ ከምሽግ ወጥተው ስንጓዝ ንጉሡ የሐንስ በተመለከተን ጊዜ ወደ ቀይህ ኮር መጓዙን ትቶ 250000 ጦሩን እንደ ያዘ ወደኛ ቀልበስ ብሎ ገጠመንና የኛዎቹ በጉግንነት የጠላትን ጦር ገጥመው ታላቅ እልቂት ሆኖ ወደኋላ እንዲያፈገፍግ አደረጉት ... ግሩም የሆነ የጨበጣ ጦርነት ነበር ። ልዑል ሐሰን ራሱ በእጁ የጠላትን ብዙ ወታደሮች ገድሏል ። ቢሆንም ከኛ ወገን የሰባት ባታሊዮ ጦር ፈርሶ 19 መድፎች ተማርከውብናል ... ገምበር ወደ መጥለቅ ስታዘነብል ፣ ወደ ምሽጉችን ገባን ... በዚህ ሰፊ ራፖር እንደ ዘረዘርሁት ፣ መደምደሚያውን የዚህ ጦርነት መሸነፍ የደረሰው በገፍኔራል ሎሪንግና በኤታ ማዦር መሆኑን በግልጽ አመለክታለሁ ። [1]

ይኸን ውሸት የበዛበት ራፖር ለክዲቭ ኢስማኤል ከምጥዋ ወደ ካይሮ ወስዶ የሰጠው ሶሊማን ኒያዚ ፓሻ ይባላል ። ኢስማኤል

---

1 G. Douin. Histoire du Kedive Ismael, PP. 939—942.

ከራፖሩም በተጨማሪ ዝርዝር ሁኔታውን ከመላክተኛውም ፣ ከሌሎችም ከአዳመጠ ወዲህ በምሬትና በእጸት ፣

. . .በተደረገው ያመራር ስሕተት በጣም እናዝናለን . . . መቼም በጦርነት ጊዜ አንዳንድ ስሕተት መድረሱ የተለመደ ነው. . . የሆነ ሆኖ ለጊዜው ተገቢ የሆነውን እርምጃ የመውሰዱ ፋንታ ያንተው ነው ። ወታደርም ፣ መድፍም ጨምረን እንልክልሃለን. . . በጉብዝናህና በታማኝነትህ ሙሉ እምነት አለን . . . የሚያስፈልገውን እርዳታ ጨምረን በኢስማኤል ሪፍኪ ፓሻ መሪነት እንልክልሃለን ። ከርሱ ጋር ካሉት 11 የባታዮ ጦር ጋር ጨምረን በድምሩ የ14 ባታዮ ጦር ይደርስሃል ።*

"ከኤስማን ሪፍኪ ጋር በወታደራዊ ምልክት እየተግ ባባችሁ በጎብረት እየሠራችሁ በበኩልህ የጉራዕን ምሽግ ጠንከረህ ተከላከል ፤ ሌላም እርዳታ ቢያስፈልግህ ይደርስሃል። ሰላምታችንን ለልጆችንና ለጦር ሠራዊቱ ንገርልን" ሲል መለሰለት ። 1

በዚህ ዐይነት ፣ ብዋናው የሚዳ ጦርነት ያዜ ዮሐንስ ጦር አሸ ንፎ ቁጥሩ የበረከተ የጠላትን ምርኮኛ እንደያዙ ፣ መድፉንና ጠበንጃ ውን ሁሉ ሰብስበው እጅ ካደረጉ በኋላ ፣ ባንድ ወገን ምርኮኛውን በማስጠበቅ የሞተውን ወታደራቸውን በማስቀበር ላይ እንዳሉ ራቲ ቭና ሐሰን ከተፈፈው ወታደራቸው ጋር ያሉበትን የጉራዕ ምሽግና ከዚህኛው ራቅ ብሎ የሚገኘውን የቀይህ ኮር ምሽግ ጭምር በወታ ደር አስከብበው ራሳቸው ከታላቅ የወርካ ዛፍ ሥር ተቀምጠው ላለ የራቲቭ ፓሻ አስተርጓሚና ጸሐፊ መሐመድ ሪፋት የሚባለውን አንድ የኢትዮጵያ ፈረሰኛ ማርኮ በማስፈራራት በመደብደብም ከፊቱ አስ ቀደሞ አመጣና ከደጃች ማሩ ጋር አገናኘው ። ከዚያም በደጃዝማች ትዕዛዝ ያው ፈረሰኛ እየመራ ወስዶ ከንጉሠ ነገሥቱ ካገናኘው በኋላ በዚሁ ምርኮኛ አማካይነት የእርቅ ንግግር ተከፈተ ። ከኢትዮ ጵያ ወገን ቋንቋ ዐዋቂዎቹ ሊቀ መኳስ ምርጫ ወርቂ ፣ አቶ ደስታና አቶ ገብረ እግዚአብሔር የሚባሉት ተመደቡ ።

---

* ያንድ ባታዮ ጦር ቁጥሩ እንዳገሩ ይለያያል ። በጠቅላላው አንድ ባታዮ በውስጡ ስድስት ኮምፓኝ ጦር አለው ። ባንጅ ኮምፓኝ (ከፍለ ጦር) 250 የሚሆን ተዋጊ ጦር አለው ።

1 Ibd PP. 943

በነዚህ አማካይነት ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ሰጦር አዛገቡና ለልዑል ሐሰን ሁለት ደብዳቤዎች አሲዘው ላኩዋቸው ። ለራቲቭ ፓሻ የተጻ ፈው ፣

. . .እስካሁን በሁለታችን መካከል የተደረገውን ጦርነት ያበቀለው ሙንሲንጀር ፓሻ ነው ። ያለዚያ በኔና በክዲቭ ኢስማኤል መካከል የነበረው ወዳጅነት የጸና ነበር. .የና ንተ ወታደር ሐማሴንን ወሮ እስከ መናገሻ ከተማችን ተጠ ግቶ ስለ ነበር * በሚያሳዝን አኳኋን ጦርነት ተደርጎ ብዙ ደም ፈሰሰ ። . . . ያም ሳይበቃ ቀርቶ እንደገና ጦር ሰብስባች ችሁ መጥታችሁ በመሬታችን ላይ መሽጋችሁ ተቀምጣ ችሁ ምክንያቱንም ሳትነግሩን ጦርነት ከፍታችሁ ፣ ሦስት ቀን ሙሉ ከሁለታችን ወገን በሰውም በአምላክም ዘንድ ያል ተወደደ ብዙ ደም ፈሰሰ. . .አሁን የዕርቅ ድርድር ትፈልጉ እንደሆነ ሁኔኛ ሰው አድርጉና ከኛም አንዱን እንድንመድብ ዛሬውኑ መልሱን አስታውቁን. . . የሚል ነው ።

ይኸ ደብዳቤ ከደረሰው በኋላ ራቲቭ ፓሻ "...መልካም ነው እኛም ዕርቁን እንፈልጋለንና ሁኔኛ ሰው ይላኩልን" የሚል መልስ ስለላከ ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ፣

. . .በሁለታችን መካከል የሚያጣላ ምንም ነገር አልነበ ረም. . .ያለፈው ጦርነት የሰይጣን ሥራ ነው...እኔና ወንድሜ እስማኤል ፓሻ አንድ ነን...ከወንሜድ ከኢስማኤል ልጅ ጋርም ምንም ጠብ የለንም. . .የወታችሁንም የሽፍታ ነገር እየሰ ማችሁ ነው. . .አሁን ግን ፣ ያለፈው ዐለፈ. . .ሰወደፊቱ በወ ሰናችን ረግተን በዝምድና ውል እንተሳሰር. . .ምርኮኞ ቻችሁን በሙሉ እንመልስላችኋለንና በኩራት (በሰላም ሳት ዋረዱ) ወደ አገራችሁ ትገባላችሁ. . .አምላክ በወሰን ከልሎ የሰጠንን ወሰን ማክበር እምቢ ካላችሁ በሁለታ ችን መካከል እሱ ይፈርዳል ። በቆየው የወዳጅነት ባህል ጦርነቱ ወይም ወዳጅነቱን የመምረጡን ጉዳይ ሰናንተ ትተነዋል. . . * *

ካፄ ዮሐንስ በኩል ይኸን የመሰለ ግልጽ የሆነ የዕርቅ አላብ ሲቀ ርብ፡ ከግብጹ መሪ የሚላከው መልስ ቅጥፈትና ማጭበርበር የመላበት

---

* ያለፈውን ዓመት የጉንደት (ጉዳ ጉዲን) ጦርነት ሲጠቅሱ ነው ።

** ትክክለኛውን ያማርኛ ደብዳቤ ስላላገኘነው ከዚህ በላይ ያስፈርነው ከፈረንሣዊው ትርጉም ላይ ወደ አማርኛ እየመለስን ነው ።

ነበር ። እንደ ፊተኛው ያሁኑም የሁለተኛው ጦርነት የመሸነፍ ውር ደት በግብጽም ፣ በሱዳንም እንዳይሰማ ከምጥዋ ወደ ካይሮ በሚመላለስ ሰውና የዚህን ወሬ በያዘ ደብዳቤ ላይ በየፖስታ ቤቱ ጥብቅ ቁጥጥር እየተደረገ ፣ ያሁኑንም ካፄ ዮሐንስ የተላከውን የዕርቅ አሳብ ነገሩን ዘወር እድርገው ፣ ''ያበሻ ንጉሥ ስለ ተሸነፈ ግዴታ ሆኖበት ዕርቅ ጠየቀ'' ተብሎ እንዲወራ እደረጉ ። በሌላ ወገን ደግሞ ''... ዮሐንስ በጦ ርነቱ ላይ ከ40 እስከ 50.000 የሚደርስ ወታደር ስለ ሞተበት ፣ ከጦር ነቱ ቦታ ወደ ከተማው ወደ ዐድዋ ተመለሰ'' እየተባለ ይጻፍ ዝመር ። የነዚህም የሚቾች ቁጥር እንደዚህ ሊበረክት የቻለው ራቲቭ በሐሰት ያፄ ዮሐንስን ከ50.000 የማያልፈውን ጦር እስከ 250.000 ስለ አደረ ገው መሆኑ ነው ።

ነገር ግን ፣ የጦርነቱን ሁኔታ ከዲቭ ኢስማኤል ከራቲቭ ፓሻም ከልጁ ከሐሰንም በመልእክት ከሰማው ሌላ ትክክለኛውን ወሬ ከም ጥዋ ከመጣ ሰው ላይ በዝርዝር ቢረዳውም ''ኢጂብሺያን ሞኒተር'' የሚባለው ጋዜጣም ዐልፎ ዐልፎ ወሬውን ብልጭ ማድረጉ ባይቀርም ፣ ከዲቩ ለራቲቭ ፓሻና ለልጁ ለሐሰን ባንድ ወገን ''መል ካም ነው ምርኮኛውን በሙሉ ከተማረከው የጦር መሣሪያ ጋር የሚ መልስልን ከሆነ አገሩንም እንለቃለን ፣ ዕርቁን እንፈልጋለን ብላችሁ መልስ ሰጡ'' የሚል ትእዛዝ እያስተላለፈ ፣ በሌላ በኩል ደግሞ ተሸን ፈናል ማለቱ እየቆጨው ፣ ''ምኒልክ ወደ ዐድዋ የዮሐንስን ለመ ውጋት የመጣ እንደሆነ የጠየቀውን የጦር መሣሪያ ስጡ ። የቀሩትም የቤገምድሩ ራስ ወሬኛ ፣ የሰቆጣው ዋግሹም ከበደ ፣ የሰለዋው ራስ ኃይሉ ፣ የወሎው ይማም አህመድ በዮሐንስ ላይ ተባብ ረው የሚነሡበትን መንገድ ፈልጉ ።እንደዚሁም ለምኒልክ መገዛት አንፈልግምና የግብጽ መንግሥት ይጠብቀን ብለው የራያና የአዘቦ ከደቡብም የጅማ ፣ የጐማና የእናርያ ባላባቶች የላኩዋቸውን መልክተ ኞች በሚገባ አስተናግዳችሁ ፣በጋላባትና በጐጃም በኩል አድርጋ ችሁ ፣ ከነርሱ ጋር መልካም ግንኙነት ፈጥራችሁ በዮሐንስ ላይ ሁሉም እንዲያብሩ ማድረግ ነው ። በዚህ ዐይነት ዮሐንስ ከኛ በኩል የሚጠ ይቀውን የዕርቅ አሳብ እምቢ ብሎ ምርኮኛውን ከተማረከው የጦር መሣሪያ ጋር ካልመለሰ ፣ ባንድ ወገን የዕርቅ መንገድ የምትፈልጉ እየመሰላችሁ በሌላ ወገን እነዚህን ሁሉ ማስተባበር ነው ። ከሁሉ የበ ለጠ ራስ ወልደ ሚካኤልን ውስጥ ውስጡን በመሣሪያ ትጥቅና በስ ንቅም እንዲጠናከር እያገዛችሁና እያበረታታችሁ አደርጁት ። አሁንም 400 ጠመንጃ ከነጥይቱ እንድትሰጡት ፈቅጃለሁ''የሚል ትእዛዝ ለራ ቲቭ ፓሻ እያከታተለ ይጽፍ ነበር ።

ዐፄ ዮሐንስ ፣ በግልጽ በሚዳ ላይ ጦርነት ድልን እንዳገኙ እሁ ንም በሐቀኛ መንገድ ሰላም ሲፈልጉ ፣ የራቲቭ ጦር ግን የሚዳው ጦር ሳይሆንለት ቀርቶ በምሽጉ ውስጥ ተደብቆ እንዳስቸገረ ሁሉ የዕርቁንም መንገድ የሚፈልገው በድብብቆሽ ፣ በተንኮልና በማጭበርበር መንገድ መሆኑ ግልጽ ነበር ። በኢትዮጵያ ጦር ተሸንፈን ታረቅን ማለቱ የማይዋጥ ጉርሻ ስለ ሆነባቸው ፣ የጦርነቱን ጉዳይ ራሳቸው ያልቻሉትን በንጉሠ ነገሥቱ ላይ ለጊዜው ባፈነገጡ የኢትዮጵያ ባላ ባቶችና ይልቁንም ከብዙ ጊዜ ዝምሮ የነርሱን ድጋፍ ባገኙት በወ ልደ ሚካኤል በኩል ለማጥቃት ተመኙ ። ይሁን እንጂ ፣ ከወልደ ሚካ ኤል በቀር የቀሩት ውስጥ ውስጡን ዐልፎ ዐልፎ መላላካቸው ባይቀ ርም ፣ በመጨረሻ የዮሐንስ አሸናፊነት ተስፋ እያስቆረጣቸው ወደ እሳ ቸው ለመግባት ግዴታቸው ሆኗል ። እስከ መጨረሻ ያፈነገጡት ራስ ወሬኛ (ወልደ ሥላሴ) በራስ አዳል ተሸንፈው ሲታሰሩ ምኒል ልክም ወዳጄ ዮሐንስ ሲገቡ ወደፊት እናነባለን ።

የሆነ ሆኖ ፣ ካፄ ዮሐንስ በኩል ሊቀ መኳስ ወርቁና እነ ደስታ ፣ ከራቲብ ፓሻ ወገን ከመሐመድ ሪፋት ወዲህ ዐሊ አፈንዲ አል ሩቢ የሚባለው የፈረሰኛ ሹም ተልኮ ወደ ንጉሠ ነገሥቱ መጥቶ የስምም ነቱ ንግግር ተደረገ ። የግብጾቹ መሪዎች እንደ ላኩትም ምርኮኛ ውን ፣ የተማረከውን መድፍና ጠበንጃ በሙሉ መልሱልንና ሐማ ሴንን ለቀን ወደ ምጥዋ እንመለሳለን አለ ። ዐፄ ዮሐንስ ግን ይኸንኑ ከመኳንንቶቻቸው ጋር ሲወያዩ ''ምርኮኛው ፣ ግድ የለም ይመለስላቸው ። ነገር ግን ከኛ ወገን ብዙ ወታደር ሞቶብን እሁን የሞትንበት የጦር መሣሪያ ምንም ቢሆን አይመለስም ፣ ያውስ ቢሆን ጠመንጃው ከየማረከው ወታደርና ሹም ላይ እንዴት ይሰበሰባል''ብለው መኳንንቱ በጥብቅ ስለ ጠየቁ ፣ንጉሡም አሳባቸ ውን ደግፈው''ምርኮኛውን እንለቅላችኋለን ፣ የተማረከውን የጦር መሣ ሪያ ግን አንመልስም'' የሚል መልስ ሰጡ ።

ይህ የዕርቅ ድርድር በሚደረግበት ጊዜ ፣ ባንድ ወገን ደጃች ወልደ ሚካኤልን በጦር መሣሪያና በገንዘብ ውስጥ ውስጡን በምስጢር እያ ደራጁ በሌላ ወገን ላፄ ዮሐንስና ለነራስ ባርያው ፣ ለነራስ አርአያ ፣ ለነ ራስ አሉላ የሰላምና የወዳጅነት መልክ ያሳዩአቸው ነበር ። አንዳንድ የግብጽ የጦር ክፍል ከጉራዕ ምሽግ እየወጣ ወደ ቀይሀር ፣ ከቀይሀ ኮር ወደ ሞጥዋ ሲጓዝ ዝም ብለው የኛዎቹ አሳልፈውታል ። ከምጥ ዋም የቆሰሉት ወደ ካይሮ ተሸኝተዋል ። በሚቀጥለው ጊዜ መሣሪያ ውም ቢቆይ ወደፊት ንግግር እንደሚደረግበት ለጊዜው ግን ፣ እስረ ኞቹ እንዲለቀቁ መልዕክት ተለዋውጠው ምርኮኞቹ በሊቀ መኳስ

ወርቄ ምርጫ አማካይነት ወደ ራቲቭ ተላኩ ። ለሊቀ መኳሱ የተሰጠው መመሪያ ፡ "ሐማሴንን እንዲለቁ ካስፈረሙ በኋላ ምርኮኞቹን እንዲያስረክብ ሲሆን ፡ ግብጾቹ ግን በማጭበርበር ምርኮኞቹን ካገኙ በኋላ ፡ ቁጥራቸው እንዳልተሟላና ሲሟላ እንደሚፈርሙ በመግለጽ ጊዜ ስለ እራዘሙ ታላቅ ውዝግብ ተፈጥሮ ነበር ።

የሆነ ሆኖ ፡ በዚሁ የቃል ስምምነት በጉራዕ ምሽግ ተከቦ ተቀምጦ የነበረው ልዑል ሐሰን ከምሽጉ ወጥቶ ወደ ካይሮ ተመለሰ ። እሱን ለማስለቀቂያ የግብጽ መንግሥት ላዔ ዮሐንስ የከፈለውን ገንዘብ የተለያዩ መጻሕፍት የተለያየ ቁጥር ይሰጣሉ ። [1]

የግብጽ መንግሥትም የቃሉን ስምምነት መፈረም ቅር ቢለውም ፡ ሐማሴንና አካለጉዛይን እየለቀቀ ወደ ምጥዋ ፡ ወደ ምንኩሉ ስለ ጠቀለለ ፡ በዚሁ አካባቢ ያዔ ዮሐንስ ግዛት እየተጠናከረ ሔደ ። ለሐማሴን ግዛትም የጸሐዘጋውን ባላባት ደጃች ኃይሉ ተወልደ መድኅንን (የፈረስ ስማቸው አባ ኃባል የሆነውን) ሾመው በዐድዋ ከተማ ቸው ተቀምጠው ከግብጾች በኩል የስምምነቱን ሁኔታ ሲጠባበቁ ግብጾቹ እስረኞቻቸውን ካገኙ ወዲህ ፡ አንድ ጊዜ የምርኮኞቹ ቁጥር አልተሟላም በሚል ሰበብ ፡ ሌላ ጊዜ ደግሞ ከካይሮ ትእዛዝ የሚጠብቁ በማስመሰል ምክንያት እየሰጡ ሲያራዝሙ ውስጥ ውስጡን ግን ፡ የደጃች ወልደሚካኤል ግዞኑነት በሐማሴን እንዲጠናከር ማድረጋቸውን እንደ ቀጠሉ ነበር ።

በዚህም ጊዜ ወደ ምጥዋና ወደ ካይሮም የሚላኩትን ያዔ ዮሐንስን መልክተኞች ሊቀ መኳስ ወርቄን ፡ አቶ ደስታንናን የዐድዋውን አቶ ገብረ እግዚአብሔርን ግብጾቹ በግብጥም ፡ በስጦታም እያስተናገዱ ለንጉሡም ያማረውን የልዑል ሐሰንን ድንኳን እንደ ገጸ በረከት አድርገው ላኩላቸው ። ዐዔ ዮሐንስም በበኩላቸው የግብጾቹን መላክተኞች እነ ዐሊ አል ሩቢን እየሸለሙ ለጊዜው ተረቆ የነበረው የንግድና የወዳጅነት ውል ግብጾቹ ምክንያት እየሰጡ በማራዛማቸው የተነሣ እንደዚሁ ተንጠልጥሎ ቆየ ።

ኢስማኤል ፓሻ ፡ በጠቅላላው የፊት ለፊት ጦርነቱንም ማሸነፍ አልቻለም ። በሐት መንገድ መሸነፉንም እምኖ የሰላም ውል ማድረጉም አላወቀበትም ። ያዋጣኛል ብሎ ያመነበት የተንኮልና የማጭበርበር ዘዴውም አልጠቀመውም ። እርሱና የጦር መሪ አድርጎ የላከው

1 J.B. Coulbeaux, Histoire Politique et Relgieuse d'Abissinia, pp. 446—46 7

ራቲቭ መሐመድ ፓሻ ፡"ባንድ እፍ ሁለት መላስ" እንደሚባለው ፡ ባንድ ወገን የሰላም ድርድር በቃልም ፡ በጽሑፍም ወደ ዐዔ ዮሐንስ እየላኩ ፡ በሌላ በኩል ደጃች ወልደሚካኤልን ማጠንከራቸው ፡ ይኸም እንዳይታወቅ ለወልደ ሚካኤል "ደጃች ኃይሉን እንዳትወጋ" ብለው ለይስሙላ ከጻፉ በኋላ ፡ በጉን "ስናብል ነው ፡ ደብዳቤውን ከምንም አትቁጠረው" ብለው መጻፋቸው ፡ የመንፈሳቸውና የሞራል ዝቅተኝነታቸው በግልጽ ይታያል ።

ምዕራፍ ዐሥራ አምስት

ለሥልጣን ጪበጣ የጦር መሣሪያ መፍትሔነት—
የንጉሥ ምኒልክ ለዐፄ ዮሐንስ መገበር

በኢትዮጵያም ሆነ በሌላውም አገር ፡ አንድ የበላይ አስተዳዳሪ ሥልጣኑ በሰላም ከልጅ ወደ ልጅ በዘር የሚተላለፍበት ሕጉና ልማዱ ከፈረሰበት ፡ ወይም የዚህ ዐይነት ሕግና ልማድ በፍጹም ከሌለ ወደ ሥልጣን ለመውጣት ያለው መፍትሔ የወታደር ኃይል ነው ። በዚህም ጐን የመሪው ጽናቱ ፡ ዘዴው ፡ ጀግንነቱ ፡ ብልህነቱ በተጨማሪ አስፈላጊ መሆኑ አይካድም ።

ባለፈው እንደ ጠቀስነው ፡ ቴዎድሮስንም ተክለ ጊዮርጊስንም ፡ ዐፄ ዮሐንስንም ወደ በላይ ገዥነት ያደረሳቸው የየግል ኃይላቸው ነበር ። ይኸውም ማለት በእጃቸው ያለው የጦር መሣሪያና በጦር መሣሪያ የታጠቀው የወታደር ኃይል መሆኑ አይጠረጠርም ። በግራኝ አህመድ ጊዜም ወረራን ፡ ጥቃትን ፡ እልቂትን ያስከተለው የጠበንጃ ጉድለት ነበር ። ግራኝም ራሱ መልሶ በፖርቱጋሎች የተጠቃው በመሣሪያ ልዩነት መሆኑን ለመረዳት አዳጋች አይሆንም ። የሰይፍ ፡ የጐራዴ ፡ የጦርና የጋሻ ጊዜው ያለፈበት መሆኑን በዘመኑ የነበሩት መሪዎች በደንብ ገብቷቸዋል ። በመቅደላው ጦርነት ዐፄ ቴዎድሮስ በእንግሊዝ ፊት የተሸነፉት ፡ በመሣሪያ ልዩነት ነበር ። ራሳቸው ዐፄ ዮሐንስ በቅድሚያ ዐፄ ተክለ ጊዮርጊስን ከዚያም አከታትለው ሁለት ጊዜ ግብጾችን አሸንፈው የመለሱት ፡ የእንግሊዝ ጦር አጐኛ ከመቅደላ ወዳ ገሩ ሲመለስ በተወላቸው ዘመናዊ ጠበንጃና መድፍ መሆኑን ንጉሠ ነገሥቱ በየደብዳቤዎቻቸው ገልጠውታል ። ስለዚህ በሕዝብ ከመወደዱ ጐን ፡ በዚያን ጊዜ ሥልጣንን ለመያዝና በሥልጣንም ላይ ለመቆየት ዘመናዊ መሣሪያ ዋና መፍትሔ መሆኑን ዐፄ ቴዎድሮስ በግልጽ ቢረዱትም ፡ ራሳቸው ባገራቸው መሣሪያ ለማምረት የወረሱት ኢንዱስትሪ አልነበረም ። የጦር መሣሪያ ማምረቻ ፋብሪካ ለማቋቋምም አልቻሉም ።

ንጉሥ ምኒልክ ከመቅደላ አምልጠው ወደ ሸዋ ሲገቡ ፡ ምንም እንኳን የዘር ሐረጋቸውን የሚስቡት ከላይ ከልብነ ድንግል ከመሆኑ

ጋር በቅርቡም በቀጥታ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ የልጅ ልጅ የኃይለ መለ
ኮት ልጅ በመሆናቸው የሸዋ ሕዝብ ፡ መስፍንነት የሌላቸውን የገ፫ግ
ናውን የበዙ አባ ድክርን የጦር ጐራ እየተወ ወደ ርሳቸው መገልበ
ጡን ባይስቱትም ፡ የሸዋን ግዛት ካጠባበቁ በኋላ ወደ ደቡብና ወደ
ማኸል ኢትዮጵያ መስፋፋት የቻሉት ፡ ከጣሊያኖችም ከፈረንሳዮችም
በኩል ባገኙት ጠበንጃና ጥይት መሆኑን በግልጽ ዐውቀውታል ። ስለ
ዚህም ከፈረንሳይም ከኢጣልያም አገር የመጣ የውጭ አገር መልክ
ተኛ ወይም መላክተኛውን የላከው የውጭ አገር መሪ በፊታቸው
ሞገስ የሚያገኘው የጠመንጃና የጥይት ገጸ በረከት ያበረከተላቸው ፡
ወይም በገንዘባቸው ገዝቶ ይዞላቸው እንደሚመጣ ቃል የሚገባላ
ቸው መሆኑን ብዙ ጸሐፊዎች ጠቅሰዋል ። [1]

ምኒልክ ፡አባ ታጠቅ ካሳ ራሳቸውን ከመግደላቸው 3 ዓመት
በፊት ፡ በ1857 ዓ.ም ወደ ሸዋ ከገቡ ወዲህ ፡ በተለይ ያዜ ቴዎድሮ
ስን መሞት ከሰሙ በኋላ ራሳቸውን በራሳቸው ንጉሠ ነገሥት አሰኝ
ተው በሸዋ ላይ ወሎን ጨምረው ወደ በጌምድርም ፡ ወደ ጐጃምም
ብቅ እያሉ እነዚህን ታላላቅ የአማራ አውራጃዎች ለማስገበር ሞክ
ረዋል ። ሸዋ በተመለሱ በሁለተኛው ዓመት በ1859 ዓ.ም ከቤገምድር ፡
ከአገው ፡ ከየጁ እየመጡ የእነ ደጃች ወሌ ፡ የእነ ደጃች መንገሻ አቲ
ከም ፡ የእነ ያጃች መሸሻ ወርቂ መግባት ወደ ደቡብና ወደ ሰሜን ምዕ
ራብ ፡ ወደ ምሥራቅም ወደ የጁ ጊዜያዊ የሆነ የመስፋፋት ሙከራ
ለማድረግ አግዟቸዋል ። የአውሳውን ባላባት መሐመድ አንፋሪን ፡ የዘ
ይላውን ጌታ አቡበከርን በወዳጅነትና በስጦታ በመሳብ አቀረቧቸው ።
በነዚህ አማካይነት መሣሪያም ፡ ሽቀጥም ከአውሮፓ በማግኘት የራ
ሳቸውን ጦር ከአማራውም ፡ ከኦሮሞውም እየመለመሉ በሹመት በማ
ሳደግ መንግሥታዊ አቅዋማቸውን ለማደራጀት ሞክረዋል ። በዚህ
ምክንያት ፡ ዐፄ ዮሐንስ ከነገሡበት ከ1864 ዓ.ም. ገ፫ሮ እስከ 1870
ዓ.ም. ድረስ ሰባት ዓመት ሙሉ ላፄ ዮሐንስ ሳይገብሩ የሥልጣን
ተፎካካሪና የዙፋን ባላንጣ ሆነው ተቀምጠዋል ።

ይኸም ማለት ባንዲቷ አገር በኢትዮጵያ ሁለት ነገሥታት ነበሩ
ማለት ነው ።

ነገር ግን ፡ እስከ 1870 ዓ.ም. የዙፋን ባላንጣ ሆነው በቆዩት
በዮሐንስና በምኒልክ መካከል በጦር መሣሪያና በወታደር ድርጅት
በኩል ያለው ሲመዛዘን ፡ ከንጉሥ ምኒልክ ያዜ ዮሐንስ በጣም በልጠ ፡

1 Angelo del Boca, Gli Italiani in Africa, pp. 127—133.

ይገኛል ። የርሳቸውም የጦር ኃይል ምንጩ ልዩ ልዩ ነበር ። አንደኛ
የትውልድ አገራቸውና ሥልጣናቸው የተሰፋፋበት የትግራይና የምድሪ
ባሕሪ አውራጃ ለምጥቀ ወደብ ስለሚቀርብ ፡ምንም እንኳን የቱርክ
ቹና የግብጾቹ ቁጥጥር ቢኖርም በወደቡ አማካይነት በየጊዜውና በየ
አጋጣሚው የጦር መሣሪያ ለመሰብሰብ ቀንቷቸዋል ። በዚሁ መካከል
ጄኔራል ናፒየር ሲመለስ የተወላቸው ዘመናዊ 12 መድፍና ቁጥሩ
የበረከተ ጠበንጃና ጥይት በዚያ ሰዓት ላለ ኢትዮጵያዊ መስፍን
በቀላሉ የሚገመት አይደለም ።

ከዚያ ቀጥሎ በ1864 ዓ.ም በዚሁ ዘመናዊ መሣሪያ ዐፄ ተክለ
ጊዮርጊስን በጦርነት ያሸነፉለት የማረኩት ብዛቱ ያልታወቀ ፡ ዘመና
ዊነት የሌለው መድፍና ጠበንጃ ፡ በኋላ ደግሞ ፡ ግብጾችን ሁለት ጊዜ
ተዋግተው ያሸነፉ ጊዜ የማረኩት መድፍና ጠበንጃ የርሳቸውን የጦር
ኃይል ከቀን ወደቀን አበርትቶ በዚያን ሰዓት ማንም ኢትዮጵያዊ
መስፍን ከፊታቸው ሊቆም እንደማይችል አድርጓቸዋል ። በጦር ድር
ጅቱ ጐን ካዜ ተክለ ጊዮርጊስም ፡ ከግብጾችም በምርኮ ያገኙት ወር
ቅና የማሪያ ትሬዛ ብር በሀብት በኩል ግምጃ ቤታቸውን ሞልቶታል ።
ይኸም ብዙ መኳንንትን በስጦታ ፡በሽልማት ለመሰብ አግልግሏቸዋል ።

በዚህም ላይ ከዚህ በፊት እንደ ጠቅስነው ፡ የምኒልክ ያለ ጸጸ ስ
በገዛ እጅ መንገሥና ያዜ ዮሐንስ እንደ ደንቡ በጸጸስ እጅ ተቀብተው
በሰመ ጥሩይቱ ከተማ በአክሱም በወግና በሥርዓት መንገሥ ራሱ
በሕዝብና በቤተ ክህነት ፊት የሚሰጠው ግምት ልዩ ስለሆነ ፡ በዮሐንስ
እንጻር የምኒልክ የነጋሢነት አቅዋም የላላ ነበር ማለት ይቻላል ።
በዚህም ላይ በ1870 ዓ.ም. ምኒልክ በብዙ ጥረት ያቋቋሙት የሸዋና
የወሎ ግዛታቸው በፖለቲካና በሃይማኖት ረገድ የመናጋት አደጋ
አግኝቶታል ።በሸዋ በዕርቅ ገብተው የደጃዝማችነት ማዕረግ የተቀበ
ሉት መሸሻ ሰይፉ የሸዋን ዙፋን በመመኘት ካዜ ዮሐንስ ጋር በመ
ላላክ ላይ ይገኙ ነበር ። በአባ ሰላማና ባዜ ቴዎድሮስ ዘመን የተጠ
ቁት ፡ የጸጋ ልደትን የሚደግፉት ያንኮበርና የሚጣቅ አጋማሾቹ ሊቃ
ውንት ‘በርታ ያንተ ነን’ እያሉ ይደግፏቸው ነበር ። በሌላ በኩል ደግሞ
ምኒልክ መሣሪያ ለማግኘት ሲሉ ከፈንጋጆቹ ከነ አባ ማስያስ ፡ ከነ
ሙሴ አርኑ ጋር ጢት ማታ እየተጣናኙ መወዳጀታቸውን የተመለከቱ
የተዋሕዶ ሊቃውንት ፡ “እርስዎ መጥተው የአባትዎን የማርቆስን ሃይ
ማኖት ቢያቀኑልን ነው እንጂ ፡ ዐፄ ምኒልክማ ፈረንጅ ይሁን ፡ ሦስት
ልደት (ጸጋ)ይሁን አይታወቅም በቶሎ ይምጡልን” እያሉ ከመርድ—አዝ
ማች ኃይሌ ወገኖችና ከወይዘሮ ባፈና ጋር ውስጥ ውስጡን ወደዜ ዮሐንስ

ይላላኩ ነበር ። እንደዚሁም በወሎ የእንጀራ ልጃቸውን ማንአለብሽን ድረው በሥልጣን ያጠናከሯቸው መሐመድ ዐሊ የዮሐንስን ብርታት ተመልክተው ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ገብተዋል ።

ስለዚህ ፣ ከ1864 — 70 ዓ.ም ድረስ ያለው የሰባት ዓመት ጊዜ በመዛዛትና በመሰላለል እንዳለፈ ፣ ዮሐንስ እነ ደጃች ወሌን ፣ እነ ደጃች መሻሻ ሰይፉን ፣ እነወይዘሮ ባፈናን (የምኒልክን ባለቤት) እና ሊቃውንቱን በምኒልክ ላይ ለማሸፈት ሲጥሩ ፣ ምኒልክም ያዬ ዮሐንስ ጦራ እንዲዳከም ከሸፈተው ጋር ሁሉ ሲላላኩ ቆይተዋል ። ዐፄ ዮሐንስ እላይ በጠቀስነው ኃይላቸው በመተማመን ሁሉ ሲገብርላ ቸው የንጉሥ ምኒልክ ወደኋላ መቅረት ዕረፍት ስለ ነሣቸው ፣ በ1870 ዓ.ም "ምታ ነጋሪት ፣ ክተት ሠራዊት" ብለው ምኒልክን ለማስገበር ከዐድዋ ወደ ሽዋ ጉዞ ገሥመሩ ። ከርሳቸውም ጋር የገጁሙ ራስ አዳልና የወሎው መሐመድ ዐሊ አብረው እንዲያውም ግንባር ቀደም ሆነው ዘምተዋል ። ሆኖም የክርስቲያን ነገሥታት ሰጦርነት መዘጋጀት በያ ለበት ስለ ተሰማ ፣ በነገሩ ብዙዎች ሊቃውንት አዝነውበታል ። ስለዚ ህም በአጽቢ ደራ በበረሃ የሚኖሩ የበቁ መነኮሳት * ከመካከላቸው አባ ገብረ ጻድቅንና አባ አኑን የሚባሉትን መርጠው ወደ ሁለቱም ነገሥታት ዘንድ ላኩ ። እነዚህም በቅድሚያ ከመነኮሳቱ ዘንድ ተል ከው ወደ ንጉሥ ምኒልክ መጥተው ፣"..... ታረቁልን የክርስቲያን ደም በከንቱ አይፍሰስ..ሁለታችሁ በፍቅር አንድነት ብትሆኑ ወንድ ማማች ሆናችሁ እንደ አብርሃና አጽብሐ በሰላም ትገዛላችሁ"[1] ብላችሁ በቅድሚያ ለንጉሥ ምኒልክ ንገሩ ፣ የንጉሡንም ልብ ካገኛ ችሁ በኋላ ወዳዬ ዮሐንስ ገብታችሁ መክራችሁ አስታርቁ" ብለው ናል ብለው ተናገሩ ። ምኒልክ እሺታቸውን ካስታወቁ በኋላ ፣ እነዚህ ከከበሩት መነኮሳት የተላኩት አስታራቂዎች ወዳዬ ዮሐንስ ሔደው ይኸንኑ ነግረው ፣ እሺ አሰኝተው እንደ ተመለሱ ስለ ዕርቁ ዐይነት ካዬ ዮሐንስ በኩል በሻሮንድ ለውጤ ፣ ከንጉሥ ምኒልክ በኩል በጅሮ ንድ ወርቁ ተወክለው በመልካም ስሜት የዕርቁን ጉዳይ ሲላላኩ ሳለ፣ በመካከሉ ዐፄ ዮሐንስ ከነሠራቸው ከትግራይ ወደ ወሎ ከዚያም በግሼ በኩል ዐልፈው መንዝ መግባታቸው ስለተሰማ ፣የዕርቁ ነገር

---

* የአጽቢ ደራ ገዳም የሚገኘው በደራ (በክልተ አውላዕሎ) አውራጃ ውስጥ ነው ። ዘውዴ ገ/ሥላሴ ግን በገጽ 92 ላይ መልዕክተኞቹ የተላኩት ከአብርሃ ወአጽብሃ ገዳም ነው ይላሉ ፤ ይህም ሥፍራ የሚገኘው በክልተ አውላሎ አውራጃ ውስጥ መሆ ኑን ገልጸዋል ።

1 አብርሃና አጽብሐ በአራተኛው ክፍለ ዘመን የነበሩ ወንድማማች በፍቅር ፣ በሰላም አክሱምን በነገሥታትነት ያስተዳደሩ ናቸው ። ጸ.ት ገ/ሥ ፣ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ገጽ 79—81

እንደ ፈረሰ ተቆጥሮ ንጉሥ ምኒልክ በአንጦሰላ (ደብረ ብርሃን አጠ ገብ) የጦር ሰልፍ አድርገው ዋሉ ። በሰልፉም ጊዜ ከሸዋ መኳንንት አንዳንዱ ፉከራውን እያንደቀደቀው ለአምስት ስናድር ለዐሥር ስናድር 'ተዋሰኝ' እያለ ሲፎክር ዋለ ። *

በዚሁም ጊዜ ፣ የዐፄ ዮሐንስ ጦር ግንባር ቀደሙ ከመንዝ ዐልፎ ድንባሮ በደረሰ ጊዜ ፣ የሸዋ ጦር ፈረሰኛው ከትግሬ ፈረሰኛ ጋር ውጊያ ገጥመረ ።አቤቶ ባሻህ አቦዬ ፣ የንጉሥ ምኒልክ አክስት የወይዘሮ አያ ሀሉሽም ልጅ ፣ በደም ፍላት ሔደው ተዋግተው ብዙ ሰው ገድለው ስናድር ጠበንጃ ማርከው ተመልሰው ለምኒልክ ግዳይ ጣሉ ። በዚህ ጊዜ ፣

"ላሥር ስናድር ፣ ላምሳ ስናድር ዋስ የጠራችሁ ፣
በሻህ አቦዬ ከፈለላችሁ"

ተብሎ ተገጥሟል ። [1]

ዐፄ ዮሐንስም ፣ በትዕቢት የሸዋን ጦር በኃይል ልደምስስ የሚል ስሜት አላደረባቸውም ። ንጉሥ ምኒልክም በበኩላቸው የኃይላቸውን መጠን በመገመት ፊት ለፊት የዐፄ ዮሐንስን ጦር ለመ ግጠም አልደፈሩም ። ብዙ ጊዜ ምኒልክ በማናቸውም ረገድ የራሳቸ ውንና የጠላታቸውን ኃይል ሳያመዛዝኑ በእልህ ወይም በችኮላ ዘለው ወደ ጦርነት አይገቡም ። በዝግጅት ጉልበታቸውን እያጠናከሩ ሁኔታ ውን አመዛዝነውና የሰላም መንገድም በትዕግሥት ሞክረው አል ሆን ሲላቸው ውጊያውን የገሥመሩ እንደሆነ እንደማይሸነፉ ሆነው አጥብቀው ይዋጋሉ ። በንጉሠ ነገሥትነት ዘመናቸውም ፣ በየትኛ ውም የጦር ግንባር ካገር ተወላጅም ፣ ከውጭ አገር ሠራዊትም ጋር ተዋግተው የተሸነፉበት ጦርነት የለም ።

ስለዚህ ፣ ንጉሠ ነገሥቱ ዛሬ ዮሐንስ እላይ እንደ ዘረዘርነው ቁጥሩ የበረከተውንና በደንብ የታጠቀ ጦራቸውን ይዘው ሽዋ ሲገቡ ሰማ ስገበር እንጂ ፣ለሰላምና ለወዳጅነት ጉብኝት እንዳልመጡ ሲያውቁት ምኒልክ የነበራቸውን ለድል አድራጊነት የማያስተማምነውን ጦር ይዘው ከመግጠም ተቆጥበዋል ። በዚህ ምክንያት በመጨረሻ ካዬ ዮሐንስ ወገን ደጃች ዋሕድ * * መምህር ገብረ ሥላሴ ፣ በጅሮንድ

---

* ስናድር ጠበንጃ ሽዋዎቹ የሌላቸው ባዬ ዮሐንስ ጦር አጅ ያለ በዘመኑ ወታደርን የሚ ያስጉመጅ ጠበንጃ ስለሆነ ተዋግቼ 5 ወይም 10 ማርኬ አመጣለሁ ለማለት ነው ።

1 ሳይጠረዝ በብትን የቀረው የብላቱን ጌታ ጎሩይ መጽሐፍ ፣ ገጽ 95 -96 ።

* * ደጃች ዋሕድ ያባታቸው የሹም ተምቤን ምርጫ ወንድም ናቸው ።

ለውጤ ፣ ከንጉሥ ምኒልክ ወገን የአንኮበር ሚካኤል አለቃ ምላት ፣ ያንኮበር መድኃኔ ዓለም አለቃ ሥነ ጊዮርጊስና የሚጣቅ ተክለ ሃይማኖት ገደም መምህር አለቃ ሐሴቱ (ዕሴቱ) ከመኳንንት ደጃች ናደው በሁለቱም ነገሥታት መካከል የሽግግሌ አስታራቂ ሆነው ወዲያና ወዲህ በሚሉበት ፣ ጊዜ በዚሁ ሰሞን በሽዎች በኩል የነበረው የምክክሩ ዋና ፍሬ ነገር "እንዋጋ ወይስ እንገብር" የሚል ነበር ። በግናቸውም ቤተ መንግሥት እንደሚደርሰው በንጉሥ ምኒልክ መኳንንት ውስጥ እንደ ደጃች (በኋላ ራስ) ጉበና ፣እንደ ደጃች በሻህ አቦዬ ፣እንደ ደጃች ወሌ ያሉት"እንበለው ይለይልን"ሲሉ እንደነደጃች ናደው ፣ እንደነደጃች መንገሻ አቲከም ፣ እንደነደጃች ገርማሜ ያሉት ደመ በራድና እመዛዛኝ እግካሪዎች በሁለቱ ባላንጣ ነገሥታት እጅ ያለውን የጦር መሣሪያ ልዩነት በመረዳት ፣ "የዐፄ ዮሐንስ ጦር ሠራዊት ቀድሞ ከእንግሊዞች በስጦታ ፣ ቀጥሎ ካፄ ተክለ ጊዮርጊስና ከግብጾች በምርኮ ያገኘው የጦር መሣሪያ ቁጥሩ የበረከተና በኛ እጅ የሌለ ስለሆነ ፣ አሁን በእልህ ብንዋጋ ትርፉ መሸነፍና መዋረድ ነው ።ስለዚህ ከሁሉ የሚሻለው 'እሁን እሺ ገብረናል' ብለን እንመልሳቸውና ከዚያ በኋላ ፣ እኛም ወዲያ ወዲህ ብለን የጦር መሣሪያ ከሰበሰብን በኋላ ፣ 'እምቢ አሻፈረን' ለማለት የሚያውከን ነገር የለም" ብለው መከሩ ይባላል ።

ንጉሥ ምኒልክ ምንም እንኳን ፣ "ንጉሠ ነገሥት" እየተባሉ እየተጠሩ ፣ "ንጉሠ ነገሥት" የሚል ማኅተም አሠርተው በዚሁ ሲላላኩ ቆይተው ፣ አሁን የባላንጣቸው ንጉሠ ነገሥት ገባር መሆናቸው ነገሩ መራራ ቢሆንባቸውም ፣ እላይ በተጠቀሰው በኃይል ልዩነት ምክንያት ቁጭታቸውን ውጠው የዕርቁን ነገር እሺ አሉ ። ነገሩንም ለማቀዝቀዝ ሲሉ ዕርቁን የፈለጉት ወይም የተመኙት ዐፄ ዮሐንስ ፊት ሳይቀርቡ በመላላክ ያፄ ዮሐንስን የበላይ ንጉሠ ነገሥትነት ዐውቀው ለመመለስ ነበር ። ዐፄ ዮሐንስም ይኸንኑ ሐሳብ በመዝመሪያው ላይ ወደ መቀበል እዘንብለው ነበር ይባላል ። ነገር ግን ፣ ከሰዎቻቸው መከረው ዘከረው ፣ "ተገናኝተን ተነጋግረን በፍቅርና ባንድነት ብንኖር መልካም ነው" የሚል ቃል አጽፈው ለመተማመኛ መኖ መስቀልና ሥዕል ጨምረው ፣ በደጃች ዋሕድና በመምህር ግርማ ሥላሴ እጅ ወደ ንጉሥ ምኒልክ እንደገና ላኩ ። ምኒልክም ከመኳንንቶቻቸው ከነደጃች ጉበና ፣ ከነደጃች መንገሻ አቲከም ጋር መክረው "ዐፄ ዮሐንስ በኔ ላይ ክፋ ሥራ ላይሠሩ የማሉና የተገዘቱ እንደሆነ ምላሹን ስትልኩብኝ መጥቼ እገናኛለሁ"ብለው ላፄ ዮሐንስ እንደ መዝመሪያ ግብር እንዲሆን ባለወርቅ ቅብ አልጋና ባለወርቅ ቅብ

ወንበር ፣ እብረዋቸው ለነበሩት ለዕጨጌ ቴዎፍሎስ ግን ፣ ባኅወርቅ ቅብ ወንበር ብቻ ገጸ በረከት ጨምረው ላኩ ።

ዐፄ ዮሐንስም ፣ ይኸንኑ እሳብና ገጸ በረከቱን ተቀብለው ምኒልክ በሚቀርቡበት ጊዜ ምንም የክፋት ሥራ ላይሠሩ ይኸውም ማለት ከገቡላቸው በኋላ"ለምን ሸፈትህብኝ' ብለው ታሰር ፣ ተፈታ ላይሉ ቃላቸውን በመሐላ አረጋገጡ ።[1]

የመሐላው ቃል ምላሹ ከመጣላቸው በኋላ ፣ ምኒልክ በመጋቢት 12 ቀን 1870 ዓ. ም. ከልቼ ከተማ (ደብረ ብርሃንና አንኮበር መካከል) ተነሥተው ወዳጄ ዮሐንስ ሔዱ ። ንጉሠ ነገሥቱም ሰላሌ ግዛት (ጅጅጋ) እንዳሉ የምኒልክን ወደ ሠፈራቸው መጠጋት ሲሰሙ ተቀባዮች ዋግሹም ብሩን ፣ * ደጃች ማሩን ፣ደጃች ተሰማንና ** ደጃች ዋሕድን ተቀብለው እንዲያጅቧቸው ልከው ራሳቸው ልብስ መንግሥት ለብሰው ፣ ዘውድ ጭነው ፣ በትረ መንግሥታቸውን ይዘው ፣ ወታደራቸውን ቀኝና ግራ አሰልፈው ምኒልክ ሲደርሱ ፣ መድፍ እያስተኮሱ እምቢልታና መለከት እያስነፉ በታላቅ ክብር ተቀብሏቸው ። በዚህም ጊዜ ታላቅ ደስታ እንደ ተደረገ ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወልደ ሥላሴ ሲገልጹ ፣ ከተገናኙ በኋላ የተደረገውን የዕርቁን ዐይነት እልዘረዘሩትም ። የተገናኙበትን ቦታ አንዱ ጽሑፍ ሰላሌ (ጅጅጋ) ሲል ፣ አቶ አጥሜ ወደራ (ሞፈር ውሃ) ብለውታል ። * * *

በቅርብ ጊዜ የታተመው ያፄ ዮሐንስ እንደኛው ዜና መዋዕል "ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ ያባታቸው የነገሥታቱ አገር በሆነው በሸዋ ሀገር ላይ ዳግማዊ ምኒልክን እነገሷቸው" በማለት በአጭሩ ጠቅሶ ዐልፎታል [2] ። ይሁንና ደራሲው ያልታወቀና በሙሴ ሼን የታተመው ሌላው ዜና መዋዕል ዐፄ ምኒልክ ለመዋጋት ሠራዊት ከሰበሰቡ በኋላ ፣ የደብረ ሊባኖስን መነኮላት ወዳጄ ዮሐንስ ልከው እንደ ታረቁና ከፍቅርም የተነሣ ዐፄ ዮሐንስ ዐፄ ምኒልክን እንግሠው ወዳገራቸው መመለሳቸውን ከመጥቀስ በቀር የውለታው ዝርዝር የለም ።[3]

---

1 ሳይታተም የቀረው የብላቴን ጌታ ኅሩይ ጽሑፍ ገጽ 96—97 ።
አቶ አጥሜ ፣ የጋላ ታሪክ ፣ ገጽ 139—140

* ያጄ ተክለ ጊዮርጊስ ወንድም ።

** የሠራዬ ዙም (አቀጽን ሠራዊ) የገብረ ሚካኤል ልጅ ።

*** ጅጅጋና ወደራ ቅርብ ለቅርብ ይሆናሉ ። ወደራ ሞጆ አጠገብ ነው ።

2 እንጉሥ ዮሐንስ ንጉሠ ነገሥት ለዳግማዊ ምኒልክ ወረሰዮ ንጉሠ ሸዋ እንተ ይእቲ መንበረ መንግሥቱ ለአበዊሁ ነገሥት . . . B. Tafla (ede.) p.142 Chsonicle oı Emperere Yohannes IV (1872-89)

3 በአፈ አሉ ካህናት ወከነ ፍቅር ወሰላም ማዕከሌሆሙ ወእምብዝኃ ፍቅር ዐፄ ዮሐንስ አንገሦ ለምኒልክ ወተመይጠ መንገለ ሀገሩ . . . M. Chaine Histerre du regne de Yohannes IV Rei d. Ethopie' P. 13

በጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴም ታሪካዊ መጽሐፍ ላይ አይገኝም ። የውጭ አገር ጸሐፊዎች ካቆዩት ማስታወሻ ላይ እንደሚነበበው በመጋቢት14—1870 ዓ.ም የተፈራረሙት የዕርቁ ውል ከዚህ እንደሚ ከተለው ነበር ።

1ኛ/ ንጉሥ ምኒልክ ለዐፄ ዮሐንስ ይገብራሉ ።

2ኛ/ ያፄ ዮሐንስ ጦር በግዛታቸው ባለፈ ጊዜ የሚያስፈልገ ውን ነገር ንጉሥ ምኒልክ ይሰጣሉ ።

3ኛ/ ምኒልክ ለወደፊቱ ንጉሠ ሸዋ ይባላሉ እንጂ ንጉሠ ነገ ሥት መባልን ይተዋሉ ።

4ኛ/ ባስፈለገ ጊዜ ማናቸውንም እርዳታ ንጉሥ ምኒልክ ላፄ ዮሐንስ ይሰጣሉ ።

5ኛ/ ዐፄ ዮሐንስም በዚሁ ዐይነት ማናቸውንም እርዳታ ለን ጉሥ ምኒልክ ይሰጣሉ ።

6ኛ/ ንጉሥ ምኒልክ በሸዋና በአማራ ግዛት * መካከል ያሉ ትን የወሎ አሮሞ እስላሞች ይገዛሉ ። (ያስተዳድራሉ)

7ኛ/ ንጉሥ ምኒልክ በወሎ አሮሞዎች ውስጥ አብያተ ክርስቲ ያናትን እያሠሩ ክርስትናን ያስገባሉ (ያስፋፋሉ) ።

8ኛ/ ያፄ ዮሐንስ ጦር እስክ ደብረ ሊባኖስ የመጣ እንደሆነ ንጉሥ ምኒልክ በነጻ ያሳልፉታል ። በተገናኙበት ሰዓት ዮሐንስና ምኒልክ መሳሳማቸውንና በዮሐንስ ዙፋን ቀኝ ለምኒልክ ከዙፋኑ ዝቅ ያለ ዙፋን ተዘጋጅቶላቸው እንደነበረ በየመጽሐፉ ተጠቅሶ ይገኛል ። [1]

ከዚህ በላይ ከተዘረዘረው በተጨማሪ አባ ማስያስንና ሌሎችን የውጭ አገር ሚሲዮናውያንን በሸዋ ከምኒልክ ጋር ሆነው የመሣሪ ያና የፖለቲካ ጉዳይ ያካሒዱ የነበሩትን ከሸዋ እንዲያስወጡ ፣ የሸ ዋን የመግቢያ በር ለአውሮፓውያን እንዲዘጉ በማድረግ ንጉሥ ምኒልክ ከነዘራቸው የሸዋ ገዥ መሆናቸውን በይፋ እንዳረጋገጡላ ቸው ራሳቸው አባ ማስያስና አንቶኒዎ ቺኪ አመልክተዋል ። [2]

በእርግጥም ምኒልክ ሰላሌ ላይ ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ተስማምተው ወደ አንኮበር እንደ ተመለሱ ፣ "ጃንሆይ ይፈልጉዎታል "ብለው አባ

* በአማራ ግዛት ያለው አማራ ሳይንትን ለማለት ነው ።

1 Maurice de Coppet, Chronique du Regne de Menelik II, Vol. I, PP. 139—148.

2 L. dei Sabelli, Storia d' Abyssinia Vol. III, PP. 252—259.

ማስያስን ወዳፄ ዮሐንስ እንደ ላኩዋቸውና ዐፄ ዮሐንስም ከትግራይ በሱዳን በኩል ካገር እንዳስወጧቸው እርግጥ ነው ። በዚህም ጉዳይ ንጉሥ ምኒልክ ማዘናቸውን በደብዳቤ ለአባ ማስያስ ገልጸውላቸዋል ። [1] የሸዋን በር ለአውሮፓውያን የመዝጋቱ ነገር ምናልባት ቢነጋገሩበትም ፣ አሳቡ ወይም ትእዛዙ በሥራ ላይ አልዋለም ። ኢጣልያኖች በአሰ ብና በዘይላ ፣ ፈረንሳዮች በሐረርና በዘይላ በኩል ወደ አንኮበር ፣ ወደ እንጦጦ ም እየተመላለሱ የንግድም፣ የወዳጅነት ም ግንኙነት ከማድረ ግና መሣሪያም ከማቀበል ታግደው አያውቁም ። ምኒልክም በፊተኛው ዘመን ያደርጉት እንደነበረ አሁንም ላፄ ዮሐንስ ከገበሩ በኋላ ከውጭ መንግሥታት መሪዎች ጋር መጻጻፋቸውንም አላቋረጡም ።

የሆነ ሆኖ በዚሁ ውል መሠረት ፣ ንጉሥ ምኒልክ ያፄ ዮሐንስን ንጉሠ ነገሥትነት ፣ ዐፄ ዮሐንስም የምኒልክን የሸዋ ንጉሥነት አጽድቀው በሰላማዊ መልክ ተለያዩ ። ይኸም በትግሬዎቹ በኩል ደስታ ሲፈጥር ፣ በሸዋዎቹ ዘንድ ደግሞ ቅሬታን አስከትሎ ነበር ። ሁኔታው በጸሐፌ ትዕዛዝ ገብረ ሥላሴ ጽሑፍ ተገልጾአል ። እንደዚሁም አጄ ገብረ ተክሌ የሚባል የትግራይ ተወላጅ ፣ የግራዝማች ዮሴፍ ንጉሤ ጓደኛ ፣ አደንና ዘይላ በመ መላለስ ከፈረንሳዊ መንግሥት ቆንስሎች ጋራ እየተጻጻፈ የንጉሥ ምኒ ልክን ጉዳይ የሚፈጽም አሽከራቸው ነበር ። እርሱም ከ1865 እስከ 1871 ዓ ም ድረስ የፈረንሳዊ ሪፐብሊክ ፕሬዚዳንት ለነበረው ለማርሻል ማክማሆ በዚሁ ዓመት ከአደን በጻፈው ደብዳቤ ላይ

> ጌታዬ ንጉሥ ምኒልክ ፈረንሳያውያን ብርሃንን ወደ መንግሥታ ቸው ሲያመጡላቸው ማየትን እጅግ ይመኛሉ. በኋለኛው ጊዜ ከሸዋ የመጣልኝ ወሬ ለኔም ምክንያት ሆነልኝ ልንገርዎ ። ጌታ ራስ ሆይ ከብዙ ዘመን ጀምሮ ስምም ያልነበራቸው ሁለቱ የሐበሻ ነገሥታቶች በማይፈርስ ፍቅርና በብርቱ ውል ታረቁ ። የትግሬው ንጉሥ ዐፄ ዮሐንስ ያፄ ምኒልክን ፍቅር ለመፈለግ ሸዋ ሔዱ ። ከዚያም በጠነከረ ዕርቅ ከተፋቀሩ በኋላ የሚበልጠውን ግዛትና ዘውዳቸውን ላጤ ምኒልክ ሰጡ ። እነሆ አበሻ ወረፈች ። በዙታ ሁሉ መንገድን (ለሚጓዙ) ለሚያደርጉ አውሮፓውያን የሚሰጋ (የሚያሰጋ) ነገር የለም . . . በ11 በሰኔ ። በ1870 እንደ ኢት. ቁ በአደን ከተማ ። ማኅተም ኢትዮጵያ ፀባህት ገብረ ተክሌ [2]

ራሳቸውም ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ከዕርቁ በኋላ ዕርቁን ያል ሰሙ ወታደሮቻቸው ቢዘርፉ ፣"ከወንድሜ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር ታር ቄያለሁና ወታደር አገር አትዝረፍ ተወኝ" ብለው ዐዋጅ ያናገሩት

1 Archivio Storico dei Sopressi Ministero del Africa Italiana Documente. .

2 Ministere des Affaires Etrangeres - Afrique No. 261, Paris

ከዚሁ ጋር የተያያዘ ነው [1] አገባበሩ በጦርነት ሳይሆን በዕርቅና በስምምነት ስለሆነ "አስገበርሁ" ወይም "ገበርሁ" የሚለውን ቃል ሁለቱም ወገኖች ለስምምነት ሲሉ ይሸሹታል ማለት ነው እንጂ ያሜ ዮሐንስ ማስገበር ፣ የንጉሥ ምኒልክ መገበር ግልጽ ነበር ። በምኒል ክና በጦር አለቆቻቸው ዘንድ ቅሬታ የገባውም በዚሁ ምክንያት ነው ።በተለይ ሁለቱ በተገናኙበት ጊዜ ምኒልክ ላሜ ዮሐንስ አደግድ ገው በለው ፊት ስለታዩ በሸዎች ዘንድ ቁጭቱ አልቀረም ። ስለዚህ አንድ የሸዋ ገጣሚ ምኒልክ "ንጉሠ ነገሥት" ሲባሉ ቆይተው ያት ሙበት የነበረው ማኅተም ፊርሶ "ንጉሥ ምኒልክ" በመባል መወሰና ቸውንና በዮሐንስ ፊት ኩታቸውን ማደግደጋቸውን የተመለከተ እን ደዚህ ብሎ ገጠመ ።

"ሊሆን ተከናነብ ሳይሆንም አጣፋው ፣
መታጠቅ (ማደግደግ) አይሆንም ለእንዳንት ያለ ሰው ።

እንዴት ያለ ሩቅ ነው ጭንቅ ያለው መንገድ ፣
አሻቅቦ ወጥቶ ወደታች መውረድ ።" [2]

ከዚህም ስምምነት በኋላ ፣ ሁለቱም የበላይና የበታች ሆነው በየጊዜው በመገናኘትና በመላመድ በተለይ ደግሞ በፀሄ ዮሐ ንስ ጥያቄ ልጃቸው ራስ አርአያ የንጉሥ ምኒልክን ልጅ ወይዘሮ ዘውዲቱን ካገቡ ወዲህ ፣ እያደር በሁለቱ መካከል ወዳጅነታቸው እየ ጸና ሔዷል ። ሁለቱ በስምምነት ቦሩ ሜዳ ላይ እየተገናኙ መንግሥት የሚጸናበትን እየተማከሩ ፣ የሃይማኖት ክርክር በመስማት የክርስ ትና ሃይማኖት በተለይ ካራ ተዋሕዶ በኢትዮጵያ የሚስፋፋበትን በመፈለግ እስከ ሺ880 ዓ. ም. ድረስ ዐሥር ዓመት በሰላም ኖሩ ።

ንጉሥ ምኒልክ በኢትዮጵያ የባሪያ ንግድ ስለ መቅረቱ ፣ ግብ ጾች በሐረርና በአካባቢው ስለሚሠሩት ግፍ ፣ ወደብና የባሕር በር ስለ ማግኘት ፣ በኢትዮጵያ የአውሮፓን ሥልጣኔ በሰፊው ለማስገባት ስላላቸው ዕቅድ ለኢጣሊያ ንጉሥ ለኡምቤርቶ በጻፉት ረዥም ደብዳቤ ውስጥ " . . ካባቴ ከወዳጄ ካሜ ዮሐንስ ጋር ተረቅሁ ። አንድ አካል አንድ አምሳል ሆነ (ሆነን) ከእንግዲህ በእግዚአብሔር ባንተ ወንድሜ ፈቃድ የሀበሻ ዓይኑ ይከፈታል ብርሃንም ያያል . . ." የሚል ቃል ይገኝበታል ። [3] በሌላ ደብዳቤ ደግሞ ፣ ሐረርን ለመያዝ ቁርጠኛ አሳብ ማድረጋቸውን ለዚሁ ለኢጣሊያ ንጉሥ በጻፉት ደብዳቤ

1 ጸ.ት. ገብረ ሥላሴ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ፣ ገጽ 83 ።
2 አቶ ዐጥሜ ፣ የጋላ ታሪክ የእጅ ጽሑፍ በቤተ መጻሕፍት ወመዘክር ፣ ገጽ 141 ።
3 ተ.ጸ.መ ፣ የግራኝ አህመድ ወረራ ፣ ገጽ 837—839 ።

. . "ንጉሠ ነገሥት ዮሐንስ በእግዚአብሔር ኃይል ቱርኮችን (ግብ ጾችን) ድል አድርገው ኢትዮጵያን አተረፏት . . " የሚል ቃል አክ ለዋል ። ይኸ ሁሉ ንጉሥ ምኒልክ ምንም እንኳን እላይ እንዳልነው "ንጉሠ ነገሥት" ሲባሉ ቆይተው በዚሁ ይላላኩበት የነበረው "ንገሠ ነገሥት ምኒልክ" የሚለው ማኅተም ፊርሶ ይኸው ምኞታ ቸው በውል መቅረቱ ቅር ቢላቸውም ፣ ቅሬታው እያደር በጋብቻና በመልካም ግንኙነት ተፍቆ በመጨረሻ በ1880 ዓ. ም. ላይ በኢጣል ያኖች ወረራ ምክንያት መልሶ እስኪደፈርስ ድረስ በሁለቱ መካከል ልባዊ ወዳጅነት ተመሥርቶ ፣ ሁለቱም የኢትዮጵያን አንድነት በሰ ላም ይገነቡ ዝመር ። ስለዚህም "እናንተ ብትታረቁና ብትስማሙ እንደ አብርሃና እንደ አጽብሐ ወንድማማች ሆናችሁ በሰላም ትገዛላችሁ" ሲሉ የአጽቤ ገዳም መነኮሳት የተመኙት የደረሰ ያህል ተቆጠረ ።

በሁለቱ ነገሥታት ትዕግሥት ፣ በነዚህ ሊቃውንት አስታራቂነት አስከፊው የወንድማማች ጦርነት ባይወገድ ኖሮ ፣ በጠላት ግንባር ሊሰ ለፍ የሚገባው የሁለቱ ጦር እርስ በርሱ ተላልቆ በኢትዮጵያ ላይ ለሚ ያደባው የውጭ ጠላት ምቹ የመግቢያ ሁኔታ ይፈጥርለት ነበር ።

ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ወአፄ ወክፉ ወሠ
ሉ እጅያጢኒ ለ-በሐረ ጋላ ይድረስ ወደ ከበረ-ወደ
ተ ወደዲ-ንጉሥ ያመበርቱ መጋር መወርያ የኢጣሊያን
ጄሥ አፄ-ንግ አንዴት፡ ነው ከኔ ከግዜአ-በሐር፡ይ
መስማ ዲሳር ነኝ ሠራዊቱያ ሁሉ ይሳናነው።

ከጉጉት አንችኔሌ ንሬ የሳከሁት፡ጉደይ፡ሁ
ሉ፡ቀ ና፡-በሎ ነገት አንችኔሌ ቢሐክ-በኝ እጅግ
ይስ-በ ሎሮል እሁን ያ የአ-በን መጓገይ ክለ መ
ክረት፡አሸክሬን፡ግ-በረ ሥላሴንሀን፡-በዙ ፊቅ፡
እሳይጋር፡ አን-ሠ ያ ጥቂት የቀቅር በረክት-አኔ፡
ሠ ይለ-ንሬ አስ-በ ያረስ አስይጋር ለኬዋለሁ።

ይህነን ያመ ጥቂቱን የቀቅር ያመሐክት በረክ
-ቱን አንያ-በዙ አረገው አንያ ቀዘሉ ለኝ ክለ ያመናለ
ሁ፡ንጉሥ ዘያ የቱርክት ኰረቤትነት ለኔ መጓግሥ
ት እለ በይ ያመ ይለት ይለት ከጅግ ከየክ-ሐ ኬያ፡ከዚ
ህቱያመ ቱርክ ሐረርጌን ቢይዙ-በኝ ለየውሮ-ን
ጊሥታት ስሞታ ለኩ ነበር አሁን ያግሳሳ ለርሰውለ
ወጓያ-ሜ፡ ስሳታዬን ክለካለሁ። ሐረርጌን ቢይዙ
አነሰቸውና እለ ፈ-ው አገሬን ወበራን ያቱን ለመ
ያገዘ ጠጥቀለ አሳጣዬህ የተዋጋኑት ው-ክንያዙኝ
የየውሮ-ን ነገሥታት በዓለሮ ክንያያዳርጉኝ፡አር
ሰም ወጓያ-ሜ ምስክረ ነው አገሬን በክንቱ፡ክመ
ለት አይያ ለሁያመ፡ የርሰውን ያመ ሳሽ፡ በ-በዙ ያመጭት
ን በ-በዙ ርፍቅት ክየ ለበቅሁ ክአግዚአ-በሔር፡
ዘንያ ክያ-ሚወን ክለ ያመርለሁ። በ-ግሩ ሀት ጅጅቱን፡
በ፲፰፻ ሮኒ በያ-በረ -በረ ሳን ክነተጣ ተዓረ።

ዐፄ ምኒልክ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለዑምቤርቶ የጻፉት
(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕራሶ ሚኒስቴር ዴል አፍሪካ ኢታሊያና ፣ ሮማ)

ዐፄ ዮሐንስ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለዑምቤርቶ የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕሬሶ ሚኒስቴር ዴል አፍሪካ ኢታሊያና፣ ሮማ)

መልክእ ፡ ዘሠየሙ ፡ ሳዊሮ ፡ ሐጎስ ፡ ጎሠ ፡ ጭቦ ጎ ጉሠ ፡ ነገሠ ፡ ዘኤቶጵያ ፡ ጀኔራስ ፡ ሳብ ፡ ካቡር ፡ መሀፈ ፡ ላ ፣ ዊ ፡ መ ፣ ዕ ፡ ሞ ር ፡ ቀጸ ፣ ማ ፣ ዊ ፡ መ ፣ ር ፡ ጭ ፡ ጎ ጉሠ ፡ ዘኤ ፣ ጣ ፡ ልያ ፡ ኢ ፣ ጭ ፡ ነ ዎ ፡ ኑ ፡ ኔ ፡ ካ ሠ ራ ፡ ዊ ቲ ፡ ጋ ራ ፡ በ ኢ ፣ ጣ ዘ ፡ ሰ ፣ ብ ፡ ሔ ር ፡ ቹ ር ፡ ነ ት ፡ በ ኢ ፣ ሞ ኔ ፡ ጭ ዮ ፣ ጎ ፡ ሰ ፣ ጣ ላ ፡ ጅ ፡ ነ ት ፡ ነ ፣ ሞ ላ ካ ፡ ቀ ጹ ፡ ሰ ፣ ጎ ፡ ደ ካ ፣ ብ ር ፡ ደ ፡ መ ስ ፣ ገ ፣ ሚ ጸ ህ ና ፡ ነ ኚ ፡ ፣ ሞ ፡ ሕ ረ ቲ ፡ ፡ ዘ ፡ ለ ዓ ሞ ፡ ነ ው ና ፡ ፣ ጎ ጉሠ ፡ ያ ካ ፣ በ ረ ፡ ው ፣ ጎ ፡ ፣ ፣ ዋ ፡ በ ር ፡ ፣ ጎ ጉሠ ፡ ያ ፡ ፡ ቀ ረ ው ፣ ጎ ፡ ማ ፍ ፡ ቀ ር ፡ ደ ገ ፣ ባ ፡ ል ፡ ብ ይ ፡ ሰ ለ ፡ ፍ ቅ ርቅ ማ ሳ ስ ፣ ብ ያ ፡ ደ ሀ ና ፡ ል ፡ ብ ይ ፡ ለ ፱ ቲ ፡ ራ ሶ ች ዋ ፡ ፱ ት ፡ ማ ፣ ሳ ት ፡ መ ፡ ሰ ሎ ሞ ፣ ጎ ፡ ሰ ፡ ፪ ኑ ፡ ለ ሀ ፡ ፡ በ ኑ ር ሰ ዋ ፡ ፊ ቅ ፪ ፡ ኑ ች ፡ ቢ ያ ፣ ኘ ኬ ፡ ካ ኑ ፣ ገ ታ ች ው ፡ ይ ሰ ር ላ ች ው ፡ ኑ ች ፡ ቢ ያ ፣ ኘ ኪ ሞ ፡ ሽ ል ሚ ፡ ሰ ፪ ዋ ል ፡ ሽ ል ማ ቲ ፡ ፣ ግ ፣ ፡ ማ ፣ ጎ ት ፡ መ ፡ ሰ ሎ ሞ ፣ ጎ ፡ ፣ ባ ለ ፡ ብ ር ፡ መ ጣ ፡ ር ፡ ፊ ሬ ሰ ፡ ፣ ባ ለ ፡ ጥ ል ፍ ፡ ኮ ር ቹ ፡ ማ ለ ፍ ያ ፡ ፣ ሽ ቅ ለ ፡ ፡ ወ ር ቅ ፡ የ ተ ቀ ጣ ር ፡ ፣ ጣ ፍ ፡ ጋ ሻ ፡ ወ ር ቅ ፡ የ ተ ቀ ጣ ፡ ቢ ታ ዋ ፡ ወ ር ቅ ፡ የ ተ ቀ ጣ ፡ ፣ ባ ለ ፡ ፡ ግ ስ ለ ፡ ወ ር ቅ ፡ የ ተ ቀ ጣ ፡ ርጪ ፡ ጦ ፡ ሳ ፊ ይ ፡ ፱ ፡ ጠ ር ፡ ፣ ባ ል ል ፭ ሽ ፡ ፣ ጣ ቀ ጢ ስ ፡ ሣ ሞ ኝ ፡ ድ ግ ፡ ፡ ወ ር ገ ፍ ፡ ሽ ፡ መ ፡ ድ ህ ፡ ነ ው ፡ ኑ ገ ር ፡ ግ ፣ ጎ ፡ ፡ ጎ ተ ፡ መ ፡ ሰ ሎ ሞ ኤ ፣ ጎ ፡ ጉሠ ፡ ካ ል ፊ ቅ ፪ ል ኚ ፡ ነ ለ ስ ር ሞ ፡ ፣ ል ፡ ና ፡ ነ ፣ ጎ ፪ ፊ ቅ ፪ ለ ት ፡ ይ ሁ ፣ ፡ ፣ ፲ ው ፡ ፮ ፱ ፵ ው ፡ ፮ ፡ ፬ ሙ ሞ ሕ ረ ት ፡ ነ ፡ መ ፡ ፱ ው ፮ ፡ ሰ የ ካ ቲ ት ፡ ተ ጭ ሕ ፡ ፫ ሐ ፸ ፣ ጊ ካ ፡ ፡ ማ ።

ዐፄ ዮሐንስ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለዑምቤርቶ የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፐሬሰ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ፣ ኢታሊያና ፣ ሮማ)

መልእክት፡ዘሠየመ፡እግዚአብሔር፡ዮሐንስ፡ጌትሠ
ጮኦ፡ጊዜ፡ጉሠሠት፡ዘኢት፡ዮጽያ፡ይፍረስ፡
ጎበ፡ነቢ፡ርሳአራቅ፡ጉዳይ፡የአጣዳ፡አገር፡በሊቀ
ያ፡መጣ፡ሠት፡ለኤሬስ፡መጻጕኒ፡አንፈት፡አለህ፡በዝና
እኔ፡ከሠራዊቲ፡ጋራ፡በአግዚአብሔር፡ቸርነት፡በአም
ጭዮን፡ለመላክ፡ይነት፡ለምላክ፡ቅዱሳን፡ደነብር፡
ደመስገጣን፡ደህና፡ነሽ፡ምሕረቱ፡ለዘለዓለም፡ው
ሰለፍቅር፡መሳስብያ፡ይሆናል፡ብዬ፡መሕተመ፡
ሰሎሞን፡ሰይጅልህአለሁ፡በጉሠት፡ሬቃይ፡ስቶ፡
ቢያንኳጣትህ፡ደሰርልህ፡አዝዜዋለሁና።
ጭውሐፈ፡በሀሽንጌ፡ከተማ፡ስመ፡ፎወፏለየ
ካቲት፡በፐወፎይፎወፏ፡ዓመተ፡ምሕረት

ዐፄ ዮሐንስ ለኢጣሊያው ውጭ ጉዳይ ሚኒስትር ለማንቺኒ የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፕሬሶ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ኢታሊያና ፡ ሮማ)

ዐፄ ምኒልክ ስለ ሐረርጌ መያዝ ለኢጣሊያው ንጉሥ ለዑ ምቤርቶ የጻፉት

(አርኪ ቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፐሬሶ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ኢታሊያና ፣ ሮማ)

ዐፄ ምኒልክ ሐረርጌ ስለመያዙ የምሥራች ለኢጣሊያው ውጭ ጉዳይ ሚኒስትር የጻፉት

(አርኪቪዮ ስቶሪኮ ዴ ሶፐሬሶ ሚኒስቴሮ ዴል አፍሪካ ኢታሊያና ፣ ሮማ)

ምዕራፍ ዐሥራ ስድስት

የሃይማኖት ክርክር በቦሩ ሜዳ — የመሐመድ ዐሊና የይማም ዐመዴ ክርስትና መነሣት ፣ እስላሞች ክርስትና እንዲነሡ ስለ መገደዳቸው

ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስና የሸዋው ንጉሥ ምኒልክ ፣ ባለፈው ምዕራፍ የተመለከተውን ስምምነት አድርገው ከመለያየታቸው በፊት ፣ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከጐንደር መንግሥት ዝምሮ ፣ ከሊቃው ንቱ ዐልፎ ነገሥታትን ፣ መሳፍንትን ሲያጣላና ሲያከራክር የቆየውን ፣ ባፄ ቴዎድሮስም ዘመን ጳጳሱን አባ ሰላማንና የሸዋን ሊቃውንት ሲያበጣብጥ የኖረውን የቅባቶች ፣ የጸጐችንና የካሮችን ከርክር በጉባኤ አስመክረው አንድ ጊዜ ለዘለቄታ ለመወሰን እንዲቻል ሁለቱ ነገሥ ታት ወደ ፊት ጉባኤውን ለማድረግ ተስማምተው ነበር ።

በንጉሥ ምኒልክ ዘንድ የሃይማኖቱ ጉዳይ በቸልታ ሲታይ ፣ በዐፄ ዮሐንስ ዘንድ ግን ሞቅ ብሎ ይታይ ነበር ። ከዚህም ጋር በመቀሌ ባፄ ዮሐንስ ዘንድ ሊወነጀሉ የተመደቡት የጸጋ መሪዎች እነ አለቃ ተክለ ጽዮን ፣ እነ አለቃ ሥነ ጊዮርጊስ እንኮበር በምኒልክ ዘንድ የቀ ረቡ አማካሪዎች ነበሩ ። ዐፄ ዮሐንስንና ምኒልክን አቀራርቦ በማስማ ማቱ ጉዳይ ከእንኮበር ሚካኤል አስተዳዳሪ ከአለቃ ምላት ጉን የጸ ጋው ተክታይ የዲይ ሚካኤሉ ተወላጅ አለቃ ሥነ ጊዮርጊስ ይገኙ ነበር ።

ስለዚህ የወደፊቱ ጉባዔ እነዚህን ሁሉ የሚያስጠቃ ጉባዔ መሆ ኑን ቢረዱትምና ባንድ ወገን ብዙዎቹ የእንኮበር ሊቃውንት እነ አለቃ ኪዳነ ወልድ ፣ እነ አለቃ ወልደ ያሬድ ሁሉ የካራን እምነት በመደገፍ ረገድ ውስጠ ስምምነታቸው ካፄ ዮሐንስ ጋር መሆኑን ባይስቱትም ፣ ምኒልክ የሃይማኖቱ ጉዳይ ሊታይ በተመደበበት ቦታና ጊዜ ፣ እነዚ ህኑ ባላንጣ የሆኑትን ሊቃውንት በዐዋጅ አሰብስበው ወደ ቦሩ ሜዳ ወሎ ሔዱ ። ጉባኤው ግንቦት 21 ቀን እንዲሆን የተወሰነ ሲሆን ሁለቱ ነገሥታት ቀደም ብለው በግንቦት 15 ቀን 1870 ዓ. ም. ቦሩ ሜዳ ላይ ተገናኙ ። በዚህ ጊዜ ባፄ ዮሐንስ ዘንድ ሊወነጀሉ የተመደቡት አለቃ ተክለ ጽዮን ከእንኮበር ከሌሎች ሊቃውንት ጋር

በሩ ሚዳ መጥተው ንጉሠ ነገሥቱን እጅ ከነሡ በኋላ ፥ ቀደም ብለው ከቦሩ ሚዳ ጠፍተው በምጥዋ በኩል ወደ ሮማ ሔዱ ይባላል ።

ንጉሠ ነገሥቱና ንጉሡ የየአውራጃው መላፍንትና ሊቃውንት በተወሰነው ቀን በተሰበሰቡበት በዚሁ ጉባኤ ለመግት በግራ በኩል ጽጉች ፥ በቀኝ በኩል ካራዎች ቆሙ ። የካሮች አባባል "ክርስቶስ (ወልድ) ከዓለም ፍጥረት በፊት ከእግዚአብሔር አብ ፥ ከዓለም ፍጥረት በኋላ ከድንግል ማርያም ተወልዶ ሥጋውና መለኮታዊ ባሕርዩ ተዋሕዶ አንድ ሆኗል " በማለት በነርሱ ግዕዝኛ አነጋገር "ወልደ አብ ወልደ ማርያም በተዋሕዶ ከበረ" የሚል ሲሆን ፥ በጽጉች በኩል ከዓለም ፍጥረት በፊት ከእግዚአብሔር አብ ከዓለም ፍጥረት በኋላ ከድንግል ማርያም መወለዱን ሳይከዱ በተጨማሪ ማርያም መለኮትን ፥ እግዚአብሔር አብም ሥጋ ለባሹን መውለድ ስለማይሆንላቸው ፥ሥጋ የለበሰው ክርስቶስ (ወልድ) የእግዚአብሔር አብ ልጅ የሆነው በመንፈስ ቅዱስ የተጠመቀለት ስለሆነ ፥ በሰውነቱ የእግዚአብሔር አብ የባሕርይ ልጅ ላይሆን የጸጋ ልጅ የሆነው በጥምቀቱ ነው ። በዚህ ምክንያት ፥ በጥምቀቱ ሦስተኛ ልደት አለው የሚል ነው ። በተቀብአ (በመቀባት) ክርስቶስ የእግዚአብሔር የባሕርይ ልጁ ሆነ የሚሉትም ወደ ጸጋዎች ይጠጋሉ ።

በመንፈስ ቅዱስ ተጸንሶ የማርያም ልጅ የሆነው ወልድ ሥጋውና መለኮታዊው ባሕርዩ በፍጹም ተዋሕዶ የባሕርይ አምላክ ነው ለሚሉት ለካሮች ፥ አንጋፋ ተከራካሪ (አፈ ጉባኤ) የሆኑት ሊቀ ካህናት አለቃ ኪዳነ ወልድ ነበሩ ። እኝህ ሰው የትውልድ አገራቸው ተጉለት (ሸዋ) ሆኖ ከዚህ በፊት ስለ ተዋሕዶ ሃይማኖት ከሸዋ ተሰደው በቤጌምድርና በትግራይ ሲኖሩ ፥ በመጨረሻ ዐፄ ቴዎድሮስና አባ ስላማ በጎብረት በሸዋ ያሉትን የጸጋ ተከታዮች እጥፍተው ተዋሕዶዎቹን (ካራዎችን) ባቋቋሙበት ሰዓት ኪዳነ ወልድ ዋና መንገድ መሪና አስተናባሪ ሆነው ጽጉችን ማስጠቃታቸው ይታወሳል ። አሁንም ያዜ ዮሐንስ ይዞታ እንደዚያው እንዳዜ ቴዎድሮስ በመሆኑ ተደስተው ለክርክሩ ቆመዋል ። ከርሳቸው ጋር እነ መምህር አካለ ወልድ ፥ እነ መምህር ግርማ ሥላሴ ፥ እነ አለቃ ወልደ ያሬድ ይገኙ ነበር ።

በጽጉች በኩል አለቃ ሥነ ጊዮርጊስ ፥ አለቃ ሀብተ ወልድ ፥ አለቃ ውቤ ፥ ከቅባቶች ወገን እነ ዙርአምቤ እንግዳ ፥ እነ ዋልድቤ እንግዳ ነበሩ ። እነዚህ ከሁለት የተከፈሉ ሊቃውንት የየራሳቸውን የእምነት አባባል ከብሉይና ከሐዲስ ፥ ከሊቃውንት አየጠቀሱ ሲመላለሱ በዳኝነቱ ዙፋን ለተቀመጡት በብሉይና በሐዲስ በሊቃውንት ትምህርት ያልበሰሉት ንጉሠ ነገሥቱና ንጉሡ ምስጢሩ እየረቀቀባቸው ክርክሩ ግራ አጋቢ ሁኔታ ላይ እንዳለ ፥ ከተዋሕዶዎቹ መካከል አንዱ

ደብተራ ወልደ ዮሐንስ ብቅ ብለው ለነገሥታቱ በሚገባቸው ፥ ግልጽ በሆነ ፥ በጥያቄና በመልስ ፥ በቀለጠፈ መንገድ ለጉባኤው ክርክር መፍትሔ ሰጡት ።

ክርክሩን ሲከፍቱ ወልደ ዮሐንስ "የንጉሥ ገንዘብ በሒሳብ ይወጣል በሒሳብ ይገባል ፤ ከሒሳቡ ያጉደለም የጨመረም ይቀጣል ፤ ይህን ታምንላችሁ ወይስ አታምኑም" ብለው ቢጠይቋቸው ፥ጸጉች ማመናቸውን ገለጹ ። ቀጠል አድርገውም ወልደ ዮሐንስ እንዲያው "የሥላሴ ገንዘብ ሃይማኖትም በመጽሐፍ ውስጥ ተቆጥሮ የሚገኝ ነውና ከዚህ ያጉደለም የጨመረም ይቀጣል ወይስ ኢይቀጣም ቢሏቸው ጸጉች አሁንም እንደሚቀጣ አመኑ ። "እንግዲያው . . . የሃይማኖተ አበው መጽሐፍ 'ነአምን ክልኤተ ልደታተ' (ሁለት ልደትን እናምናለን) ብሎ በአጋዝ ወሰኖ ተጽፏልና ከመጽሐፍ ውስጥ ሦስት ልደት የሚል እምጣ፤ ያለዚያም እኔ ባመጣሁት ተረታልኝ" ብለው ገደገዱ ። በትርጉም ካልሆነ በቀር ጸጋዎችን የሚገደፍ በአጋዝ ሦስት ልደት የሚል በብሉይና በሐዲስም ፥ በሊቃውንትም መጽሐፍ ስለሌለ ፥ የወልደ ዮሐንስም ግልጽ ጥያቄና የተሰጠው መልስ ለነገሥታቱ በቶሎ ስለ ገባቸው ፥ "ሦስት ልደት የሚል እንዳላችሁ አምጡ ፥ያለዚያ ተረታችኋል" ብለዋቸው የግራዎቹ ተረቱ ፤ የቀኞቹ ረቱ ተብሎ ባዋጅ ተነግሮ ጉባኤው ተበተነ ። ከመበተኑ በፊት ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ለረችው ለደብተራ ወልደ ዮሐንስ ነገሩን አብራርተው ስላስፈረዱ ፥ስሙን መልአከ ብርሃን ብዬዋለሁ ብለው እዚያው እጉባኤው ላይ ሾሟቸው ። እኝህ የተጉለት ሊቅ መልአከ ብርሃን ወልደ ዮሐንስ እየተባሉ ላፄ ምኒልክ መንግሥት ፍትሐ ነገሥት አውጭ ሆነው ሲያገለግሉ ኖረዋል ።

የዚህ የሃይማኖት ክርክር ታሪኩ ብዙ ነው ። ሁኔታውን በሰፊው ለመረዳት የፈለገ ሰው የሃይማኖተ አበውን ፥ የጸሐፌ ትዕዛዝ ገብረ ሥላሴ ወልደ አረጋይን ፥ የመልአከ ብርሃን አድማሱ ጀንበሬን መጽሐፍ በየምዕራፉ ፈልጎ ማንበቡ ይጠቅማል ። [1] በዚያን ጊዜ ዘመኑ ፥ ባንድ ወገን ከጥንት ተያይዞ እንደ መጣው ከሥጋዊው ጉዳይ ፥ ይኸውም ማለት ከማናቸውም የልማት ሥራ ፥ ከእጅ ጥበብ ፥ ከእርሻም ፥ ከሕክምናም ትምህርት የሃይማኖቱ ጉዳይ ቅድሚያ የሚሰጠው ነበር። በዚህም ላይ በአውሮፓ ተገምሮ `በመካሔድ ላይ ያለው የአሳብና የሃይማኖት ነጻነት ፥ ኋላ ቀርነታ በግልጽ በታወቀው በኢትዮጵያ

1 ጸ.ገ.ሥ. ፥ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ፥ ገጽ 27 ። መልአከ ብርሃን አድማሱ ጀምበሬ መጽሐፈ ቅኔ ገጽ 279 —283 ።

ውስጥ ምልክቱም ስላልነበረ ፣ በዚሁ ጉባኤ ከተረቱት መካከል እነዙር አምቤ እንግዳ በንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ የአካል ቅጣት ደርሶባቸ ዋል ።

የወሬ ዮሐንስ መሠረታዊ አሳብ ፣ በክርስቲያኑ ሕዝባቸው መካ ከል "የጸጋ ልጅ ፣ የቅባት ተከታይ" የሚባለው ሁሉ ተደምስሶ ሁሉም ክርስቲያን በተዋሕዶ እንዲያምን ነበር ። በዚሁ ጐን በኢትዮ ጵያ ያለው እስላም ሁሉ በክርስትና እንዲጠመቅ በየአውራጃው ትእ ዛዝ ስለ አስተላለፉ ፣ በዚሁ በ1870 ዓመተ ምሕረት በያለበት ያለው እስላም ሁሉ በጭቃሹምና በመልከኛ ወደየአቅራቢያው ቤተ ክር ስቲያን እየተነዳ በግድ እንዲቆርብ ተደረገ ። በዚሁ ጊዜ አንዱ እስላም ፣

"ታናሽ ታላቅ በላን ከርካ አደባባይ ፣
ክርስቲያን ሆይ ፣ አለልብ ሥጋ ይጣፍጣል ወይ" ብሎ ገጥሟል ። [1]

ከዚህም ጋር የትምባሆ ሱረት ባፍንጫው የሚጠጣ ወይም የትምባሆ ድፍድፍ ባፉ ቋጥሮ የሚመጥ ሁሉ እንዲከለከል ፣ "ትም ባሆ ሲጠጣ የተገኘ አፍንጫውና መላሱ ይቆረጥ" የሚል ዐዋጅ አወጡ ። ልማዱ እያስገደደው እምቢ ያለውና ሲጠጣ የተገኘው በዚሁ የጭካኔ ቅጣት ሲቀበል ፣ ከእስላሞቹም መካከል የፈራው እየቆረበ ክርስትና ሲነሣ ፣ የቀረው ከሀገሩ ከኢትዮጵያ ወደ ጐረቤት አገሮችና ያዬ ዮሐንስ ሥልጣን ወደማይደርስበት አውራጃ እየተሰደደ ይሸሽ ዠመር ። በዚህ ጊዜ ነው አንዳንድ የወሎ ፣ የዋጅራት ፣ የራያና የእዘቦ እስላም ባላባቶች ወደ ሱዳን በስደት ሔደው ከሃይማኖት ወገኖቻቸው ጋር ተደባልቀው ፣ ባዬ ዮሐንስ ላይ ሲያሤሩ የቆዩትና በመጨረሻ በ1881 ዓ.ም. በመተማ ጦርነት ሊበቀሉ የቻሉት ።

ከጉባኤው በኋላ ፣ መምህር አካለ ወልድ ለወሎ እንደ ሐዋርያ ሆነው የወሎን ሕዝብ እያስተማሩ ፣ ወደ ክርስትና እንዲመ ልሱ ተሾመው ስለነበረ ፣ በ1870 ዓ.ም. መጨረሻ ላይ ከላይ ከይማም ዐመዴ ኮላስ የሚወለዱትን የወይዘሮ መስተዋትን ልጅ ይማም ዐመዴ ዐሊን በፈረስ ስማቸው እባ ዋጠው ይባሉ የነበሩትን ንጉሥ ምኒልክ የክርስትና አባት ሆነው ካነሷቸው በኋላ ፣ ስመ ክርስትናቸው ኃይለማርያም ተብሎ የደጃዝማችነት ማዕረግ ተቀበሉ ። የርሳቸውንም

1 ደስታ ተክለ ወልድ ፣ አማርኛ መዝገበ ቃላት ፣ ገጽ 126 ።

የዘመድ ባላንጣ ከግንደ በረቷ * ተወላጅ ከወይዘሮ ጌቱና ከዐሊ እባ ቡላ የሚወለዱት ይማም መሐመድ ዐሊን ራሳቸው ንጉሠ ነገ ሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ክርስትና አንሥተው ራስ ሚካኤል ብለው ሠየሚ ቸው ። እኝህም የልጅ ኢያሱ አባት ሲሆኑ ፣ ኢያሱ ራሳቸው ሳይነግሡ ሥልጣን በያዙበት ዘመን "ንጉሥ ሚካኤል" ብለው የሾሙዋቸው ናቸው ።

"እስላሞችን በግድያ እያስፈራሩ ያጠምቃሉ ፣ እምቢ ያለውንና ትምባሆ የሚጠጣውን በአካል ይቀጣሉ" የሚለው ወሬ በሱዳንና በግብጽ ጋዜጦች ወይም በሚሲዮናውያን አማካይነት በአውሮፓ ተነዛ ። ከዚህ በፊት ፣ "የካቶሊክ ሚሲዮናውያንን አጉላሉ" ከሚለው ጋር ይኸው እየተዛመደ ፣ በአውሮፓ መሪዎች ዘንድ ቅሬታን ፈጠረ ። አን ዳንድ ወቀሳም ባዬ ዮሐንስ ላይ ተሰነዘረ ።

ስለዚህ በአውሮፓ የተወራውን ፣ በኃይል እያስገደዱ የማጥመ ቁን ጉዳይ ለማስተባበል ፣ ለሌሎቹም እንደ ጸሩት ሁሉ በተለይ ወዳጅ ነታቸውን ለሚንከባከቡት ለንግሥት ቪክቶሪያ የጸፉት እንደዚህ ይላል።

". . . ሸዋ ዘምቼ ሳለሁ እኛ በኛ ክርስቲያኖቹ ** በሃይማኖት ተከራክ ረን እረተን በእስክንድርያ ሃይማኖት አገባናቸው (ጸጋዎቹን) እስላም ሁሉ ይኸንን አይቶ ሰምቶ 'ለካ ለኛስ አባት የለንም(የለንምን) ብሎ ያጥምቁን ክርስትና ያስነሡን' ብሎ ለመነኝ እሺ ከፈቀድህስ ከወደ ድህስ ክርስትና ግባ ብዬው የኢትዮጵያ እስላም ሁሉ ወዶ በፈቃዱ ክርስቲያን ሆነ ። አንድ (አንድም) ነገር በኃይል ያደረግሁት የለኝም ወዶ በፈቃዱ ነው እንጂ የገባ ። በወንጌልም ጌታ ሲጽፍ በኃይል አድ ርጉ አላለም አላዘዘም ። በኃይል የተደረገ የለም ።"

ይኸን የጸፉት በአሥመራ ከተማ በ1872 ዓ.ም. በጎዳር 11 ቀን እንደሆነ ደብዳቤው ይገልጻል ። ፣ ያን ጊዜም እንደዛሬ ለአገሬ ለአስ ተዳደሬ ይበጃል ወይም ጠላቴን አጠቃለሁ ብሎ አንዱ መሪ በፈጸ መው ወንጀል ከውጭ ወቀሳ ሲሰነዘርበት ፣ "አላደረግሁም ወይም አልተደረገም" ብሎ በደፈናው ያስተባብላል እንጂ "አድርጌያለሁ" ብሎ በገሃድ አምኖ ራሱንም ፣ መንግሥቱንም እንዲሳጣ አያደርግም።

* የወረሂመኑ ተወላጅ የሚሏቸው አሉ ።
** በተዋሕዶና በጸጋ የተከፋፈለ ነው ።
1 Public Record Office — London — FO 95-7.38-12-99.

ምዕራፍ ዐሥራ ሰባት

የንጉሥ ምኒልክና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጠብ — የንጉሠ ነገሥቱ የዳኛ ባላጋይነት

የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ዐፄ ዮሐንስ ፣ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር በ1870 ዓ.ም. በስምምነት የሸዋ ንጉሥነታቸውን ሲቀበሉ ፣ ምኒልክም የዮሐንስን ንጉሠ ነገሥትነት ዐውቀው በሁለቱ መካከል ሰላም ከተፈጠረ ወዲህ ፣ በአራተኛው ዓመት በ1873 ዓ.ም. ምኒልክ ባሉበት ፣ ራስ አዳል እየተባሉ ሰቆዩት ለጐጃሙ መስፍን ዘውድ ሰጥተው ፣ "ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት" አሰኝተው በጐጃምና በከፋ ላይ አነገሡዋቸው ። "አለያይተህ ግዛ" በሚለው ዘዴ በመጠቀም ንጉሠ ነገሥቱ ሰምኒልክ አኳያ ባላንጣ መፍጠራቸው ነው" ተብሎ በዘመኑ መወራቱ አልቀረም ። ነገር ግን ይኸን የመሰለውን ፖለቲካ በዓለም ያለ መሪ ሁሉ የሚጠቀምበት ስለሆነ ፣ ለዐፄ ዮሐንስ እንደ አዲስ ያስተዳደር ሥልት አይቆጠርም ።

እውነትም ሁለቱ የሸዋና የጐጃም መሳፍንት ፣ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ንግሥ ወዲህ ፣ በተለይ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በጐጃም ላይ የከፋ ንጉሥ ሲባሉ ፣ ምኒልክ በነራስ ጐበና አማካይነት ከፋንና አካባቢውን በከፊል የያዙበትና የቀረውንም ለመያዝ የሚዘጋጁበት ወቅት ነበር ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ጦር ቀደም ብሎ ወለጋ ገብቶ ስለነበረ ፣ በሁለቱ ነገሥታት ዘንድ ጠቡ የማይቀር ሆነ ። ሁለቱም በዚህ ጊዜ የኢትዮጵያን ደቡባዊ ክፍል እያቀኑ ግዛት ለማስፋፋት ሲሻሙ ነበር ። ከምኒልክ ወገን ስመ ጥሩው ራስ ጐበና ዳጨው ፣ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በኩል በስመ ጥሮነት ከጐበና የማያንሱት ራስ ደረሶ አባ ጠቦ የጦር አበጋዞች ነበሩ ።

ንጉሥ ምኒልክ ፣ የእንጦጦን ከተማ ሲያሠሩ ራስ ደረሶ ከኩታይ ዝምሮ ጉድሩን ፣ አሞሮን ፣ ሆሮን ፣ ኖኖን ፣ ጅማን ፣ ባንቴን ፣ ትቤን ፣ ጨሊያን ፣ ሊሙን ይቱን ፣ ጅማ አባ ጅፋርን ፣ ሌቃን ፣ ወለጋን ፣ ጉማን፣ ጌራን ወግተው አገሩን ዘራርፈው ፣ የሰበሰቡትን ዝባድና የዝሆን ጥርስ እናሪያ ፣ ሊሙ ላይ አኑረው ከፋን ለማሳመን ሲጓዙ ፣ በመካከሉ ራስ ጐበና በበኩላቸው ዳቄን ፣ ደራን ፣ ቦረናን ፣ ጉለሌን ፣ ሰላሌን ፣ አቦቴን ፣

ጃርሶንና ሚጫን እየወጉ መጥተው እናሪያ ሊሙ ሲደርሱ ራስ ደረሶ ስብስበው ያስቀመጡትን የዝሆን ጥርስ እጅ አደረጉ ። [1]

በዚህ ጊዜ በራስ ጐበና በኩል ያለ ገጣሚ ፡—

"እነዚህ ጐጃሞች በምን ይሥቃሉ ፣
ጥርሳቸውን ሊሙ ጥለውት ሔዱ አሉ"

ብሎ ገጠመ ይባላል ።

የዚህን ወሬ ራስ ደረሶ ሲሰሙ ፣ ከከፋ ተመልሰው ከራስ ጐበና ጋር ለጦርነት ተፋጠጡ ። በዚህ ጊዜ ራስ ጐበና "ግዛቱ የኔ ነው" በማለት ከትግራይ የመጡትን ነጋዴዎች ዳኛ አውጥተው "በዮሐንስ አምላክ አገሬን ልቀቅ" ያሉትን መሠረት አድርጎ የራስ ደረሶም ገጣሚ እንደዚህ ብሎ መለሰ ይባላል ።

"እበላለሁ ፣ እገዛለሁ ብሎ ከእንጦጦ ገሥግሦ ፣
በዮሐንስ አምላክ አስኘው ደረሶ" [2]

ራስ ደረሶ ካገር ላይ የሰበሰቡት ዝባድና የዝሆን ጥርስ በዳኛ እንደ ተያዘ ቆይቶ ሁለቱም ራሶች ሁኔታውን ለየጌቶቻቸው ማስታወቅ ግዴታ ሆነባቸው ። ራስ ደረሶ ለጌታቸው የላኩትን አላገኘነውም ። በጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴና በብላቴን ጌታ ኅሩይ መጽሐፍ ላይ "ራስ ደረሶ ወደ ከፋ ሔደው ከጉማው ባላባት ከአባ ጀቢር ጋር ተዋግተው ገደሉት የሚል ወሬ ለምኒልክ ሲደርሳቸው ፣ ራስ ጐበናን በግሥጋሤ ላኩ" የሚል ከተገለጸ በኋላ ፣ ቀጥሎ ምኒልክ ወዳሩሲ ዘምተው ሲመለሱ ፣ "ከራስ ደረሶ ጋር ጉማ ላይ ተገናኝተን ከባላገር ላይ የተቀበሉትን ከብት አስመለስናቸው ፤ ወደፊትም ንጉሥ ምኒልክ በፊ ቃዳቸው ከሰጧችሁ አገር እንዳታልፉ ብለን አስገዝተን ሰደድናቸው ። እኔም ወደዚያ ወደ ንጉሥ መምጣቴ ነው" የሚል ከራስ ጐበና የተጻፈ ለምኒልክ እንደ ደረሳቸው ያረጋግጣሉ ። [3]

ነገር ግን ፣ ምኒልክ በፈቃዳቸው የሰጧቸው ከየት እስከየት ድረስና የማንን አገር መሆኑ አልተገለጸም ። የዝሆን ጥርሱም በዳኛ ያስይዙት ወይም እጅ ያድርጉት አልተለየም ።

1 አለቃ ተክሌ ግን በዳኛ እንደ ተያዘ ይገልጻሉ ፤ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 124 ።
2 አለቃ ተክሌ (ተክለ ኢየሱስ) የእጅ ጽሑፍ ፣ ገጽ 124 ።
3 ብላቴን ጌታ ኅሩይ ፣ የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሰባ እስከ ዐድዋ ጦርነት (የእጅ ጽሑፍ) ገጽ 103—104 ።

ራስ ደረሶ ፣ ከራስ ጐበና በስምምነትና በመሐላ ከተለያዩ ወዲህ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት "... ለምን ትመለሳለህ መሐላውና ግዝቱስ ለምንህ ነውን አትሞትም ኖሯልን ... አሁን ልጄን ራስ በዛብህን ጨምረህ ... ተዋጋው ። ራስ ጐበና አገሩ የገባ እንደሆነ እንተም አገርህ አትገባም ፤ ወዲያው ቅር ። ንጉሥ ምኒልክ የመጡ እንደሆነ ላከብኝ እንድመጣ ፤ ንጉሥ ሆኜ ከራስ ጋር አልዋጋም ከንጉሥ ጋር እንጂ ..." ብለው ወደ ራስ ደረሶ መላካቸው ይገኛል ። [1]

ዮሐንስ ለተከለ ሃይማኖት የንጉሥነት ደረጃ ከመስጠታቸውም በላይ ምኒልክን በባላንጣነት እንደሚጠረጥሯቸው ፣ ተክለ ሃይማኖትን ግን ፣ ከልብ እንደሚወዷቸውና እንደሚያምኗቸው በማወቅ ፣ 'ተክለ ሃይማኖትን ብወጋ ንጉሥ ነገሥቱ ይቀየሙኛል' የሚል ጥርጣሬ በምኒልክ ዘንድ ነበርና ፣ ቅሬታቸውን ለዐፄ ዮሐንስ ቀደም ብለው በደብዳቤ አሳውቀዋቸው ነበር ። ከዐፄ ዮሐንስ የደረሳቸው መልስም የሚከተለው ነበር ።

> መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ... ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ በአማን እስራኤላዊ ዘአልቦ ጽልሑት ... ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከዚህ በፊት ልኬያለሁ ። እንግዲህም እሺ እልካለሁ ። ነገር ግን ፣ አንድ ጳጳስ ሦስት ኤጲስ ቆጶሳት አራት ሆነው ሲመጡ ፣ በኢትዮጵያ ተደርጎ የማያውቅ ሐዲስ ነገር ሲደርስ* የረከሰ በሚቀደስበት የተጣላ በሚታረቅበት ጊዜ እላንተ ትጣላላችሁን ። እኔም ለሠራዊቴ ስንቅ አስይዝ ብዬ ነው እንጂ ምን አደርጋለሁ ይኸው መጣሁ ። ተነሥቻለሁ ። ሲሆን ወደ ዋድላ ወይ ከቤጌምድር ላይ ከእኔ ለንገናኝ አለያያችኋለሁ ። አትቸኩሉ ። እስክመጣ ድረስ ቆዩ ። የቸኮላችሁ እንደሆነ ግን ፣ ካለሁበት ድረስ እየራሳችሁ ... አንዳንድ ሰው(ነገረ ፈጅ) ሰደዱ ... ተጽሕፈ በመቀሌ ከተማ ፣ ጎንደር 28 ቀን 1874 ዓ.ም.**

ንጉሠ ነገሥቱ ፣ በዚሁ ዐይነት ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የጻፉትን እንደዚሁም ሁለቱ ነገሥታት የመለሱትን እናውቅም ። ይሁን እንጂ ፣ ሁለቱም የየራሳቸውን ስሞታና ለተጻፈላቸው መመለሳቸው የማይቀር ነው ።

1 አቶ በጥሜ የጋላ ታሪክ ፣ ገጽ 152 ።
* ከዚህ በፊት ከግብጽ የሚመጣው ጳጳስ አንድ ብቻ የነበረውን አሁን በርሳቸው ጊዜ አራት መምጣታቸውን ሲያስታውሱ ነው ።
** ቀንና ዓ.ም. የተጻፈው በግዕዝኛ አጻጻፍ ነው ።

ሁለተኛ ጊዜ ካፄ ዮሐንስ ፣

. . . ደብዳቤው ደረሰኝ. . . አትጣሉብኝ ፣ ተፈቀሩልኝ ፤ እንደ ሽማግሌ እንደ አባት እንደ እናት እመክራለሁ ፤ እገላግላለሁ እንጂ እንደ ንጉሥ ይህ ይሁን ብዬ ያዘዝሁት ነገር የለኝም ። አሁንም የአሕዛብና የሰይጣን መሳለቂያ እን ዳንሆን ከባሕር ወዲህ ፣ ከባሕር ወዲያ ብዙ ጠላት ሳለን እርስ በርሳችን ብንዋጋ የክርስቲያን ደም በከንቱ ቢፈስ ለክርስቶስ ደስ አይለውም. . . እኔ እስከመጣ ድረስ ታገሡልኝ ጦራችሁ በያለበት ይቆይ ። ደግሞ እኔ ፊቴን ወደ ትግሬ ብመልስ በወረባቦ ፣ ባርጕባ ፣ በወሎ ብዙ ነገር ይደረጋል ማተቡን ይቆርጣል ሲሉ እሰማለሁ ። ቀድሞውንም ያጠፋ ያባ ዋጠው ምክር ይሆንን ብዬ ነበር ። አሁንም ቢመክር በት ይሻላል ። ነገር ግን እኔ ባጠፋው ቸግሮኝ አይደለም ። ከወንድሜ* እንዳልክፋፋ (እንዳልጣላ) ብዬ ነው እንጂ ።

ተጻፈ ጥር 8 ቀን 1874 ዓ.ም.

የሚል ደብዳቤ ለንጉሥ ምኒልክ ስለመጣ ፣ በዚህ ዐይነት በቅድሚያ ልናገኘው ያልቻልነው ከምኒልክ ላፄ ዮሐንስ መጻፉን ያስረዳል ።

ከወሎ የታወቁት ባላባቶች እንደኛው መሐመድ ዐሊ አባ ሻንቆ የሚባሉትን ንጉሠ ነገሥቱ በሚካኤል ስም ክርስትና አንሥተው የራ ስነት ማዕረግ ሰጥተውና አክብረው ባለሟል አድርገዋቸዋል ። ሌላው የራስ ሚካኤል ባላንጣ ይማም አህመድ አባ ዋጠው የሚባሉት የወ ይዘሮ መስተዋት ልጅ ናቸው ። ወሎ ላይ ዮሐንስና ምኒልክ ተገናኝ ተው ቅባቶችንና ጸጋዎችን አውግዘው ተዋሕዶ ሃይማኖትን ካጸኑ በኋላ ፣ መሐመድ አባ ሻንቆን ንጉሠ ነገሥቱ ክርስትና ሲያነሡ አባ ዋጠውን ምኒልክ ኃይለ ማርያም አሰኝተው ክርስትና አስነሥተው የደጃዝማችነት ማዕረግም ሰጥተዋቸዋል ። አባ ዋጠው የምኒልክ የክር ስትና ልጅ እንደ መሆናቸው መጠን ባንዳንድ ሁኔታ ለምኒልክ እያ ደሉ ንጉሠ ነገሥቱን እንዳሳዘኑና ንጉሠ ነገሥቱ ደግሞ አባ ዋጠውን እንዳያጉላሉዋቸው ምኒልክ ይቀየማሉ ብለው እንደሠጉ ደብዳ ቤው ያስታውቃል ።

እንደዚሁም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለጻፉላቸው ደብዳቤ ፣ “. . . ደብዳቤውም ደረሰኝ ። እኔም የሁለታችሁን ነገር እየሰማሁ መከራ

* ከንጉሥ ምኒልክ ለማለት ነው ።

እየተቀበልሁ ተቀምጫለሁ ። ነገር ግን ፣ ‘ኢትማኦ ለእኩይ በእኩይ ፣ አላ በኀቢረ ሠናይ’ (ክፉን በከፉ አታሸንፈው ፣ በበጐ ሥራ እንጂ) [1] እንኳን በቅርብ ያለውን ጠላቴን በሩቁ እንኳን ያለውን እግዚአብሔር በቸርነቱ ይጐዳልኛል እንጂ ፣ እኔ አልጐዳውም ። አሁንም መግፋት ክፉ ነው እንጂ ፣ የተገፋ ሰው ምን ተጐድቶ ያውቃል ። ለሁሉም እኔ ወደዚያው መጣሁ ፤ ሁሉም ስንገናኝ ይሆናል ። ተጽሕፈት በወድዋ ከተማ በ1874 ዓ.ም.” የሚል መልስ ካፄ ዮሐንስ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ተመልሷል ።

ንጉሠ ነገሥቱ ፣ ለምኒልክና ለተክለ ሃይማኖት የጻፉት ደብዳቤ ቃሉም መንፈሱም ይለያያል ። ለምኒልክ ከጻፉት ላይ ለሁለቱም ጭፍሮቻቸው በሐቅ መካሪና አስታራቂ ይመስላሉ ። ለተክለ ሃይማ ኖት ከጻፉት ላይ ፣ “ግፍም ቢሠራብህ በመጨረሻ የተገፋ ሰው ያሸን ፋል” የሚል ቃል ስለ አለበት ፣ ሁኔታው ሲታይ ምኒልክን ገፊ ተክለ ሃይማኖትን ተገፊ ያደረጉዋቸው ይመስላል ። በዚህም ላይ በመ ጨረሻ ፣ “ለሁሉም እኔ ወደዚያው መጣሁ ፣ ሁሉም ስንገናኝ ይሆናል” የሚል ቃል ስለ ተጨመረበት ፣ ዐፄ ዮሐንስና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተስማሙበት በአሳብ ክልብ የተቀራረቡበት ነገር ያለ ይመስላል ። ደግሞም ለተክለ ሃይማኖት በጐጃም ላይ ከፋን ጨምረው ስላነገሡ ዋቸውና ምኒልክ ይኸን ክፍለ ሀገር ወደ ራሳቸው መደረብ ስለ አማ ራቸው ፣ በንጉሠ ነገሥቱ ላይ በትክክል ያልተገለጠ ቅሬታ እንደ ነበረና ወደ ርሳቸው የተደረቡትንም የወሎውን አባ ዋጠውንም (ደጃች ኃይለ ማርያምን) ለመምታት እንዳሰቡ ይታወቃል ።

1 እዚህ ላይ ንጉሠ ነገሥቱ ቅዱስ ጳውሎስ ወደ ሮማውያን በጻፈው መልእክቱ በምዕራፍ 12 ቁ. 21 ላይ የጻፈውን መጥቀሳቸው ነው ።

ምዕራፍ ዐሥራ ስምንት

በእምባቦ የንጉሥ ምኒልክና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጦርነት

የንጉሥ ምኒልክ ማሸነፍ

ምንም እንኳን ንጉሠ ነገሥቱ ፣ ለሁለቱም ነገሥታት ደብዳቤ እየጻፉ የሁለቱን ጠብ ለማብረድ ቢሞክሩ ፣ የሁለቱ ነገሥታት ምኞት የተራራቀ በመሆኑ በወረቀትም ሆነ ቃል ለቃል ተገናኝተው በመነጋገር በመካከላቸው ስምምነት ሊፈጥሩ አልቻሉም። የተክለ ሃይማኖት አሳብ ፣ ''ከምኒልክ ጦር በፊት የኔ ጦር በወለጋ ስለገባ ፣ ከንጉሠ ነገሥቱም በጐጃም ላይ የከፋ ንጉሥ ተብዬ ስለ ተሾምሁ ፣ ከፋና አካባቢው ጉማ ፣ ሊሙ ፣ ከወለጋ ጋር የኔ ግዛት ነው'' ሲሉ ምኒልክ ደግሞ፣ ''ጐጃሞች ከአባይ ወንዝ ወዲህ ምንም ግዛት የላቸውም'' ከማለት ጋር የከፋ ንጉሥነታቸውንም አልተቀበሉትም ።

ስለዚህ ፣ ለነገሩ መፍትሔ የሚሰጠው በውይይትና በግልግል ፋንታ ጉልበት ብቻ መሆኑ በግልጽ ይታይ ነበር ። ነገር ግን የሁለቱም የጦር አለቆች ጐበናና ደረሶ በየግንባራቸው መሬት ሲፋለሙ ፣ ሁለቱም ከየጌቶቻቸው ሳያስፈቅዱ ወይም ጌቶቻቸውን ሳይዙ በገሃድ መዋጋቱን አልፈለጉትም ነበር ። እንደዚሁም ሁለቱ ነገሥታት ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር እየተጻጻፉ ተበዳይ እንጂ ፣ በዳይ አለመሆናቸውን ከማመልከት ጋር በተለይ ምኒልክ የዮሐንስ ልብ ወደ ተከለ ሃይማኖት ማዘንበሉን ስለ ዐወቁ በተቻለ መጠን ጠብ አጫሪ ፣ ጦር ቀስቃሽ መስለው ላለመታየትና በዚህም ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር በገሃድ ላለመጣላት ነገሩን በዘዴና በትዕግሥት መያዝ የመረጡ ይመስላል ።

ለዐፄ ዮሐንስ ሰላማዊ መልክ እያሳዩ በግዛት ፍልሚያው ላይ ግን ጐበናን ''በርታ ፣ ግፋ'' እያሉ ከማበርታት ፣ ጦራቸውን በዚያ ግንባር ከማዶርጀት በቀር መላላትን አላሳዩም ። የጦር አለቃቸው ራስ ጐበና ምንም እንኳን የራስ ደረሶን ጦር ለማጥቃት የሚችል ኃይል እንዳላቸው ቢረዱትም ፣ ''የንጉሥ ምኒልክን አገር ለቃችሁ ሒዱ ፣ እናንተም ወደ ጌታችሁ ላኩ እኔም ወደ ጌታዬ እልካለሁ እንጂ ከናንተ ጋር አልዋጋም'' ብለው ለራስ ደረሶ ላኩ ። ደረሶም በግዴታ ስምምነት ከየባላባቱ የተቀበሉትን በዳኛ እንደ ተያዘ እንዲቆይ

አድርገው እርሳቸው ወደ ጐጃም ሔደው ሁኔታውን ለጌታቸው አሰረዱ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለራስ ደረሶ ጦር ጨምረው መልሰው ልከው እርሳቸውም ፡ "ምታ ነጋሪት ፡ ክተት ሠራዊት" ብለው በዐዋጅ ጦራቸውን ሰብስበው ጉዞ ዠምረው የአባይን ወንዝ ተሻግረው ወደ ጉድሩ ድንበር ገቡ ። በዚህም ጊዜ ካፄ ዮሐንስ "እትዋገ" የሚል የመጣላቸውን ትእዛዝ ይስታ ኃይሉ የሚባል ተንኮለኛ ሽፍታ ከመንገድ እግኝቶ እንደ ቀደደው አለቃ ተክሌ ጽፈዋል ። [1]

ንጉሥ ምኒልክም በበኩላቸው ይሽንኑ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን መዝመት ሰምተው ኖሮ ፡ ጦራቸውን በዐዋጅ ሰብስበው በመጋቢት 13 ቀን 1874 ዓ.ም. ከከተማቸው ከእንጦጦ ተነሥተው በበቾ ፡ በገጃ ፡ በጥቁር ምድር አድርገው ተጓዙ ። ራስ ጐበናም ከጅማ የጊቤን ወንዝ ተሻግረው ይጓዙ ኖሮ ፡ እንድ ከጅማ የመጣ ነጋዴ የንጉሥ ምኒልክን መምጣት ስለ አሰረዳ ፡ ወደፊት ዐልፈው በሚጠባበቁበት ጊዜ ኖኖ ላይ ንጉሡ ሠፍረው ሳለ ፡ ራስ ጐበና ደርሰው ከንጉሣቸው ጋር በደስታ ተገናኙ ። ኖኖ ከወሊሶና ከአማያ ዐልፎ ወደ ጊቤ ወንዝ ቀረብ የሚል ወረዳ ነው ።

ከዚህ ቀጥሎ ራስ ጐበና ዝርዝር ሁኔታውን ለጌታቸው ካስረዱ በኋላ ፡ ጠቅላላው የሸዋ ሠራዊት በንጉሡ እየተመራ ወደ ጉድሩ ሲጓዝ እንደዚሁ ያባ ዋጠው (ራስ ኃይለ ማርያም) እናት የወሎዋ ባላባት ወይዘሮ መስተዋት የግል ጦራቸውን ይዘው ከሸዋ ጦር ጋር ተሠልፈው ይጓዙ ነበር ። በዚህ ጊዜ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት በጉዞ ላይ እንዳሉ አባይን ከመሻገራቸው በፊት ከመኳንንቶቻቸው ጋር መክረው ፊታውራሪ ይመር የሚባሉትን ሹማቸውን ጠርተው ፡ "ወደ ንጉሥ ምኒልክ ሔደህ ይህ አሁን እርስዎ ያሉበት አገር ባፄ ዮሐንስ ፈቃድ ያቀናሁት የኔ ግዛት ስለሆነ ፡ የክርስቲያን ደም በከንቱ እንዳይፈስ ትተው ይመለሱልኝ ብለህ ንገር" ብለው ልከውት ነበርና ወደ ምኒልክ መጥቶ ይሽንኑ ቢነግራቸው ከምኒልክ የተሰጠው መልስ ፡ "ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከእባይ ወዲህ ምን ግዛት አለው ፡ እኔ ስለ ወዳጅነትና ስለ ፍቅር ብዬ አሞሩን ፡ ሐሮን ፡ ጉድሩንና ግንደ በረትን የባላባቱን የቀዲዳን አገር እንዲያቀና ብሰጠው እያለፈ ሌላውን አገር ይይዝ ዠመር ። አሁን ግን ፡ በፈቃዴ የሰጠሁትን መልሼ ወስጀለሁና ከአባይ ወዲህ ያለው የርሱ ሠራዊት እየተመለሰ እንዲሻገር ይሁን" የሚል ሆነ ። [2]

1 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ፡ ምዕ.38 ፡ ገጽ 124-125 ።

2 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ምዕ.38 ፡ ገጽ 151-152 ።

ፊታውራሪ ይመር ይሽን ቃል ሰምተው ወደ ጌታቸው ከተመለሱ በኋላ ፡ ንጉሥ ምኒልክ የጦርነቱ ጉዳይ የቀረ መስሏቸው በነበሩበት አካባቢ ፡ ጐጃሞቹ ቀደም ብለው ይዘውት በነበረው ወረዳ ሹም ሽር አድርገው ወደ እንጦጦ ለመመለስ ሆርጀሬ ከሚባል ሥፍራ ሲደርሱ ፡ በግንቦት 21 ቀን "ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ተልከናል" ብለው ሰዎች መምጣታቸው ተሰማና ከምኒልክ ፊት ቀረቡ ። የመልክ ተሞቹም ዋነኛው ይግዛው መኮ ይባላል ። ስለዚህ ምኒልክ "ደብዳቤ ይዛችሁ እንደሆነ አቅርቡ ፡ የቃልም እንደሆነ ተናገሩ" ቢሏቸው "መኳንንቱ ሁሉ ካልተሰበሰቡ ለብቻዎ እንዳንነግር ታዘናል" ብለው መለሱ ። ስለዚህ መኳንንቱ ከተሰበሰቡ በኋላ ፡ "እንግዲህ ተናገሩ" ቢሏቸው ፡ "ጌታችን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ንገሩ ያሉን ቃሉ ይህ ነው ። ምነው እርስዎ ሁልጊዜ እኔን ያዋርዱኛል ። ከዚህ ቀደም በኃይል መጥተው አገሬን ጐጃምን አጥፍተውት ሔዱ ። [1] አሁን ደግሞ ያቀናሁትን የኦሮሞውን አገር እያጠፉ ሹማ ሽር አደረጉበት ። ከእንግዲህስ ወዲህ መጣህ አይሒዱ ከጉድሩና ከሐሮ ፡ ከጅማ * እና ከጨሊያ በወደዱት አገር የጠራ ሜዳ ይዘው ይቆዩኝ ። ይሽንንም ቃል በደብዳቤ አለመላኬ ደብዳቤውን ብቻዎን እይተው ቀደው ጥለው ፡ ሰምተው እንዳልሰማ ሆነው ሸሽተው ይሔዳሉ ። በቃል የሆነ እንደሆነ ግን ፡ ይሽን ሰምተው ቢሸሹ አሽከሮችዎ ይታዘቡዎታልና በቃል መላኬ ስለዚህ ነው" ብለዋል አሉ ።

"ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፡ ይሽን የመሰለውን የትዕቢት ቃል እንደምን ላኩ" በማለት የሚያጠያይቅ ነው ። በእርግጥም የንጉሥ ነገሥቱ ውስጠ ድጋፍ እንደ ነበራቸው ይታመናል ። ነገር ግን ፡ "ከሸዋው ንጉሥ ውጊያ ሰገጥም መጥተው ይረዱኛል" ብለው እንዳያምኑ ሁለቱ ያሉበት መንቆረርና ደብረ ታቦር የተራራቀ ነው ። ይሽን ደብዳቤ ሲልኩ ደግሞ ፡ አባይን ተሻግረው ወደ ጉድሩ ስለተጠጉ የበለጠ ርቀዋል ።

ንጉሥ ምኒልክ ይሽን ቃል በሰሙ ጊዜ ፡ "ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይሽን የመሰለ ቃል አይልክብኝም ፡ እውነት ቢሆን ኖሮ በማኅተሙ አትሞ በደብዳቤ ይልክብኝ ነበር ። ስለዚህ እናንተ ዋሽታችኋልና

1 ምኒልክ ገና ላፄ ዮሐንስ ላይገቡ ጉጃምንና ቤጌምድርን አስገብረለሁ ብለው የዘመቱትን ሲያስታውሱ ነው ። ጸ. ት. ገ. ሥላሴ ፡ ታሪክ ዘመን ዘዳግ. ምኒልክ ፡ ገጽ 104 ።

* በዚያው ከአባይ ወንዝ ወዲህ ማዶ ያሉ ወረዳዎች ናቸው ። ጅማ የሚለውም አዚሁ አጠገብ ያለውን እንጂ ከጊቤ ወንዝ ወዲያ ያለውን የከፋውን ጅማ አይደለም ።

ተይዛችሁ ተቀመጡ” ቢሏቸው ፣ መልከተኞቹ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ቃል መሆኑን በመሐላ አረጋገጡላቸው ። ከዚህ በኋላ ንጉሡ ፣ “እንግዲያው ከእናንተ አንዱ ሔዶ ‘አወን ልኬያቸዋለሁ’ የሚል ደብዳቤ ይዞ ይመለስ ፣ የቀራችሁት እንደ ተያዛችሁ እዚሁ ቆዩ” ብለው “እኔ ላንተ ጦርነት ሠግቼ ሸሽቼ አልሔድም ። ነገር ግን ፣ ከኔ ጋራ ለመዋጋት ከወዴ ዮሐንስ ፈቃድ አግኝተህ እንደሆነ ፈቃድ ማግኘት ህን በደብዳቤ እንድትልክብኝ ብዬ ነው እንጂ ፣ ለጦርነቱስ እዚያው አገርህ ደረቤ* ሜዳ ላይም ቢሆን እመጣልሃለሁና አንተን መንገድ አይምታህ ። ይኸንን ም በደብዳቤ አለመላኬ አንተ ደብዳቤውን ስት ጠላው አይቼ ነው” ብለህ ንገረው ብለውት መላክተኛው ወደ ጌታው ወደ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ሔደ ።

ከዚህ በላይ ያለውን የምኒልክን አባባል የጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴና የብላቴን ጌታ ኅሩይ ጽሑፎች ሲያመለክቱን በጐጃም በኩል አለቃ ተክሌ ያሠፈሩት ፣ በመሠረቱ አንድ ሆኖ በአንጋገር እንደዚህ ሲል ይለያያል ። “ንጉሥ ምኒልክም መኳንንቱን ሰብስቦ ቃሉን ሰምቶ አዘነ ። የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ቤት የጐበዝ መካር ነው እንጂ የሽ ማግሌ መካር የለበትም አለ ። ከዚህ በኋላ ለመላክተኞች ሐያ ሐያ ብር ሰጥቶ ፣ እኔ በጉልበቴ ፣ በሠራዊቴ እንዳንተ አልመካም ። ጉልበቴ ክርስቶስ ነው ። ቢሆንም እንታረቅ ሕዝቡ አይለቅ ግድ(እምቢ) ያልህ እንደሆነ እንደ መጣህ እቆይሃለሁ” [1]

ምኒልክ መላክተኞቹን ወደ ተክለ ሃይማኖት ከላኩ በኋላ አለ ታትለው ፣ “እስቲ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ለጦርነት በእርግጥ መጥቶ እንደሆነ ወደ አባይ ወንዝ ብቅ ብለህ መርምር” ብለው ደጃች ወልዴን ላኩዋቸው ።** ደጃዝማቹም ሔደው ሁኔታውን አጣርተው እንደ ተመለሱ ፣ “አወን ከአባይ ወንዝ ወዲህ ብዙ የድንኳን ሠፈር አይቻለሁ” ብለው ተናገሩ ። ምኒልክም ከሠፈራቸው ተነሥተው ወደ ጉድሩ በመጓዝ ይላሉ እንደ ደረሱ በግንቦት 28 ቀን በበረሀ ሜዳ ላይ ሠራዊታቸውን አሠልፈው ጐበኙ ። በግንቦት 30 ቀን ማለዳ

* ደብረማርቆስ ከመከተሙ በፊት የንጉሥ ተክለሃይማኖት ከተማ መንቆረር ነበር ፣ ደረቤ ወደ መንቆረር አጠገብ የሚገኝ ሜዳማ ሥፍራ ነው ።

1 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ፣ ገጽ 125

** ደጃች ወልዴ የኤፍራታ ተወላጅ ፣ በኋላ ራስ ወልዴ የተባሉት የደጃች መሸሻ አባት ናቸው ።

እምባቦ ሜዳ ሲደርሱ የጐጃሞች ግምባር ቀደሙ (ፊታውራሪ) ጦር ታየ ።[1]

እዚህ ላይ የሁለቱም ወገን የጦር ሠራዊት መልኩም ልብሱም ተመሳሳይ ፣ ሃይማኖቱም ክርስቲያን ስለሆነና አብዛኛውም እርስ በርሱ በመልክና በስም የማይተዋወቀው ተደበላልቆ ሲዋጋ ፣ ወገን ለወገኑ ጠላቱን ያገኘ መስሎት መትቶ እንዳይገድለው የመለያ አንጋገር (ርችት ወይም ምልክት) በሸዋዎቹ በኩል እንደዚህ የሚል ተፈጠረ ።

ጥያቄ ፡ የማን ነህ?

መልስ ፡ ያባ ዳኛው (የምኒልክ)

ጥያቄ ፡ ዳኛው ምን አለ?

መልስ ፡ ስለበው አለ[2]

በዚህ ዐይነት ያንዲቱ የኢትዮጵያ ተወላጅ የሆነው የሁለቱ ወገን ጦር ሠራዊት ማክሰኞ ግንቦት 30 ቀን 1874 ዓ.ም. ከቀኑ በአ ምስት ሰዓት ውጊያ ገጠመ ። በጦርነቱ ሰዓት ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የሸዋው የፈረሰኛ ጦር እንደማይቻል እያጋነኑ ፣ ከእርሳቸው ወገን አን ድም ሰው በፈረሱ ላይ እንዳይወጣ አስጠንቅቀው ነበር ይባላል ። ይኸንንም ማለታቸው ተዋጊው ጦራቸው የሚሸሽበት ፈረስ እንዲያ ጣና ጠንከሮ እንዲዋጋ ነበር ። በሸዋ በኩል ደግሞ ምኒልክ “አንድ ጐጃሜ እንዳያመልጥህ ጠብቅ ፣ ካላዘዝኩህ በቀር አትዋጋ ፣ ከበህ ተመልከት” የሚል ትእዛዝ ለራስ ጐበና ሰጥተው ወደፊት ተንዙ ። ጐጃሞቹ የመድፍ ጥይት አከታትለው በመተኮስ ብዙ ሰው ሲፈጁ እያዩ ፣ ምኒልክ አሁንም ጦራቸው እንዳይተኩስ አስጠንቅቀው ወደፊት መጓዝ ቀጠሉ ። በጣም ሲጠጉም ባጠገባቸው ለነበሩት ለሰናድር ያዥ[*] ዘበኞች ፣ ለባለሟሎች ፣ ለባሩድ ቤቶች* “ተመሬት ተኛ” ብለው አዘዙ ። ከዚያም ራሳቸው ጠጣው በሚባለው ፈረሳቸው ላይ እንደ ወጡ ፈረሱ እንገቱ ላይ ተመትቶ መውደቁን አለቃ ተክሌና ነጋድራስ

1 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 124-130 ።

2 በዚህ የርቺት ቃል ምኒልክ ሰለባን እንደ ፈቀዱ ያሳያልና እውነት እንደሆነ የማ ይገባ ሠርተዋል ማለት ነው ። በኋላ ደግሞ የሰለቡትን ሰዎች ስለ ወቀሱና በዐዋጅ ስለ ከለከሉ ፡ ሁኔታው ትንሽ የተማታ ነው ። የብላቴን ጌታ ኅሩይ የእጅ ጽሑፍ፣ ገጽ 107-109 ።

* ሰናድር ያዥ ፣ ባለሟል ፣ ባሩድ ቤት የሚባሉት ልዩ ልዩ የወታደር ክፍልና ባለ ጠመንጃ ነው ።

አፈወርቅ ይገልጻሉ ። አባ ዳኛው በሌላ ፈረስ ቢወጡም ይኸኛውም ፈረስ በጥይት ቆሰለ ። በዚህ ጊዜ የተያዘላቸውን ዣንጥላ ዒላማ አድርጎ የጐጃም ጦረኛ ተኩሶ እንዳይመታቸው በመሥጋት ጥላ ያዥው ቢያ ጥፍ ፣ ''የኔ ጥላ አይታጠፍም ፣ ዘርጋ'' ብለው ተቆጡ ። ወዲያው የጐጃም ጦር በፋከራ እየተታኮሰ ሲቀርብ ''በል እንግዲህ ሳትነሣ ተኩስ'' ብለው ለጦራቸው ትዕዛዝ ሰጡ ። ጠሩም እንደ ዓለ. አንገቱን ብቻ ቀና እያደረገ የጥይት እሩምታ ሲዘራ ብዙ የጐጃም ዐርበኛ ወደቀ ። ከሁለት ሰዓት ውጊያ በኋላ ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከብዙ ቦታ ላይ ቆስለው መማረካቸውን ፤ ተማርከው እንደ ቀረቡም ''ይማሩኝ'' ብለው መውደቃቸውንና ምኒልክም ፣ ''አይዞህ ምንም አላደርግህ ተነሥና ሳመኝ'' ብለው በእጃቸው አንሥተው ፣ ሁለቱ ነገሥታት መሳሳማቸውን ፤ ቁስላቸውንም አይተው በማዘን ምኒልክ ፣ በገዛ እጃቸው አክመው እንዳዳኗቸው ጸሐፌ ትዕዛዝ ገበረ ሥላሴ በዝርዝር አመልክተዋል ። በመገሥገሪያ ማርከው ወደ ንጉሥ ምኒልክ ያመጡዋቸው ደጃዝማች መንገሻ አቲከም(በኋላ ራስ ቢቶደድ) መሆናቸውን አለቃ ተክሌ ዘግበዋል ።

በዚህም ቀን ጦርነት ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከመማረካቸው በፊትና በኋላ በዐፄ ምኒልክ የንጉሠ ነገሥትነት ዘመን አንድ ጊዜ ንቡረ ዕድ ቀጥሎም ፣ እጨጌነት ይዘው የነበሩት አባ ወልደ ጊዮርጊስ በጐጃሞቹ በኩል ሆነው በተፋፋመ ጦርነት ማኽል ለማኽል ሰይፋቸውን እንደ ታጠቁ እየተዘዋወሩ 'ወታደር ሆነህ የሸሸህ ገዝቻለሁ' እያሉ በርትተው ማዋጋታቸውን ከጦር አለቆች ዋናው መሪ ራስ ደረሶና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከተማረኩ በኋላ ፣ ''ንጉሣችሁ ተማርከዋልና እጃችሁን ስጡ'' የሚል የለፈፉ ድምፅ ቢሰሙ ፣ ''ወጊድ በለው ፣ ንጉሥ ያለ በደብረ ታቦር ነው'' ብለው በዣግንነት እስከ ዘጠኝ ሰዓት ድረስ መዋጋታቸውን ፣ ከሸዋ በኩል በመስተዋት የተመራው የወሎ ጦርና ደጃች ወሌ የጀግንነት ሙያ ማሳየታቸው በነጋድራስ አፈወርቅ ጽሑፍ ተጠቅሷል ።[2]

ነገር ግን ራስ ደረሶም ፣ ራስ በዛብህም ፣ ደጃች ሥዩምም (ራስ ኃይሉ) ፣ አባ ወልደ ጊዮርጊስም ምንም ጠንክረው ቢዋጉምና ቢያዋጉ

1 አቶ ዐጽሜ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን መማረክ ጦርነቱ ከተጀመረ ከአንድ ሰዓት በኋላ አድርገውታል ። ገጽ 154 ። ማርክስ ደግሞ በገጽ 69 ከ4 ሰዓት ጀምሮ እስከ ሰዓት በኋላ ድረስ መቆየቱን ገልጿል ።

2 ጸ.ት. ገ/ሥላሴ ፣ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ፣ ገጽ 102-107 ። አፈወርቅ ገ/የሱስ ፣ ዳግማዊ ዐፄ ምኒልክ ፣ ገጽ 32-37 ብላቴን ጌታ ኅሩይ ወ/ሥላሴ የኢትዮጵያ ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፣ ገጽ 104-108

ዋናው መሪ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ከተማረኩ በኋላ ፣ በጐጃሞቹ በኩል የድል አድራጊነት ተስፋ እንደማይኖር ግልጽ ነበር ። እንደ ኢትዮጵያ ያለ ኋላ ቀርና በበላይ መሪው ብቻ የሚታዘዝ ጦር ከመሪው ጋር ያላገኘውን ድል ብቻውን ያገኘዋል ማለት ከንቱ ነው ። ቢሆንም ጦርነቱ በአምስት ሰዓት ተዠምሮ ወደ ሰባቱ ሰዓት ላይ ንጉሡ ከተማረኩ በኋላ ፣ እነራስ ደረሶ እስከ ዘጠኝ ሰዓት ድረስ ሁለት ሰዓት ለብቻቸው መቀጠላቸው በእርግጥም የነራስ ደረሶን እልህና ጉግንነታቸውን በትክክል የሚያሳይ ነው ማለት ነው ።

የቀድሞ ጸሐፊዎቻችን የሁለቱን ወገን አሰላለፍ ፣ ይኸውም ማለት የያንዳንዳቸውን የሠራዊት ቁጥር ፣ የባለ ጠበንጃውንና የባለ ጦሩን ፣ በጦርነት ላይ የቆሰለውንና የሞተውን በየታሪካዊ ጽሑፋቸው ላይ አሥፍረው አላቆዩንም ። ቢሆንም ፣ የጦርነቱ አዝማሚያ ሲገመገም በጐጃሞቹ በኩል እልህ የተበረዘበት የጀብዱ ሥራ ሲታይ ፣ በሸዋዎቹ በኩል ለተኩስ ሳይቸኩሉ ለጠላት ደረትን ሳይሰጡና ለጥይት ሳይመቹ ተኝቶ ጠላትን በጥይት እየመቱ በመጣል የተሻለ የአወጋግ ዘዴና ዝግጅት እንደ ነበረ ይታያል ። የዚህም ምክንያት ፣ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አዳል ተሰማ እየተባሉ በዚያው ባገራቸው ፣ በጐጃም ፣ በዘመዶቻቸው በነደጃች ብሩ ጐሹ ፣ በነደጃች ተድላ ጓሉ ቤት የወጣትነት ጊዜያቸውን ሲያሳልፉ ፣ ምኒልክ ከ12 ዓመት ዕድሜ ገደማረው ባዔቴዎድሮስ ቤተ መንግሥት ባለሟልም ፣ አማችም ሆነው የ10 ዓመት ጊዜ ሲያሳልፉ ብዙ የጦርነት ሁኔታ በቃልም በልምምድም ያጠኑ ይመስላል ።

በመጨረሻ ፣ መቅደላ በግዞት በነበሩበት አጭር ጊዜ ውሏቸው ከተጋዙት ፈረንጆች ጋር እንደ ነበረ ፣ ወደ ሸዋም ተመልሰው በሸዋ እንዳባቶቻቸው የነጋሢነት ሥልጣን ከያዙ ወዲህ ፈረንሳዮቹን እነ ሙሴ ፒዬር አርኑን ፣ ኢጣልያኖቹን እነ አንቲኖሪን ፣ እነ ማርቲኒን እያቀራረቡ የአውሮፓዎችን ባህልና ሥልጣኔ መጠየቅና መረዳት ይወዱ ስለነበረ የጦርነቱንም ሥልት ተራመድ ፣ ተኩስ ፣ ውደቅ ፣ ተነሡንም በመጠኑ ከፈረንጆቹ አጥንተው በቃል ያጠኑትን በዚህ በአምባቦ ጦርነት ከሥራ ላይ አውለውታል ማለት ነው ።

በዚህ በአምባቦ ጦርነት ፣ ከሸዋ ወገን የሞቱት ቁጥር 913 ፣ የቆሰለው 1648 ፣ በጦርነቱ ሜዳ በውጊያ የወደቀው ፈረስ 534 መሆኑንና በሰሞኑ በተነሣው በሽታ የሞተው ቁጥር 3123 መድረሱን ከጦርነቱ ቀደም ባለው ጊዜ ፈታውራሪ ሸዋረገድ የሚባሉት የራስ ዳርጌ ልጅ በሚያዝያ 10 ቀን ከፈረስ ወድቀው በደኃሳ ወንዝ ሠፈር በተደረገበት ጊዜ ሞተው ሬሳቸው በሳጥን ሆኖ እየተጓዘ ቆይቶ

ወደ እንጦጦ ተመልሰው ላባታቸው አስረክበው በታላቅ ሐዘን መቀ በራቸውን አቶ ዐፅሜ ገልጸዋል ። [1] በጐጃም በኩል ስለ ደረሰው ጉዳት የሚገልጽ መረጃ አልተገኘም ።

1 አቶ ወጥሜ ፣ የጋላ ታሪክ ፣ ገጽ 154- 155
ከደጃዝማች መታፈሪያ መልክ ጸዴቅና ከብላታ ደረሳ አመንቴ የቃል ገለጻ የተገኘ ።

ንጉሥ ምኒልክና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተዋጉበት የእምባቦ ቀበሌ

ምዕራፍ ዐሥራ ዘጠኝ

የአሸናፊ በጎ አድራጊ — የንጉሥ ምኒልክና የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጉዞ ወደ እንጦጦ—ወረይሉ ላይ ካፔ ዮሐንስ ተገናኙተው በሁለቱም ላይ የደረሰው ቅጣት

በዚህ በአሁኑም፣ ባለፈውም ወደፊትም በሚያደርጉት ጦርነት ሁሉ ምኒልክ በጉልበታቸውና በኃይላቸው የመመካት፣ ጦር የማጫር ሁኔታ አይታይባቸውም። ተዋግተው ካሸነፉ በኋላ እጃቸው በወደቀው ምርኮኛ ላይ 'በለው፣ ግረፈው፣ ቁረጠው' የሚባል የጭካኔና የዕብሪት ሥራ አያሳዩም። በዚህ ፈንታ በርኅራኄ ለሁሉም የሚገባውን በጎ አድራጎት ከፈጸሙ በኋላ፣ ጠቅላላው የባላጋራ ጦር በውድም በግድም ታዞ የመጣ መሆኑን ስለሚረዱት፣ ጠቅላላ ምሕረት ከማድረግ በቀር ተሠልፎ የወጋኝን ሁሉ አስሬ ላጉላላው ወይም ልግደለው አይሉም።

አሁንም ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት፣ ምንም እንኳን ከውጊያው በፊት የትዕቢት ቃል በመላክና አባይን ተሻግረው መጥተው ቢወጉዋቸው፣ ቆስለውና ተማርከው ከፊታቸው ሲደርሱ በምን አኳኋን እንደ ተቀበሏቸው ከጐጃምም አለቃ ተክሌ ሲያወሱ እንደዚህ ብለዋል። "ያን ጊዜ ንጉሥ ምኒልክ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የርኅራኄ ሥራ ሠራለት እንጂ፣ ስድቡን ቂም አድርጎ አልጨከነበትም። ከብዙ ላይ ቆስሎ ነበርና ሐኪም ፈልጎ አረሩን (ጥይቱን) አስወጥቶ ፍሪዳና ማር፣ ቅቤ እየመገበ ጢት ማታ እየተመላለሰ እየጠየቀ አዳነው።" 1

ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይኸን በጎ አድራጎት ሲያሳዩ እርሳቸውን ተከትሎ ለተዋጋው የጐጃም ጦር፣ "እኔ ሳልፈልጋችሁ እናንተ ፈልጋችሁኝ መጣችሁ፣ እግዚአብሔር ግን በትዕቢታችሁ ጣላችሁ አሁንም በያገራችሁ ግቡ" የሚል ዐዋጅ አድርገው፣ ከጌታዬ ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አልለይም ያለው እንዲከተል፣ ወዳገሬ እገባለሁ ያለውን አደጋ እንዳያገኘው ራስ ጐበና አየጠበቁ አባይ ወንዝ ድረስ

---

1 ያለቃ ተክለ ሥላሴ የእጅ ጽሑፍ፣ ገጽ 126-127

እንዲሸኙ ፤ የቆለለውንና የደከመውን ያገሩ ባላባቶች እን ፊታውራሪ ቀዲዳ በየቤታቸው ተቀብለው ፥ አስታመው ሲድኑ እንዲሸኙ አድር ገው ፥ በበቅሉ ለመሔድ ያልቻሉትን ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን በአ ልጋ አስተኝተው በዝግታ የመልስ ጉዞው በሰኔ 5 ቀን ተዠምሮ በሰኔ 19 ቀን እንጦጦ ከተማቸው ገቡ ። 1

እንደ ገቡም ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተለየ አዳራሽና እልፍኝ ተዘጋጅቶ ፥ ምርኮኛውን ንጉሥ ከእምባቦ የተከተላቸውንና ከጉጃም የመጣውንም ጭፍራቸውን ከእንጦጦው ቤተ መንግሥት ምግብና መጠጥ እየቀረበ ግብር ሲያበሉ ፥ ሁለቱም ነገሥታት እንደ ባላጋራ ሳይተያዩ ፥ እንደ ሁለት ወንድማማች በሰላምና በደስታ ወግ እየተለ ዋወጡ ሲጫወቱ ሰነበቱ ። ከዕለታት አንድ ቀን በዚሁ የጭውውት ጊዜ፥ "ለማህ ወይ ፥ እኔ ግርኬ እንደዚህ እንቀባርሬ አስቀመጥሁህ ፥ ተሸንፈ እንተ ግርከኽኝ ቢሆን ኖሮ ምን ታደርገኝ ነበር?" ብለው ምኒልክ ለተክለ ሃይማኖት ጥያቄ ቢያቀርቡ ፥ የጉጃሙ ንጉሥ ፥ "እኔማ ብሆን ቆራርጬ ነበር የምጥልዎ" ብለው መለሱና ሣቅ ሆነ ። ቀጠል አድር ገው ምኒልክ "ታዲያ የሚሻለው ያንተ ነው ወይስ የኔ" የሚል ጥያቄ ቢያስከትሉ ፥ "ሲያሸንፉ ለተሸነፈ ሞራሉት አግባብ ነው" ብለው የምኒልክን አቅዋም የተሻለ መሆኑን አጸደቁ ይባላል ። "እኔ ብሆን ቆራርጬ ነበር የምጥልዎ" ያሉትም ምናልባት ለማሣቅና ምኒልክን ለማስደሰት ይሆናል እንጂ ከልብ ላይሆን ይችላል ።2

ሁለቱ ነገሥታት በሚዋጉበት ጊዜ ንጉሠ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ ደብረ ታቦር ከተማ ነበሩ ። ቀደም ብለው ፥ "እኔ መጥቼ በዳኝነት እስክገላግላችሁ ድረስ በየወሰናችሁ ሰርጉ ፥ እንዳትዋጉ" ብለው በደ ብዳቤ ማስጠንቀቃቸው ይታወሳል ። እዲስ የመጡት ጳጳሳትም ፥ በንጉሠ ነገሥቱ ማሳሰቢያ ላይ ውግዘት ጨምረው ለሁለቱም ነገሥታት ከሳ ኳቸው ደብዳቤዎች ለምኒልክ የደረሳቸው ከተዋጉ በኋላ ነበር ። ለን ጉሥ ተክለ ሃይማኖት የተጻፈውንም እንዳንዶቹ ደስታ ኃይሉ የሚባ ለው ሽፍታ ፥ እንዳንዶች ደግሞ ራስ ደረሶ ተቀብለው ንጉሡ ያዩት እንደሆነ ጦርነቱን እንዳያስቀሩት በመሥጋት ሳያሳዩአቸው ደበቁት ይባላል ።

1 አቶ ወጥሜ የጋላ ታሪክ ፥ ገጽ 155 ።

2 ጸ.ት.ገ.ሥላሴ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ገጽ 102-107 ። የጥያቄና የመልስ ጭውውቱን አስታ ተክለ ሥላሴ በምኒልክና በን.ተ.ሃይማኖት መካንንት መካከል አድርገውታል ፤ ገጽ 127 ።

ዐፄ ዮሐንስ የሁለቱን ነገሥታት ውጊያ የምኒልክን ማሸነፍ ፥ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን መማረክ ሲሰሙ ፥ መኳንንቶቻቸውን ሰብሰ በው "ከረምት ሲወጣ ወደ ሽዋ እንዘምታለንና ከብታችሁን እያጠነ ከራችሁ ከረሙ" ቢሏቸው ፥ ከመኳንንቱ የሚበዙት "ንጉሥ ምኒልክ እንኳን የጉጃሞችን መሣሪያ ጨምረው በራሳቸውም ቢሆን የሚያስ ፈሩ ሆነዋልና አሁኑኑ ቁስለኛው ሳይሽር ፥ የደከመው ሳይበረታ ፥ ገመ ምተኛው ሳይነሣና ሳይጠነክር ብንደርስባቸው ይሻላል እንጂ ከረምት ውጭስ እንችላቸውም" ብለው ስለ መክሩዋቸው ፥ "ሰኔ ሲያልቅ ሐምሌ ሲገባ ከደብረ ታቦር ተነሥተው በአማራ ሳይንት በኩል ተጓዙ" ሲሉ ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴና የርሳቸውንም ጽሑፍ መሠረት ያደረጉት ብላቴን ጌታ ኅሩይ ያረጋግጣሉ ። 1

ይኸ ሁኔታ ከሁለቱ ነገሥታት ጦርነት በፊት ንጉሠ ነገሥቱ በሁለቱ ተዋጊዎች ላይ የነበራቸውን ሰሜት በትክክል ይገልጻል ። በጦ ርነቱም ጊዜ ተክለ ሃይማኖት ምኒልክን አሸንፈው ኃይላቸውን ቢቀንሱ ላቸው ይወዱ እንደነበረ አይጠረጠርም ። ተክለ ሃይማኖት ቢያሸንፉም በአሸናፊነት እኔን ይጫናል በማለት እንዝመትበት የሚልም ሰሜት በርሳቸውም ፥ በመኳንንቶቻቸውም ልብ እያድርም ነበር ለማለት አይ ቻልም ። በዚህ ምክንያት ፥ ከእምባቦ ዠምሮ ምኒልክና ተክለ ሃይማ ኖት ባላጋራነታቸውን ረስተው ሲወያዩ ፥ ሲወዳጁ የምኒልክ የአሸና ፊነት ወሬ የንጉሥ ተክለ ሃይማኖት መሣሪያ በንጉሥ ምኒልክ እጅ መግባት በዐፄ ዮሐንስ ሠፈር ሲሰማ ሥጋት ሳይጥል አልቀረም ።

ስለዚህ ፥ ዐፄ ዮሐንስ በሽዋ ላይ ለመዝመት ከነሠራዊታቸው ፥ በዋናው ክረምት በሐምሌ ወር ፥ በውሃ መሳት ብዙ ሰውም እያለቀባ ቸው ወደ ወሎ ተጓዙ ። በዚህም ጊዜ ደጃዝማች መሸሻ ሰይፉ የምኒ ልክ የዙፋን ባላንጣ ሽፍተው ብዙ ጊዜ ከራስ ዳርጌም ፥ ከነደጃች ወልደ ሚካኤልም ጋር በሚዋጉበት ጊዜ በገሃድ ያዬ ዮሐንስ ድጋፍ እንደ ነበራቸው ይገመታል ። * በኋላ ደግሞ ምኒልክ ለዮሐንስ ገብ ተው ስምምነቱ ሰለ ተዠመረ ፥ ዮሐንስ ለመሸሻ የሚሰጡትን ድጋፍ ቀዝቀዝ እድርገው የነበረውን አሁን በምኒልክ ትእዛዝ ከታሰሩበት ሥፍራ ክአትሮንስ ማርያም ፈትተው ግንባር ቀደም በማድረግ በም ኒልክ ላይ ለመጫን ይዘው በሰጋምቦ በኩል እድርገው ወደ ወረይሉ

1 ብ.ጌ.ኅሩይ ፥ የኢት ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፥ ገጽ 109-110

* መሸሻ ሰይፉ የንጉሥ ሣህለ ሥላሴ የልጅ ልጅ ያቤቶ ሰይፉ ልጅ ስለሆኑ ከንጉሥ ኃይለ መለኮት ልጅ ከምኒልክ ጋራ የታናሽና የታላቅ ልጆች ናቸው ማለት ነው።

በግሥጋሜ ሲጓዙ ፥ ምኒልክ ምንም እንኳን ከተከለ ሃይማኖት ተራር ቀው ቢወዳጁ ያዬ ዮሐንስ በክረምት ወደ ወሎ ግሥገሣ ለሰላም እለ መሆኑን ቢረዱትም ፥ እንደ ልማዳቸው ስሜታቸውን በልባቸው ይዘው የእምባቦን የጦርነት ሁኔታ በደብዳቤ አድርገው መልክተኞቻቸውን ደጃች መሸሻ ወርቄንና የሻነው ተፈሪ የሚባሉትን ወዳዬ ዮሐንስ ልከው ሁኔታውን በትዕግሥት ሲጠባበቁ ቀጥሎ ያለው ደብዳቤ ካዬ ዮሐንስ መጣላቸው ።

> መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ. . .ይድረስ ከንጉሥ ምኒልክ . . . በጌምድር ሳለሁ ሁለቱ ነገሥታት ተዋግተው ድሉ ለንጉሥ ምኒልክ ሆነ ፥ ንጉሥ ተክለ ሃይ ማኖትን ይዘው ወደ ሸዋ ተጓዙ ሲሉ ብሰማ እግዚአብሔር የፈቀደውን ሠርቷል ። የክርስቲያን ደም በማይረባ ነገር በመፍሰሱ (ሳዝን) የናንተን ደብዳቤ ስጠብቅ ደብረ ታቦር ላይ ወር ሙሉ ተቀመጥሁ ። ኋላ ግን ወሬያችሁ ቢጠፋ ብኝ ይህስ ነገር አለበት ብዬ ተነሥቼ ስመጣ ሳይንትን ሳል ፈው የንጉሥ ወረቀት ደረሰልኝ ። ደብዳቤውንም አይቼ ፥ መዘግየቱ በመንገዱ ርዝመት ሆኖ ተንኮል አለመኖሩን ሳውቅ ወደ ቤገምድር ለመመለስ አሰብሁ ። ነገር ግን፥ከረምቱ ተጭኗልና ሠራዊቴ የሚጉዳብኝ ሆነ ። በወሎ እንድከርም ፈቃድ ይደረግልኝ ። እኔም አገር አልበድልም ። በጥቢ(ክረ ምት ሲወጣ) ተገናኝተን ሁሉንም ተማክረን ወደ ቤገም ድር መመለስ ይሻለኛል ብዬ ነው እንጂ ሌላ ጉዳይ ኖሮ ብኝ አይደለም ። ደግሞ ይህም የሚያሳዝን ነገር ሲሆን ተመልሼ ሠራዊቴ በውሃ ሙላት በጭቃ ያለቀው አልቆ የተረፈውን ይዤ መመለስ ይሻለኛል ። 1

በዚህ ደብዳቤ ውስጥ ፥ "ወሬያችሁ ቢጠፋብኝ ይህስ ነገር አለ በት" የሚለው ቃል ምኒልክን "በኔ ላይ የሸፈቱ መስሎኝ" ስማለት ነው ። ከዚያ ደግሞ ዝቅ ብለው ፥ "ተንኰል አለመኖሩን ባውቅ ወደ ቤገምድር ለመመለስ አሰብሁ" የሚሉት ፥ ደብዳቤው የዘገየው በመን ገድ ርዝመት እንጂ ፥ በኔ ላይ ለማመጥ አሳብ እንዳሌለዎ ስለተረዳሁ ወደ ቤገምድር ለመመለስ አሰብሁ ማለታቸው ነው ። ከዚህ ጋር መደምደሚያውን የመላዋ ኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ሆነው ለምኒል ክም የበላይ ገዥ መሆናቸው ሲታወቅ ፥ "በወሎ እንድከርም ፈቃድ

1 ብ.ጌ. ጎፍዴ የኢት- ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፥ ገጽ 110-111

ይደረግልኝ" ማለታቸው ፥ ንጉሥ ምኒልክ ገና ዐፄ ቴዎድሮስ ሳይሞቱ በሸዋ ላይ ወሎን የራሳቸው ግዛት አድርገው በወረይሉ ከተማ ከት መዋል ። ወደ እምባቦ ሲዘምቱ የወሎዋ ባላባት ወይዘሮ መስተዋት ጭፍራ ይዘው ምኒልክን የተከተሉበት ምክንያት ይኸው ነው ።

ስለዚህ ዘመኑ ምንም የበላይ ንጉሠ ነገሥት ያለበት ቢሆን የባለ ጉልት ጊዜና አያንዳንዱ መስፍን በቤቱ አዛዥ ፥ ናዛዥ እርሱ ስለሆነ ያሰርሱ ፈቃድና መስተንግዶ አንዱ መስፍን ፥ ንጉሠ ነገሥትም ቢሆን በግዛቱ ውስጥ አይገባበትም ። "አገር አላጠፋም" ማለታቸውም አንዱ ንጉሥ ወይም መስፍን ካንዱ አገር ወደ ሌላው ሲሔድ ከተነሣ በት አገር በቂ ስንቅ መያዝ ይቸግረዋል ። ቢይዝም የጉዞው ወይም የዘመቻው ጊዜ በረዘመ መጠን ስንቁ ያልቅና ለወታደር ያለው ምርጫ ከሠፈረበት አውራጃ ካለው ነዋሪ ሕዝብ ላይ ዘርፎ መብላት ነው ። ከዚህ የተነሣ ፥ ንጉሠ ነገሥቱ አገር አልበድልም ማለታቸው በትዕዛዝ ወይም በይሉኝታ በነራስ ሚካኤል አማካይነት ሕዝቡ ዐውቆ ይሰጠ ኛል እንጂ እንዲዘረፍ አላደርግም ማለታቸው ነው ።

የዚህን ዐይነቱን ያዬ ዮሐንስን የትሕትና አባባል ፥ የንጉሥ ምኒ ልክ መልስ ሞገስ ሰጥቶት ይገኛል ። ንጉሠ ነገሥቱና ንጉሡ እንደ መልካም የፖለቲካ ሰው በቃል ልውውጥ እየተጫወቱ ፥ እንደ ኃይለኛ ባላጋራ ውስጥ ለውስጥ እየተጉነታተሉ ፥ በይፋ ደግሞ በጨዋነት እየ ተከባበሩ ፥ በሁለቱ ጐን ላሉት ወደ ጠብ ለሚገፋፉዋቸው የጦር ባለሥ ልጣኖች መንገድ ከመስጠት እንደሚቆጠቡ ይታያል ።

በዚህ ምክንያት ፥ ምኒልክ ደብዳቤው እንደ ደረሳቸው በእምባ ቦው የጦርነትና በጉዞ ሠራዊታቸው መድከሙንና የክረምቱን መክ በድ ሳያመካኙ ፥ "ጃንሆይ ፥ እንደዚህ ከቀረቡ ሳንገናኝ አንከርምም ። እኔም መጣሁ ። ከድንኳን ቤት ይሻላልና ወረይሉ ከኔ ቤት ይግቡ" የሚል ደብዳቤ አስቀድመው በሐምሌ 14 ቀን 1875 ዓ.ም. ከእን ጦጦ ተነሥተው ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን እንደያዙ በሐምሌ 16 ቀን ደብረ ብርሃን አድረው በነሐሴ 7 ቀን ወረይሉ ሲደርሱ ንጉሠ ነገሥቱ በታላቅ ክብርና በመድፍ ተኩስ ተቀበሏቸው ። በዚያን ጊዜ ያዬ ዮሐንስም መኳንንት "ጦራቸው ከኛ ይበልጣል ለምን አልወጉ ንም" እያሉ ምኒልክን አሙ ይባላል ። 1

እንደ ተገናኙ ምንም እንኳን ሁለቱ የቀድሞ ጠበኞች እንጦጦ ላሉ ላለመከሳሰስ ውስጠ ስምምነትና ልባዊ ዕርቅ ቢያደርጉም ፥ ንጉሠ

1 አቶ ዐጥሜ ፥ የጋላ ታሪክ ገጽ 155-156 ።

ንግሥቱ ሁለቱን ግራና ቀኝ አጽቁመው "እኔ መጥቼ እስክገላግላችሁ ድረስ አትዋጉ" ያሉትን ትዕዛዝ አፍርሰው በመዋጋታቸውና ሰዋቸውን በክንቱ በማስጨረሳቸው እንደ ተወቀሱ አለቃ ተክሌ ገልጸው ታል ። ጸሐፊው በምኒልክ ላይ የተሠነዘረውን ወቀሳና ከምኒልክ ወገን የተሰጠውን መልስ ሳይጠቅሱ ተክለ ሃይማኖት ከንጉሠ ነገሥቱ ፥ "ለምን ተዋጋህ?" በሚል ለቀረበላቸው ጥያቄ ፥ "ንጉሥ ምኒልክ እምቢ ብሎ ገፍቶ መጥቶ ያለውድ በግድ ገጠመኝ. . . አሽከሮቼ ያቀኑትን አገር ቀምቶ ምርኮውን ሁሉ እጅ አደረገ ፤ የጃንሆይ ደብዳቤ ቢዘገይብኝ አገሬን ገንዘቤን አልስጥም ስል ተዋጋሁ" ሲል ፥ ዐፄ ዮሐንስም "አትዋጋ ብዬ የላክሁብህን ደብዳቤ ማን ወሰደው" ብሎ መላክ ተጭኗን ቢመረምር * "ደስታ ኃይሉ የሚባል ሽፍታ ከመንገድ ቀማን" ብለው እንደ መለሱ ከጠቀሱ በኋላ ዐፄ ዮሐንስ ያለ ትእዛዝ በተዋጉበትና ሕዝቡን ባስፈጁበት ከንጉሥ ምኒልክ ላይ ወሎን ወስ ደው ለልጃቸው ለራስ አርአያና ለራስ ሚካኤል ፥ ሰባት ቤት አገውን (አገው ምድርን) ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወስደው ለራስ አሉላ መስጠታቸውን ያረጋግጣሉ ። [1]

በመጨረሻ ጊዜ ቤገምድርን ፥ ደምቢያን ለራስ አርአያ ሰጥተው የወሎን ግዛት ጠቅለለው ለክርስትና ልጃቸው ለራስ ሚካኤል ስለ ሰጡዋቸው በምኒልክ ዘንድ ቅሬታ ነበር ። በተለይ እርሳቸው እንደ ወገን ያደረጉዋቸው ወይዘሮ መስተዋትና ልጃቸው ኃይለማርያም እየተ ጻከሙ ራስ ሚካኤል የወሎን ጠቅላላ ግዛት በመጨበጥ ስለ ተጠና ከሩ በምኒልክ ዘንድ ቅሬታው እየባሰ ሔዶ ነበር ።

---

* አለቃ ተክሌ ባጸጸፋቸው ላይ ዮሐንስም ለማንም የእንቱታ ከበረታ አይሰጡም ።

1 ያለቃ ተክሌ የእጅ ጽሑፍ ገጽ 127-128 ።

ራስ ሚካኤል

(ከምሪስ ዶ ኮቺ)

ምዕራፍ ሐያ

የራስ አርአያና የወይዘሮ ዘውዲቱ የጋብቻ መሣሪያነት — የእምባቦው ጦርነት ያስከተለው ውዝግብ — የወሎ ግዛት ከምኒልክ እጅ ወጥቶ በንጉሠ ነገሥቱ ቁጥጥር ውስጥ መግባት

በዓለም ያሉ ነገሥታት ፣ በፈላጭ ቆራጭነት በነበሩበት ዘመን ያንድን አስፈሪ መስፍን ወይም አሥጊ ቀንደኛ መሪ በቀጥታ ማሳመን ሲያቅታቸው ፣ ወደ ራሳቸው ጐራ ለመሳብ ዘራቸውን ከዘሩ ይደባልቁ ነበር ። ከተደባለቀው ዘር ውስጥ የተገኘው መስፍን ለልጅ ልጅ እንዲገዛና በርሱ አማካይነት የነርሱ ስም ፣ የነርሱ ዝና ለታሪክ እንዲቆይ ጽኑ ምኞታቸው ነበር ። ብዙ ጊዜ ለዚህ ፖለቲካና ለገዥነት ዓላማ ሲባል ለወንድ ያልደረሰች ልጅ አገረድ ፣ ለሴት ያልደረሰ ወጣት መሣሪያ ሆነው በመሥዋዕትነት ሲዳሩ ሲኳሉ ኖረዋል ። ይህ ዐይነቱ መሥዋዕትነት ሊቀር የቻለው በምሁራን ነጻ አስተሳሰብና በሕዝብ ንቅናቄ ግፊት የዘውድ አገዛዝ በሬፑብሊክ ሲለወጥ ፣ ወይም የዘውዱ ፈላጭ ቆራጭነት በሕገ መንግሥት ዐዋጅ የተወሰነ ሲሆንና የአስተዳደሩ ሥልጣን ወደ ሕዝብ ወኪሎች የተዛወረ ጊዜ ብቻ ነው ።

በዚሁ መሠረት ፣ ቀደም ባለው ጊዜ ውስጥ ዐፄ ቴዎድሮስ ብዙ ታላላቅ ልጆች እያሏቸው ሕፃኑን ዓለማየሁን አልጋ ወራሽ ያደረጉበት ፣ ወይም ሴት ልጃቸውን ወይዘሮ አልጣሽን ለሸዋው የወጣት መስፍን ለምኒልክ የዳሩበት ከዚሁ ስሜት ጋር የተያያዘ ነበር ። ለጋብቻ ከልባቸው ጣይቱን የተመኙት ምኒልክ በተጽዕኖ የጣይቱን ጋብቻ ወደጐን አቆይተው የንጉሠ ነገሥቱን ልጅ አልጣሽን ለማግባት ተገድደዋል ።

በዚሁ ዐይነት ፣ ምኒልክና ተከለ ሃይማኖት አንድ ጊዜ ወረይሉ ፣ አንድ ጊዜ ቦሩ ሜዳ በነበሩበት ሰዓት ከንጉሠ ነገሥቱ ካፄ ዮሐንስ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ስለ ጋብቻ የተላከውን መልእክት ብላቴን ጌታ ጎሩይ ወልደ ሥላሴ እንደዚህ ሲሉ አስፍረውት ይገኛል ። “. . .ዐፄ ዮሐንስ መቼም ቢሆን ለኢትዮጵያ የሚያስቡት አሳብ መሠረት ያለው ነበርና የንጉሥ ምኒልክ ኃይላቸው እየበረታ ፣ ሠራዊታቸው እየበዛ መሔዱን አይተው ፣ “ከእንግዲህ ወዲህ ለእኔም ያለኝ አንድ ወንድ ልጅ

ብቻ ነው ። ለንጉሥ ምኒልክም ያለቻቸው አንዲት ሴት ልጅ ብቻ ናትና የኔ ወንድ ልጅ የንጉሥ ምኒልክን ሴት ልጅ ያገባ እንደሆነ ፥ እኛም ብንሞትና ብናልፍ የሁለታችንም ዘር በአልጋው እንዲቀመጥ ሴት ልጅዎን ለልጄ ይስጡልኝ" ብለው ራስ አሉላን ፥ ራስ ገብረ ኪዳንን ፥ ቢቶደድ ገብረ መስቀልን ወደ ንጉሥ ምኒልክ ላኩዋቸው ። ንጉሥ ምኒልክም ይህን የጋብቻውን ነገር በሰሙ ጊዜ ፥ "የልጅቱ ዕድሜ ገና 6 ዓመት ስለሆነ ፥ ሕፃን በመሆኗ ብቻ ነው እንጂ ጋብቻው እጅግ ያማረ ነውና ጃንሆይ ፈቃዳቸው ከሆነ የኔም ፈቃዴ ነው" ብለው ተናገሩ ። ዐፄ ዮሐንስ አሳባቸው በመፈጸሙ ደስ አላቸው ። ወዲያውም ስለ እምባቦ ጦርነት መቀጫ ከንጉሥ ምኒልክ የተወሰደባቸው የወሎ ግዛት ለራስ አርአያ እንዲሆን ተማከሩና ዐዋጁ ተነገረላቸው ። [1] የራስ አርአያም ዕድሜ በዚህ ጊዜ 12 ዓመት ሲሆን ፥ የዘውዲቱም ዕድሜ እላይ እንደ ተባለው 6 ዓመት ነበር ። የጋብቻውን ዕድሜ እንደ ዚህ ያሳጠረው የፖለቲካው ጋብቻ መሆኑ ነው ። ይኸን የመሰለው ጋብቻም ፥ በኢትዮጵያ ብቻ ሳይሆን ቀደም ብሎ በሌላውም ዓለም ይደረግ ነበር ። የፈረንሳዊ ንጉሥ ሉዊ 15ኛ በ11 ዓመቱ የ3 ዓመቷን የአስፓኝ ንጉሥ ሴት ልጅ ማጨቱ በታሪክ ተመዝግቦ ይገኛል ። [2]

ስለዚህ ፥ በሁለቱም ቤተ መንግሥት የተደገሰውን ድግስ ፥ ለሙሽራውና ለመላክተኞቹ ለነራስ ገብረ ኪዳን ፥ ለነራስ አሉላ የተሰጠውን የሽልማት ብዛቱንና ዐይነቱን ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ በሙሉ በመጽሐፋቸው በምዕራፍ 33 ላይ በደንብ ዘርዝረውታል ። ለሙሽራው ለራስ አርአያ ከምኒልክ ከተሰጠው ስጦታ ውስጥ 1 መድፍ ፥ 500 ጠበንጃ ፥ 500 ፈረስና በቅሎ ፥ 500 አገልጋይ ፥ 100 ሰርፍና ሥጋጃ ይገኝበታል ። ዐፄ ዮሐንስም ለሙሽራይቱ ለወይዘሮ ዘውዲቱ ከወረይሉ ወደ መኖሪያ ቤታቸው እስኪደርሱ ያደሩበትን ቦታ ሁሉ ርስተ ጉልት አድርገው ሰጧቸው ይባላል ። [3]

---

1 ብ.ጌ.ጎ.ወ/ሥላሴ ፥ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፥ ገጽ 1፤2 ። ጸ.ት. ገብረሥላሴ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ በሚባለው መጽሐፋቸው ልጅቱ ሕፃን ነች እንጂ ምን ከፋኝ ቢሉ ዮሐንስ "የንጉሥ ልጅ ባንቀልባና በማደጉ ይሔዳል (ሔዶ ይዳራል) ግድ የለም" ብለው መለሱ የሚል ይገኘበታል ፤ ምዕ.33 ።

2 M. de Coppet, Chronique du Regne de Menilik p.185,No. 719.

3 Ibid .pp. 185-186 No. 11 ምኒልክ ዘውዲቱን የወለዱዋቸው ከደንበኛ ሚስት ሳይሆን ከሎ ባላባት ከሚወለዱት ከወይዘሮ አብቺው ሲሆን ፥ ዐፄ ዮሐንስም አርአያን የወለዱ ካንዲት አሊግ የክርስትና ስማቸው (ጥበበ ሥላሴ) ከሚባሉ የደንከል (ጥልጣል) ተወላጅ መሆናቸውን ፥ ሴትዮዋም ክርስትና ተነሥተው እንደቆዩ አርአያ በተወለዱበት ቀን መሞታቸውን አንዳንድ ሰነዶች ይጠቁማሉ ።

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፥ ምንም ለግብር ይውጣ "ጥፋቱ የንጉሥ ምኒልክ ነው ፥ የኔ አይደለም" በማለት ዐፄ ዮሐንስ ላይ ክርክር ቢያደርጉም ፥ ከእምባቦ ጦርነት ወዲህ ፥ በተዞም ላይ ሆነ እንጦጦም ሳሉ በምኒልክ ዘንድ በተደረገላቸው እንክብካቤ ልባቸው ከምኒልክ ጋር ነበር ይባላል ።

ንጉሥ ምኒልክ ፥ በእምባቦ ጦርነት የማረኩትን የጦር መሣሪያ በንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ ፥ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንዲያስረክቡ በመገደዳቸው ቅሬታ ተሰምቷቸው እንደነበረ ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደዚህ ሲሉ ገልጸዋል ። "አንዳንድ ጊዜ ዐፄ ዮሐንስ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት የሚያደሉ በመሆናቸው ፥ ንጉሥ ምኒልክ የሞትሁበትን መሣሪያ ለምን ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አስረከብ ይሉኛል በማለት እጅግ አዘኑ ። ቢሆንም የንጉሥ ቃል ረዘመ ብለው አያሳጥሩት ፥ አጠረ ብለው አያስረዝሙት የሚባል ነገር አለና መድፉንም ፥ ለናድሩንም በሙሉ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት አስረከቡ ።"

ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወዳገራቸው ወደ ጉጃም ሲመለሱ የተማረከባቸውን መሣሪያ በምን አኳኋን እጅ ለማድረግ እንደቻሉ ሲያስረዱም ፥ ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደዚህ ብለዋል ። "...የሠርጉ ወራት ካለፈ በኋላ ንጉሥ ምኒልክ ከወረይሉ ተነሥተው ባንድ ቀን ግሥጋሜ ቦሩ ሜዳ ገብተው ካፄ ዮሐንስ ተገናኙ ። የትግራይ መኳንንትም የንጉሥ ምኒልክን አኳኋንና የሠራዊታቸውን ብዛት በማየት ሥጋት ስለ አደረባቸው ክፉ ምክር ይመክሩባቸው ጀመር ።"

ይኸን "ክፉ ምክር" የተባለውን ብላቴን ጌታ በትክክል አልገለጹትም ። ምናልባት ፥ "ምኒልክ በዚህ ዐይነት ከበረቱ ለኦርሰዎም በሕይወትም አይገዙልዎትም ፤ ወደፊት ልጅዎንም አያስገዙምና አሁን ቦሩ ሜዳ አንዳሉ እጃቸውን ይዘን እንስርና በርሳቸው ፋንታ የንጉሥ ማዕለ ሥላሴን የልጅ ልጅ ደጃች መሸሻ ስይፉን አንግሠን ወደ ሸዋ እንላክ" ብለዋቸው ይሆናል ። ዐፄ ዮሐንስ ግን ፥ በተፈጥሮአቸው ከተንኮል ይልቅ የሐቀኝነት ዝንባሌ ስለሚታይባቸው ፥ "ትናንትና ልጅ ቻችንን አጋብተን እንዴት እንደዚህ ያለውን ከሀዲት እንሠራለን?" ብለው እምቢ ብለው ይሆናል ። ደግሞም ምኒልክ በሸዋ በሕዝባቸው ዘንድ ያሠፈትን መወደድና ዝና በምንም ዐይነት መሸሻ ስይፉ ሊያሚሉት ስለማይችሉ ፥ መሸሻን ለሸዋ አንግሠው ቢልኩ ብጥብጥ እንደሚፈጠር አልሳቱትም ነበር ።

ከዚህ ይልቅ ምኒልክን አንዳሉ ትተው ፥ በዘዴ ተክለ ሃይማኖትን እንደገና በጦር ማጠናከሩንና ምኒልክን ማዳከሙን የሚሻል አድርገው የገመቱት ይመስላል ። ስለዚህም ነበር በጋብቻው ሰበብ አድርገው

የወሎን ግዛት ከምኒልክ ወሰደው ፥ ለልጃቸው ለራስ አርአያ የሰጡዋ ቸው ። በዚሁ አያያዝ ይሆናል ከእምባቦ ጦርነት የተማረከውንም የጦር መሣሪያ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት እንዲመለስ ያደረጉት ።

ከዚህ ሁኔታ ጋር የተያያዘ መሆኑና የተመለሰበትን ዘዴ ለማመ ልከት ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደዚህ ሲሉ አብራርተውታል ።

> . . . ንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ወዳጄ ዮሐንስ ገብተው ፥ "እባክዎ ጃንሆይ ወደ አገሬ እንድገባ ይፍቀዱልኝ" ብለው ቢለምኗቸው ፥ "ወደ አገሬ ልግባ ዋምትለኝ መቼ ማርሁሀና ነው ። አሁንም ስለ ጥፋትህ ሁሉ ምሕረት እንዳደርግልህ ንጉሥ ምኒልክን አማላጅ ላክብኝና ከዚያ በኋላ አሰናብ ትሃለሁ" አሏቸው ። ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትም ፥ ወደ ንጉሥ ምኒልክ ሔደው ፥ "ወደ አገሬ እንድገባ ከጃንሆይ ጋር ከልብ ያስታርቁኝ" ብለው ወደቁባቸው ። ንጉሥ ምኒል ክም ባዬ ዮሐንስ ልብ የታሰበውን ሳያውቁ ፥ "እባክዎ ጃንሆይ ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ከልብዎ ይታረቁትና ወደ አገሩ ይግባ" ብለው ቢለምኗቸው ፥ "እኔ ባነግሠው እርሱ በጥጋቡ ለቆታልና መንግሥት አይገባውም ነበር ። ነገር ግን ፥ ንጉሥን አማላጅ ከላከ ምን ይደረጋል? ትናንት ናም ንጉሥ አድርገን ዛሬ ብንሽረው ለእኛም አያምርልን ምና ምሬዋለሁ ። ዳሩ ግን ፥ ንጉሥ ሆኖ ያለ መሣሪያ በጀሌ ወታደር ታጅቦ ወደ አገሩ ቢገባ ውርደቱ ለእኛው ነውና የተማረከበት መድፉም ነፍጡም እንዲመለስለት ይሁን" ስለ አሏቸው ፥ ንጉሥ ምኒልክ በድንጋጤ አዘኑ ። የሸዋ መኳ ንንትም ይኸን ወሬ በሰሙ ጊዜ ፥ "ጥንቱንም የፈራነው ይኸንኑ ነበር ። መቼስ ምን እናደርጋለን? ይልቅስ የባሰ ነገር ሳያገኘን ተሰናብተን ብንመለስ ይሻለናል" በማለት ምክ ራቸውን ጨረሱ ። [1]

ዐፄ ዮሐንስ ፥ ደጃች መሸሻ ሰይፉን ቀደም ብለው ምኒልክ ካስ ሩአቸው ቦታ አስፈተተው ፥ አጠገባቸው በማስቀመጥ ባለሟል አድር ገዋቸው ነበር ። ገባ ወጣ ማለታቸውን ሰው ሁሉ እያየ ፥ "በመኳንን ቶቻቸው ምክር ምኒልክን አስረው መሸሻን አንግሠው ወደ ሸዋ ሊልኩ ነው ። የምኒልክም ባለቤት ኃይለኛዋ ወይዘሮ ባፈና ውስጥ ለውስጥ ልባቸውን ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር አድርገው የደጃች መሸሻን

1 ብ.ጌ.ኅሩይ ፥ የኢት- ታሪክ ከንግሥተ ሳባ እስከ ዐድዋ ጦርነት ፥ ገጽ 113 ።

አነጋገሥ ይደግፋሉ" እየተባለ ይወራ ነበርና አሁን መኳንንቱ በም ርኮ የተገኘውን የመሣሪያውን መመለስ ሲሰሙ ፥ "ይልቅስ የባሰ ነገር ሳያገኘን ወደ አገራችን ወደ ሸዋ እንመለስ" ያሉት ስለዚህ ነበር ። 'የባሰ ነገር' ማለትም ሳያስሩዎ ወይም ሳንታሰር ማለት ይመስላል ።

ምኒልክም የባሰ ነገር እንዳይመጣባቸው በመጠንቀቅ ፥ የወሎም ግዛት ለራስ አርአያ ሲሰጥና የተማረከውም የጦር መሣሪያ ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ይመለስ ሲሏቸው በልባቸው እየተናደዱ ፥ ባፋቸው "ይሁን" እያሉ ንዴታቸውን እየደበቁ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር በሰላም መለያየትን ብቻ እንደ ፈለጉ ያሳያል ። ይሁን እንጂ ፥ ውስጡን እየተ በሳሰሉ ሁለቱም ላይ ላዩን ተቻችለው በጨዋነት ለውጭው ሕዝብ ቢጋብቻ ተሳስረው እንደ ተፋቀሩ ይመስላሉ ። ስለዚህ ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ወደ ዝርዝሩ ውዝግብ ሳይገቡ የሁለቱንም በስምምነት መለያየት ሲገልጹ ፥ ". . .በፍቅር አብረው ሰንብተው በየካቲት 2 ቀን ሁለቱ ነገሥታት ተሰነባብተው . . . ዐፄ ምኒልክ ወደ ሸዋ ተጓዙ" ብለዋል ።[1]

የሆነ ሆኖ ፥ ምኒልክ ከሐምሌ ወር 1875 ዓ ም ጀምሮ እስከ የካቲት ወር 1876 ድረስ ብዙ ጊዜ ወረይሉ እራሳቸው ባሠሩት ቤተ መንግሥት ሲቀመጡ አንዳንድ ጊዜም ንጉሠ ነገሥቱ ወደ ሠፈሩበት ወደ ቦሩ ሜዳ እየተመላለሱ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር ስለ ሠርጉም ስለ ሌላውም ጉዳይ እየተነጋገሩ ፥ ከመንፈቅ በላይ በወሎ ቆይተው በመጨ ረሻ ከንጉሠ ነገሥቱ ተሰናብተው በየካቲት 2 ቀን 1876 ዓ ም ከቦሩ ሜዳ ተነሥተው ፥ በጨፋ መንገድ አድርገው ፥ ልቼ ደርሰው ከዚያ በደ ስታና በዕልልታ ደብረ ብርሃን ከተማ ገቡ ።

በዚህ ዘመን ፥ ዐፄ ዮሐንስ ከእስክንድርያ ፓትርያርክ ተላልከው በማስፈቀድ ለኢትዮጵያ አራት ጳጳሳት አስመጥተው ነበር ። ይኸም በኢትዮጵያ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ ለመዝመሪያ ጊዜ መሆኑ ነው ። ከአራተኛው መቶ ዓ ም ዝምሮ እስከዚህ ዘመን ድረስ ለአንድ ሺ አራት መቶ ዓመት ያህል ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከእስክንድ ርያ የሚላከው ጳጳስ አንድ ብቻ ነበር ። አንድ ብቻ ከመሆኑም የተነሣ ክህነት ፥ ዲቁናና ቅስና ከጳጳሱ ለመቀበል ጳጳሱ ወደሚቀመጡበት ከተማ በመጓዝ የነበረው ድካም ከፍ ያለ ነበር ።

አሁን ግን ፥ እላይ እንዳልነው ዐፄ ዮሐንስ፡ "ኢትዮጵያን ለሚያህል የክርስቲያን አገር አንድ ጳጳስ አይበቃም" ብለው ከእስክንድርያው

1 ጸ.ት. ገ/ሥላሴ ፥ ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ፥ ገጽ 113 ።

ፓትርያርክ ጋር ተጻጽፈው አራት ጳጳሳት አቡነ ጴጥሮስ ፣ አቡነ ሉቃስ ፣ አቡነ ማቴዎስ ፣ አቡነ ማርቆስ የሚባሉትን አስመጥተው አቡነ ጴጥሮስን ለትግረና ለትግራይ ይሽሙም ማለት ለራሳቸው ፣ ሁለተኛውን አቡነ ማቴዎስን ለሸዋ ለንጉሥ ምኒልክ ፣ ሦስተኛውን አቡነ ሉቃስን ለጐጃም ለንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ፣ አራተኛውን አቡነ ማርቆስን ከወሎ በኋላ የቤገምድርና የስሜንን ግዛት ለሰጧቸው ለል ጃቸው ለራስ አርአያ ደልድለው ሰጡ ። ማርቆስ ግን ምንም ጊዜ ሳይ ቆዩ ሞቱ ።

ምኒልክ ከንጉሠ ነገሥቱ ከተሰነባበቱ ወዲህ ፣ አቡነ ማቴዎስን ይዘው ከወሎ ወደ ሸዋ ተጉዘው ልቼ ገብተው ጥቂት ካረፉ በኋላ ደብረ ብርሃን ከተማ ገቡ ። የአገባባቸውን ሁኔታ ጸሐፌ ትእዛዝ ገብረ ሥላሴ ከዚህ እንደሚከተለው አሥፍረውታል ። ''በየካቲት 23 ቀን ንጉሡ በሥርዓተ መንግሥት ዘውድ ደፍተው ፣ አቡነ ማቴዎስም ሙሉ የጵጵስና ልብስ ለብሰው ፣ ሠራዊቱም ተሰልፎ በታላቅ ሥርዓት አምረው ደብረ ብርሃን እከተማዎ (እከተማቸው) ገቡ ። በሸዋም ያሉ ካህናት አጊጠው በታላቅ ክብር ተቀበሉም ። ያን ጊዜ የተደረገ የቀ ለም ድርሰት ፣ የሠራዊት ደስታ እጅግ ብዙ ሆኗልና ካህናቱም እንዲህ አሉ ''ንሕነስ ነአምን በአብ ማርቆስ ዘላዕለ ኵሉ ወበወልዱ ተክለ ሃይማኖት ዘደብረ ሊባኖስ የምስ ዓባይ ትፍሥሕተነ ሶበ መጽአ ማቴዎስ ወነበረ በየማነ ንጉሥ ዐፄ ምኒልክ ። በዚህም ጊዜ 101 ጊዜ መድፍ ነፍጥም (ጠበንጃም) ሙሉ ግባት ተተኩሰ ። ንጉሡም ሙሉ ግብር አግብተው አዳራሽ ተገኝተው ዋሉ ።''[1]

የሆነ ሆኖ ፣ ከዚህ በፊት ተደርጎ የማያውቀውን በዘመናቸው አራት ጳጳሳት ማስመጣታቸው ፣ ካስመጡ በኋላ በተለይ እንደ ባላንጣ የሚመለከቷቸው ምኒልክ ''ጳጳስ ካገኘ በጳጳስ ተቀብቶ ንጉሠ ነገሥት ነኝ ይልና ከኔ ያፈነግጣል'' የሚለውን ሥጋት አሸንፈው ፣ ጳጳስ ሰጥተው ንጉሥ ምኒልክን በሰላም ወደሸዋ ማሰናበታቸው ፣ ያዜ ዮሐንስን ልበ ሰፊነትና ቅንነት በግልጽ ያሳያል ። ምኒልክም ፣ ''ድርጅቻለሁ ፣ ሠራዊቴ በዝቷል ፣ ከንጉሠ ነገሥቱ የበላይነት ቀንበር ልላቀቅ'' ብለው በትዕቢትና በኩራት ተፈንቅለው በመሸፈት ለብዙ ሕዝብ እልቂት ሰበብ አለመፍጠራቸው ታጋሽነታቸውን ያመለክታል ።

በዚሁ አንጻር ፣ የራሳቸውን ንጉሠ ነገሥታዊ ሥልጣን ለማጠና ከርና የምኒልክንም የግዛት ኃይል ለማዳከም ዐፄ ዮሐንስ መሞከራ

1 ታሪክ ዘመን ዘዳግማዊ ምኒልክ ገጽ 113—114 ።

ቸው አልቀረም ። ምኒልክ ከቴዎድሮስ ጊዜ ዠምረው ብዙ ጊዜ ወደ ወሎ እየተመላለሱ በወረይሉ በመቀመጥ ''እሺ'' ብሎ የተገዛላቸውን የወሎ ባላባት ሲሾሙ ሲሽልሙ ፣ ያፈነገጠውን ሲሸሩ ሲያግዙ ወሎን በማናቸውም ረገድ ልክ እንደ ራሳቸው ግዛት ቆጥረውት የነበረው አሁን ከርሳቸው ፣ ባሰሟላቸው ከሆኑት ከወይዘሮ መስተዋትም እጅ ወጥቶ ወደራስ አርአያ እጅ ሲዛወር መጠነኛ ቅሬታ እንደ ገባቸው አይጠረጠርም ። ቢሆንም ''ተጋብተናል ፣ ግዴለም የተሰጠውም ለልጄ ባል ነው'' በሚል ስሜት ችለውት ሳለ ፣ በሚቀጥለው ጊዜ ራስ አርአያ የቤገምድርና የስሜን ገዥ ተብለው ወሎን ሲለቁ በርሳቸው እግር በወሎ የወይዘሮ መስተዋትና የልጃቸው የአባ ዋጠው ባላንጣ ለሆኑት ለራስ ሚካኤል (መሐመድ ዐሊ) በመሰጠቱ የበለጠ ቅር አሰኝቷቸዋል ። ስለዚህም ምኒልክ ከውጭ አገር ሰዎች እየተጻጻፉ መሣሪያ በመሰብሰብና ዐልፎ ዐልፎ ፣ በዘዴ በማፈንገጥ ንጉሠ ነገሥቱን አዳክ መዋል ። ይኸንንም ንጉሠ ነገሥቱና ንጉሡ በፊስ ዳርጌ አማካይነት ሲወቃቀሱ ወደፊት እናነባለን ።

ይሁን እንጂ ፣ ምኒልክ በማኸል ኢትዮጵያ የወሎን ግዛት ቢያጡም ፣ በሚቀጥለው ጊዜ በደቡብ በኩል አሩሲን ፣ ባሌን ፣ ቀጥሎም ሐረርጌን በማግኘታቸው ቅርታቸው ለጊዜው እየጠፋ ሔዷል ። ከዚህም በቀር ከንጉሥ ተክለ ሃይማኖት ጋር ያጣላቸው የጉድሩ ፣ የጪሊያ ፣ የሊሙ ፣ የከፋ ፣ የወለጋ ፣ የኢሉባቦር አውራጃዎች ሁሉ እያደር በርሳቸው ቁጥጥር ውስጥ ፣ ስለ ተጠቃለሉ ፣ የየአውራጃው ባላባት ሁሉ በራስ ጉበና መሪነት እየመጣ የሚገባውን ግብር እየሰጠ ስለ ታመነላቸው ፣ በዚሁ የበለጠ ሳይጽናኑ አልቀሩም ።

ምዕራፍ ሐያ አንድ

የግብጽ መንግሥት አወዳደቅ ፣ ከኢትዮጵያ ጋር ለመቀራረብ ያደረገው ሙከራ—የገርኔራል ጐርዶን መሾም— የመሀዲ አነሣሥ — የጐርዶን አሣሣት

ዐፄ ዮሐንስ ፣ በግብጽ ጦር ላይ ሁለት ጊዜ የማሸነፍ ዕድል ስለ ገጠ ማቸውና የዙፋን ባላንጣቸውን ምኒልክን ያለምንም ጦርነት ስለ አስገ በሩ ፣ በፊታቸው ሁሉም ነገር እየቀናቸው ፣ ባገራቸው የማንም ኃያል መንግሥት የበላይነት ሳይኖርባቸው በኢትየጵያ ሥልጣናቸው እየተ ጠናከረ ሔደ ። በርሳቸው እንጻር ዋናው የውጭ መንግሥት ባላጋራ ቸው ከዲቭ ኢስማኤል በእንግሊዝ ቁጥጥር ውስጥ ገብቶ በውስጥ አስተዳደርና በውጭ አገር አገዛዝም ፣ በኢኮኖሚም አቅሞሙ እየወደቀ ሔደ ። መውደቅም የገመረው ሁለት ጊዜ (1867 እና 1868 ዓ.ም.) ጉንዳጉንዲና ጉራዕ ላይ በኢትዮጵያ ጦር ከተመታ በኋላ መሆኑን ራሳ ቸው ግብጾቹ ያምናሉ ።[1]

በኢትዮጵያ ድል ከመመታቱም በላይ ፣ ሊጥለው የቻለው ያለ ብዙ ጥናት ፣ ያለ በቂ ሀብት አንደኛ በጦርነት ግዛት ማስፋፋቱ ነበር ። በዚህም ኢትዮጵያ ብቻ አያሸነፈች ስትመልሰው ፣ የቀረው በአካባቢ ያለው አገር ሁሉ ለጊዜው በግብጽ ሥር ወድቆለት ነበር ። የግብጽ ጦር የሱዳንን አገር በሙሉ በቁጥጥር ውስጥ ከአደረገ ወዲህ ወደ ደቡብ ዘልቆ ኤኳቶርን ዐልፎ እስከ ኒያንዛ ባሕር ደረሰ ። በምሥራቅ በኩል የዘይላን አካባቢ በጁ ካደረገ ወዲህ በ1867 ዓ.ም. በራውፍ ፓሻ መሪነት ሐረርን ያዘ ። እነዚህንም የተያዙትን አገሮች ለመቆ ጣጠር ከ30.000 እስከ 45.000 የሚደርስ በደንብ የታጠቀ ጦር በያ ለበት ማስቀመጥ አስፈለገው ። በመጨረሻ ግን ለነዚህ ሁሉ የሚከ ፈል ገንዘብ ተቸገረ ።

ከዚህ በተጨማሪ ፣ የግብጽ መንግሥት በሱዳን ውስጥ የነበረውን የበላይነት ሥልጣን የሚቀናቀን ኃይለኛ የማህዲስቶች እንቅስቃሴ በዚያው ወቅት ተቀስቅሶ ነበር ። በዚያም ላቢያ በየጊዜው የተፋፋሙ

1 Catawi Pacha, Coup d'Oeil sur la Chronologie de la Nation Egyp. ,pp.378-379.

ውጊያዎች በየሥፍራው እየተደረጉ በግብጽ ከዲቭና በእርሱም እየተ ሾሙ በሱዳን ውስጥ ከፍተኛ የአስተዳደር ሥልጣን በነበራቸው አማ ካሪዎቹ ዘንድ ሥጋትን አስከትሏል ።

በዚህ ምክንያት የግብጹ መሪ ከእንግሊዝ ባለሥልጣኖች ጋር በመስማማት ፥ "ለማናቸውም ቢያላችሁበት እየተከላከላችሁ ተቀመጡ" የሚል ትእዛዝ በካርቱምና በአምዱርማን ለነበሩት አገረ ገዥዎች አስተላልፎ ፥

1ኛ/ ይኸን የማህዲን እንሣሥ ደምስሶ በሱዳን ሰላምና ጸጥታ ሊመሠርት የሚችል ጠንካራ ሰው እንዲገኝ ለማድረግ ፥

2ኛ/ የሱዳን ሁኔታ እየባሰበት ሔዶ የግብጽ መንግሥት የጦር ሠራዊቱንም ፥ የሲቪል አስተዳዳሪዎቹንም ከሱዳን በሰላም አስወጥቶ በኢትዮጵያ ግዛት አሳልፎ ወደ ምጥዋ ከማዛወር በፊት የኢትዮጵያና የግብጽ መንግሥታት በከዲቭ አስማኤል ዘመን ሁለት ጊዜ ተዋግተው በጠብ ላይ ስለነበሩ ፥ ባሁኑ የችግር ጊዜ ሁለቱንም መንግሥታት ማስታረቅ የተሻለ መሆኑን እመነበት ።

በርግጥም ዐፄ ዮሐንስ ምንም ሁለት ጊዜ የግብጽን ጦር በጉንዳጉ ንዲና በጉራዕ አሸንፈው ቢመልሱም ፥ የግብጽን አገዛዝ ከምጥዋና ከአካ ባቢው ከሐባብ ፥ ከቦጎስ ፥ ከከረን ማስወጣት አልሆነላቸውም ነበር ። ከጦርነቱም በኋላ ከግብጾች በኩል መሐመድ ሪፋት ቤይ እና ራቲቭ ፓሻ ፥ ከዐፄ ዮሐንስ ወገን ሊቀ መኳስ ምርጫ ወርቄና ዐሊ አልሩቢ ተመድበው የዕርቅ ስምምነት ለማድረግ ብዙ ጊዜ ተሞክሮ የግብጽ መንግሥት ቦጎስንና የቦጎስን አካባቢ አለቅም ከማለቱም በላይ ፥ በዐፄ ዮሐንስ ላይ የተነሡትን እነደጀች ወልደ ሚካኤልን እያከበረ ፥ መሣሪያ እያስታጠቀ ፥ በሐማሴን የተሾሙትን እነ ራስ ባሪያውን ፥ እነ ራስ አሉላን ማስጠቃቱን እንደ ቀጠለ ነበር ። የዚህንም ሁኔታ ለእንግሊዝ መንግሥት ባለሥልጣኖች ደጋግመው ቢያሰሙም ፥ ባለሥልጣኖቹ ከግብጽ በኩል የሚያገኙትን ጥቅም በመገምገም የርሳቸውን ስሞታና ጥያቄ በቁም ነገር አልተመለከቱትም ነበር ።

አሁን ግን ፥ በኢትዮጵያ በኩል ሁኔታው በዚህ ላይ እንዳለ ፥ በሱዳን የማህዲ መነሣት የግብጽንና የእንግሊዝን መንግሥታት አሥጊ ሁኔታ ላይ ስለ ጣላቸው ነገሩ በካይሮም ፥ በሎንዶንም ውይይትና ንግግር ሲደረግበት ሰነበተ ። በመካከሉም ዐፄ ዮሐንስ በኢትዮጵያና በግብጽ መካከል በሚደረገው የፖለቲካና የመሬት ጠብ የእንግሊዝ መንግሥት ባለሥልጣኖች ለግብጽ መንግሥት ማድሳታቸው ስለ ተሰማቸው ፥

በመቅደላ ጦርነት ጊዜ ተዋውቀው ለተዛመዱት ለጀኔራል ናፒየር ጉዳዩን እንሥተው በተለይ ማሳሰቢያ ጽፈውለት ነበር ። የማሳሰቢያው መሠረተ ሐሳብ በመቅደላ ጦርነት ጀኔራሉ ተመልሶ ወደ አገሩ ሲሔድ በተወላቸው የጦር መሣሪያ ጠላቶቻቸውን እሸንፈው ለዙፋን መብቃታቸውን ፥ ከዚያ ወዲህ ደብዳቤ ጽፈውለት እንዲትም መስመር መልስ ስላልጻፈላቸው ማዘናቸውን ገልጸዋል ። ከዚሁ እያይዘው ከቱርኮችና ከግብጾች በኩል ብዙ በደል እንደ ደረሰባቸው ሰርሱና ለእንግሊዝ መንግሥት ሁለት ደብዳቤዎችን ጽፈው በጀኔራል ኪርክሃም እጅ ቢልኩ ቱርኮቹ * እርሱንም አስረውና መርዘው በመግደል ደብዳቤዎቹንም ቀዳደው ከባሕር እንደ ጣሏቸው ከእንግሊዝ በኩል ምንም ዐይነት ሽቀጥና ጠበንጃ እንዳይመጣላቸው በማድረጋቸው ስለ ተጐዱ ፥ ጀኔራል ናፒዬር በነገሩ ገብቶ በወዳጅነቱ እንዲረዳቸው ያሳስባል ። በዚሁም ጊዜ ለእንግሊዝ ንግሥትም የጻፉት ይህንኑ የመሰለ ቃል ያዘለ ነበር ። [1]

ሎርድ ናፒዬር ይኸ ደብዳቤ ሲደርሰው ፓሪስ ነበር ። ከፓሪስ በ25 መስከረም 1872 ዓ ም የደረሰውን ደብዳቤ ከነትርጉሙ እድርጎ የራሱንም ደብዳቤ ጨምሮ ለጠቅላይ ሚኒስትሩ ለሎርድ ሮበርት ሳል ስቤሪ ጻፈለት ። በራሱ ስም በጻፈው ደብዳቤ ላይ ፥ "ዐፄ ዮሐንስ ምነው እስካሁን ሳትጽፍልኝ ቀረህ" ብለው በመውቀሳቸው ምክንያት ፥ እውነትም ከመቅደላው ዘመቻ 1860 ዓ.ም. በኋላ እንድ ጊዜ ብቻ ለራሳቸውና ለባላንጣቸው ለዋግሹም ጐበዜ (ዐፄ ተክለ ጊዮርጊስ) ከነረቤቶቻቸው ጋር ሰላም እንዲያደርጉ ከጻፈላቸው ወዲህ ምንም ሳይጽፍ ብዙ ዘመን ማለፉን እረጋገጠ ። መልሱን ያልጻፈበትም ምክንያት እርሱም አማርኛ ባለማወቁ በእንግሊዝኛም ቢጽፍ ምን ያደርጉታል በማለት መሆኑን ገልጸ ፥ "ከዐፄ ዮሐንስ ጋር በመቅደላ ጊዜ ከአደረግነው ወዳጅነት በቀር በከርስቲያንነታችን እንደምንረዳቸው ስለሚያምኑ ፥ ልንረዳቸውና ወደ ሥልጣኔ ልናመጣቸው ይገባል" የሚል ቃል ጨምሮ ፥ መደ ምደሚያውን ንጉሥ ዮሐንስ ለአቀረቡት እቤቱታ መልካም አስተያየት እንደሚደረግለት ተስፋ አደርጋለሁ" የሚል ቃል ጨምሯል ። [2]

---

* ዐፄ ዮሐንስ ቱርኮች የሚሉት አብዛኛውን ጊዜ ግብጾችን ጭምር ነው ። በተለይ የቱርክ ሡልጣን ምጥዋን ለግብጽ ከለቀቀ ወዲህ በዚህ ወደብ የሚገኙት በብዛት ግብጾች ነበሩ ።

1 Correspondence respecting the relations between Egypt and Abyssinia (1878-79) -Confidenetial, pp. 26,No. 28-Public Record Office, Londomn- FC 407-11-11897.

2 Public Record Office Londoo-F.C. p.407.

የግብጽንም ችግር ፣ የኢትዮጵያንም አቤቱታና እሮሮ ደህና አድር ገው የተገነዘቡት ፣ በካይሮ ዋናው ቆንሲል ባሪንግ (ክሮመር)ና አውግ ስትስ ዋይልድ የሚባለው በጂዳና በምጥዋ የሚቀመጠው የእንግሊዝ ቆንሲል ፣ ጉዳዩን በዝርዝር ከአጠኑ በኋላ ፣ በዚሁ ዓመት በመስከረም ወር ከሳሊስቤሪ በኋላ ጠቅላይ ሚኒስትርነት ለተሾመው ለግላድስተ ንና ለውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ለግራንቪል ባቀረቡት ሪፖርት ውስጥ "በአሁኑ ሰዓት የኢትዮጵያንና የግብጽን መንግሥታት በዕርቅ ማስ ማማቱ ለእንግሊዝ መንግሥታት ጠቃሚ ነው" የሚል ስለ ጸፉና መንግሥቱም የነርሱን አስተያየት ስላመነበት ፣ የዚህን ጉዳይ ከሁለቱም መንግሥታት መሪዎች ጋር ተነጋግሮ እንዲጨርስ አላይ ስሙ የተጠ ቀሰው ጌኔራል ጀርጅ ቻርልስ ጐርዶን ተመረጠ ። ይህም ጌኔራል ትውልዱ እንግሊዛዊ ሲሆን የሩቅ ምሥራቅንና የመካከለኛውን ምሥ ራቅ ጉዳይ የሚያውቅ ፣ አስቀድሞም በካርቱም ከተማ በግብጽ መንግ ሥት አገረ ገዥ ሆኖ የተሾመ ፣ የአፍሪካን ባህልና የሕዝቡን ጠባይ የሚያውቅ ፣ በአስተዳደር ብልህነቱ በወታደርነትም የቆራጥነት ዝና ያተረፈ ነበር ። ስለዚህ ይኸው ጌኔራል ጐርዶን በዐፄ ዮሐንስና በግብጽ መንግሥት መካከል የተነሣውን የመሬት ጠብ በሰምምነት እንዲጨርስ ተደረገ ።

ጌኔራል ጐርዶን ፣ በእንግሊዝ መንግሥት ፈቃድ ከሎንዶን ወደ ካይሮ ሔዶ ፣ በፓሻነት ማዕረግ የሱዳን ጠቅላይ ገዥ ተብሎ ከተሾመ ወዲህ የግብጹ ከዲቭና እርሱ በሚገባቡበት በፈረንሣይ ቋንቋ እንደዚህ ብሎ ጻፈለት ። "የተወደዱት ፓሻ እንደሚያውቁት በአበሻና በግብጽ መካከል መለያየት (በጠብ) አለ ። በልምድዎ ፣ በታማኝነትዎ ከሁሉ የበለጠ እምነት አለኝ ። የመንግሥቴ ጉዳይ በእርስዎ በኩል ከመፈጸም በቀር ሌላ ምርጫ የለውም ። ስለዚህ በዚህ ደብዳቤ አማካይነት ወደ ንጉሡ ወደ ዮሐንስ ሔደው ሁኔታውን እንዲያስተካክሉ ወክየዎታ ለሁ ። የአሁኑ ሁኔታ (መጥፎ) የተፈጠረው በእኔ ምክንያት አለመሆ ኑን ፣ ከጐረቤቶቼ ጋር በሰላም ለመኖር የምወድ መሆኔና የኔ ስሜት በርስዎ ዘንድ የታወቀ ነው ። ስለዚህ በሁለቱ መንግሥታት (ግብጽና ኢትዮጵያ) መካከል መልካም ግንኙነት እንዲመሠረት ፣ የግብጽ መብ ቶች እንዲጠበቁ ፣ ለሐበሻ ምንም የምንሰጠው (ቦጎስና የምጥዋ አካ ባቢ) ሳይኖር የአሁኑ ወሰን እንዲከበር ፣ ለሁለቱ አገሮች ጥቅም እንዲ ሆንና ማናቸውም ግጭት እንዲወገድ የእርስዎ የአሁኑ መልእክት የሚያተኩረው በነዚህ ጉዳዮች ላይ ነው ።" 1

1 G. Douin , Histoire du Regne du Kedive Ismael, Tome III, 2c partie, pp.580-582.

ጐርዶን ፓሻ ከሎንዶን ባለሥልጣኖች ልዩ መመሪያ በደብ ዳቤ መልክና እነዚህን አሳቦች ከከዲቩ ተቀብሎ በምጥዋ በኩል መጥቶ ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ደብረ ታቦር (ቤጌምድር) ላይ በ1871 ተገናኘ ። ነገር ግን የዐፄ ዮሐንስ ጥያቄና በከዲቭ ስም ለማስፈጸም ጐርዶን የመጣበት ጉዳይ በፍጹም የተራራቀ ሆነ ። የዐፄ ዮሐንስ ጥያቄ "ከሱ ዳን ወሰን እካባቢ ያሉት ጋላባት ፣ ሙተማ ፣ ከረን ፣ በምጥዋ አካባቢ የሚገኙት ሐባብና ቦጐስ ፣ ሰሐጢና ዶጋሊ እነዚህን የመሳሰሉት ሁሉ የኢትዮጵያ ታሪካዊ ግዛቶች ናቸውና ለኔ መመለስ አለባቸው ። በነ ዚህ ወረዳዎች የሚገኙትም ባላባቶች ጥንት ለኢትዮጵያ ነገሥታት ይገብሩ እንደ ነበረው ፣ አሁንም ለኔ መገበር አለባቸው" ሲሉ ፣ አርሱ ግን ከከዲቩ እንደ ተቀበለው መመሪያ ፣ "እነዚህ ሁሉ ንጉሡ የሚ ጠይቋቸው ወረዳዎች የግብጽ ግዛቶች ስለሆኑ ፣ ለኢትዮጵያ ሳይመለሱ እንዳሉ ለግብጽ ረግተው ዕርቁንና የሰላሙን መንገድ ብቻ መቀበል አለብዎት" የሚል ነበር ። በዚህ ምክንያት ቢአለፉት ዓመታት የቦ ጐስን ከንቲባ በእርሳቸው ላይ እያስነሣ ፣ ለንደኛች ወልደሚካኤል የራስነት ማዕረግ እየሰጠና ፣ እያስታጠቀ ራስ አሉላን ማስወጋቱን ጠቅሰው "ግዛቴን ሳላገኝ እንደዚህ ያለውን ባዶ የሰላም ዕርቅ እን ዴት እቀበላለሁ" ቢሉ ፣ ጐርዶን ፓሻ በእንድ ወገን በእንግሊዝ ጌኔራልነቱ እና በነጭነቱ ፣ በሌላው ወገን በሱዳን ጠቅላይ አገረ ገዥ ነቱ እየተከራራ በማስፈራራት ጭምር እርቁን ጠይቆ ሳይሳካለት ስለ ቀረ ፣ ሁለቱም በጠብ ተለያዩ ።

በዚህ መካከል ፣ በሱዳን የማህዲስቶች አነሣሥ በእንግሊዝና በግ ብጽ ወታደሮች ላይ የሚያደርሱት ጥቃት ፣ በየወረዳው የሚገኙትን የእንግሊዝ ፣ የጀርመን ፣ የፈረንሳይና የጣሊያን ተወላጆች ግማሾቹ በንግድ ፣ የቀሩትም በወንጌል ሰባኪነት የተቀመጡትን ወደ እስላምነት ግቡ እያሉ በማጉላላት ታላቅ ችግር ተፈጥሮ ነበር ። አንዳንዶቹ አው ሮፓውያን ሕይወታቸውን ለማትረፍ እያሉ ከክርስትና ሃይማኖት ወደ እስላምነት የተለወጡ ይገኙባቸዋል ። ከእነዚህም መካከል አንዱ የጐርዶፋን ገዥ የነበረው ሩዶልፍ ሳላቲን ይባል የነበረው የጐርዶን ወዳጅ በማህዲስቶቹ ተገዶ የሰለማው ነበር ።

በዚህ ሁሉ ምክንያት ፣ ጐርዶን ፓሻ ከዐፄ ዮሐንስ ጋር ያለውን ንግግር አቁሞ በቶሎ ወደ ካርቱም መሔድ ግዴታ ሆነበት ። ካርቱም ሲሔድ ከሎንዶን ባለሥልጣኖች ጋር የተስማማው ፣ "ከሱዳን የግብጽን አገዛዝ ሽሮ ፣ በሱዳን ውስጥ ከግብጽ ነጻ የሆነ መንግሥት አቋቁሞና የዚህን ሥልጣን ባገር ላሉት ባላባቶች አስጨብጦ ፣ አዲሶቹ ባለሥል ጣኖች ማህዲን እንዲቃወሙ ማድረግ ይቻላል" የሚል አሳብ አለበት ።

ዋናው መሠረታዊ ዓላማ ግን ፣ በማናቸውም ረገድ የእንግሊዝ የበላይ ገዥነት በሱዳን ውስጥ እንዲመሠረት ነው ።

ስለዚህ ፣ ጐርዶን ፓሻ ደብረ ታቦርን ለቆ ላዩን በበርበር አድርጎ በየካቲት 18 ቀን 1878 ካርቱም ገባ ። ከበርበር ፣ ከዋናዎቹ ከተማዎች ከካርቱምና ከአምዱርማን ወይም ከኢትዮጵያ አዋሳኞች ከመተማና ከከሰላ በቀር ሁሉም ከተማዎች በማህዲስቶች ተይዘዋል ወይም ተከበዋል ። ከዚህ በፊት ስሙን የጠቀስነው ሩዶልፍ ሳላቲን የሚባለው የአውስትሪያ ተወላጅ ሠላጢን ፓሻ እየተባለ የጉርዶፉን እውራጃ ያስተዳድር የነበረው ፣ ብዙ ቀን ተከላከሎ ሳይሆንለት ስለቀረ በዕርቅ ገብቶ ሕይወቱን ለማዳን ሲል ፣ ሰልሞ ከተቀመጠ በኋላ በጥርጣሬ ታስሮ ወህኒ ቤት ገብቷል ። ሎፕቶን የእንግሊዝ ተወላጅ ባሕር ኤልጋዛል የሚባለውን አውራጃ ይገዛ የነበረው ፣ እንደ ጓደኛው እንደ ሠላጢን እጁን ለማህዲስቶች ሰጥቶ ሰልሞ ተቀምጧል ። ሺናይድለር የሚባለውን ኤሚን ቤይ ተብሎ የተሠየመው የጀርመን ተወላጅ ብቻ ግዛቱ ፣ ኤኳቶርያ ፣ ወደ ደቡብ ራቅ ስላለ የነገሩን አስፈሪነት በመገንዘብ ፣ ከነሱው ወደ ላይ ኒያዛ ሐይቅ አጠገብ ሸሽቶ ራሱን ለማዳን ችሏል ።

ስለዚህ ፣ ጐርዶን ፓሻ ካርቱም ሲገባ ወታደሩም ፣ ሲቪሉም በክብርና በአሰኝታ ከተቀበለው በኋላ ፣ ካገር ተወላጆችና ከውጭ አገር ታላላቅ ሰዎች ጋር በመመካከር ባንድ ወገን የወታደር ዝግጅቱን እያጠነካከረ ፣ በሌላው በኩል ከማህዲ ጋር ለመስማማት ሞከረ ። ለማህዲም ፣ "ጦርነቱን አቁመህ ወደኔ ብትገባ የጉርዶፉንን ሡልጣንነት እፈቅድልሃለሁ" ብሎ ላከበት ። ማህዲ ግን በዚህ ጊዜ በፊቱ ሁሉም ነገር ስለ ተሳካለት ፣ እንኳን ወደ ጉርዶፉ ሊገባ እንዲያውም "ይልቅስ አንተ እጅህን ለኔ ስጥና ስልመህ ነፍስህን አድን" ብሎ መለሰለት ።

ከዚህ በኋላ ከመቶ ሺ በላይ ጦር እንደያዘ* ማህዲ አምዱርማንና ካርቱምን ከበበ ። ከካርቱምም በፊት በአቅራቢያው ያለው አምዱርማን ወድቆ ተበዘበዘ ። ካርቱም ግን ፣ ራሱ ጐርዶን በደንብ አጠናክሮ ስለ መሸገው ከበባው ብዙ ቀን ፈጀ ። ወሬውም በሎንዶን ስለ ተሰማ ለእርሱ እርዳታ የሚደርስ ዘማች ጦር ተዘጋጀ ። ከዚህ በፊት በካይሮና በእስክንድርያ የነኮሎኔል አራቢን እንዣሥ በጦር ኃይል የደመሰሰው ገዥራል ወልስሌ የሚባለው በዘማቹ ጦር ላይ ተሾሞ በካይሮ ዐልፎ በጥቅምት ወር 1879 ዓ. ም. ዋዲ ኃልፋ ደረሰ ።

---

* ከባቢውን ጦር ኡቱሬ አልጊዬሪ አስክ 200.000 አድርሶታል ።

ወልስሌይ በገዥራል ጐርዶን ገዥግንነት በመተማመን ከነሠራዊቱ በዝግታ ሲጓዝ ፣ የካርቱምን ከበባ ከቀን ወደ ቀን እያዋከበ በማጣደፍ ጥር 26 ቀን 1878 ዓ. ም. የማህዲ ጦር ተጨጭሆ ጥሶ ወደ ከተማው ገብቶ ብዙ እልቂትና ብዝበዛ በሚደረግበት ጊዜ ያንዱ ከፍል የማህዲ ጦር ጐርዶን ፓሻ ወደአለበት ቤተ መንግሥት ደርሶ ጐበዙ ገዥራል በኩራት እንደቆመ እጁን ተይዞ አንገቱ ተቆረጠና በደስታና በ ጭፋሮ ለማህዲ ቀረበለት ። የዚህንም ወሬ በጉዞ ላይ የነበረው ገዥራል ወልስሌይ ሲሰማ ጦሩን እንደያዘ ወደ መጣበት ተመለሰ ። ከዚህ ጊዜ ዝምሮ የሱዳን ግዛትና ሥልጣን በማህዲ እጅ ተጠቀለለ ። ዳሩ ግን ፣ ከዚህ ድል በኋላ ማህዲ ብዙ ዘመን ሳይቀመጥ ጐርዶን በተገደለ በአምስተኛው ወር ስለሞተ በርሱ እግር ከአራቱ ከሊፋዎች አንዱ አብዱላሂ ተተካ ።

ጐንደር የተቃጠለው ፣ የጐጃሙ ንጉሥ ተከለ ሃይማኖት ተዋግተው የተሸነፉት ፣ ንጉሥ ነገሥቱ ዐፄ ዮሐንስ በመተማ ተዋግተው መጋቢት 1 ቀን 1873 ዓ. ም. የሞቱት በማህዲ ተከታይ በከሊፋ አብዱላሂ ኤል ታአሺ ጊዜ ነው ። ዝርዝር ታሪኩ ወደፊት ይነበባል ።